

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

Helena Malířová, typ emancipované spisovatelky

**Helena Malířová, the type of emancipated
authoress**

Vypracovala:

Mgr. Jaroslava Kuchařová

Adresa:

Tovární 3, 170 00 Praha 7

Datum odevzdání:

květen 2010

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a že přiložená elektronická verze je identická s verzí tištěnou.

V Praze dne 6. května 2010

Mgr. Jaroslava Kuchařová

Obsah:

Úvodem	1
Spisovatelky na prahu nového století	10
Nová žena, myšlenky Ellen Keyové	10
Emancipační snahy spisovatelek v díle i v životě	13
Hledání linie dědění v rámci ženského psaní	16
Rysy ženské tvorby	25
Helena Malířová, dcera a sestra	32
Rodiče	32
Helena a Růžena	37
Helena Malířová, manželka a vdova	45
Jan Malíř	45
Život po Janovi	52
Helena Malířová, autorka	66
Lidské srdce	66
Křehké květy	67
Ženy a děti	69
Malé příběhy	71
První polibky	72
Jarní rozhovory	73
Právo na štěstí	76
Víno	83

Popel	89
Bratrství	99
Postavení Heleny Malířové na českém literárním poli (v kontextu soudobých spřátelených spisovatelek)	107
Závěrem	112
Bibliografie	114
Resumé	119
Klíčová slova/key words	120
Přílohy	121

Úvodem

Nově nastupující spisovatelská generace na počátku 20. století se nechtěla a ani nemusela tematicky vyhraňovat vůči svým předchůdcům, vlastně poprvé v české literární historii dochází k postupnému a zcela přirozenému nástupu nových literátů bez tolik typických generačních konfliktů.

Začínající autoři už vstupují na český Parnas s polemickým sporem moderny s ruchovsko-lumírovskou generací za zády, přičemž představitelé České moderny nejen že neodmítají jako své vzory, ale někdy se – zejména ve svých literárních počátcích – chovají téměř epigonsky (například Růžena Jesenská jako nadšená obdivovatelka Jiřího Karáska ze Lvovic).

Spisovatel už nepíše z primární touhy své recipienty vzdělat či vlastenecky obrodit, ale také s úmyslem probudit čtenářovo estetické cítění, se snahou povznést nejen jeho ducha, ale i nitro.

Spojujícím prvkem je pro tyto umělce volba vypravěčských prvků, hlavním cílem se stává styl. Chuť stále objevovat nové a nové způsoby zpracování má tedy jednoznačně vliv na rychle se střídající možnosti proměn nadosobních slohů, objevují se nové paralelně vedle sebe, paradoxně mohou působit protikladně, ale i doplňovat jeden druhý.

V rámci českého literárního vývoje dochází k dynamičtějšímu působení vícero tvůrčích směrů, symbolismus, typický pro tvorbu v 90. letech předcházejícího století, už není dominantním uměleckým stylem, ale rozhodně se na literárním poli neztrácí.

Vliv postsymbolismu lze sledovat nejen ve výrazových prostředcích, ale i v důrazu na individuálno a v důvěře v magii slova. Podle Felixe Vodičky je nutné při snaze charakterizovat rozdíl mezi symbolismem a postsymbolismem vnímat nahlížení na rozličné pojetí touhy po krásnějším světě. „...*Básníci sní o krásnějším životě, aby byl tento krásnější sen uskutečněn, k tomu je třeba statečnosti, odvahy, je třeba činů, horoucnosti, smyslu pro velikost v jednání,*

je třeba schopnosti vyjádřit lidskou opravdovost a lidskou touhu nějakým typickým, srozumitelným gestem. S tím se setkáváme všude i obecně....“¹

Dekadentní aspekty českého symbolismu však v tuto chvíli do literatury nejsou schopny vnášet nové a šokující podněty, proto se dekadence na počátku nového století stahuje do pozadí, ale stále se připomíná zejména burcujícími a dráždivými motivy (záliba v sebevraždách jako model deus ex machina, prostituce, šantánové prostředí jako synonymum rozkládající se měšťácké společnosti).

Uplatnění stále nachází i výrazně lyrizující směr založený na dojmech a okamžitých náladách, impresionismus.

„...Impresionismus se stal východiskem pro mladou generaci, třebaže ani ona jej neučinila svým manifestovaným programem....“²

Různě odstupňovaným impresionistickým vyjádřením prochází všichni spisovatelé tohoto období (ať už ve formě sensualismu či vitalismu), u spisovatelek jde dokonce o signifikantní aspekt tvorby.

Zcela nový způsob vyjadřování nalézají spisovatelé – byť v daleko menší míře než ve výtvarném a hlavně v užitém umění – v secesním slohu. Záliba v dekorativnosti, v požadavku jednoty umění i života samotného, ale zároveň i neúspěšné pokusy o čistý secesní literární styl vede mnoho autorů až k tzv. syntetismu, tedy k slučování kontrastních stylů (impresionismu, realismu, symbolismu) v jednu ucelenou výpověď. Opravdu syntetického stylu ale dosáhl málokdo, ačkoliv například F. X. Šalda přišel s myšlenkou uplatnit syntetismus jako umělecký program.³

Spisovatelé rovněž nezavrhují realistický styl, ale už se vyhýbají objektivizující nestrannosti. Naopak vyzdvihují spolu s naturalistickými

---

¹ Vodička, Felix: Literatura počátku století, s. 125 IN Hrabáková, J. a kol.: Česká literatura na předělu století, 2. vydání, Nakladatelství HaH, Praha 2001

² IN Blažíček, P. a kol.: Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945, Victoria Publishing, a.s., Praha 1995, s. 18

³ „*Chceme nový styl – to znamená mně: chceme zase – po věcích odloučení a rozdělení – nový sňatek umění a života, nové posvěcení všedního dne.*“

tendencemi detailní popis prostředí, fatální pojetí lidského osudu, negativní stránky života. Realistické pojetí je tematicky spojeno hlavně se silným sociálním podtextem.

Ideály intenzivně prožitého života, který klade důraz na volnost a opovrhuje pokryteckou měšťáckou morálkou, se prolínají rovněž v tvorbě mnoha spisovatelských osobností. Souvisí s onou touhou po krásnějším světě i pro dosud opomíjenou společenskou skupinu, proletariát, tudíž dalším důležitým rysem formujícím charakter soudobé literatury je – často radikální – bohémský styl života.

Nástup anarchistické bohémy byl poměrně rychlý, přinesl s sebou i nová témata (zpochybnění dosud nedotknutelných společenských institucí, porušení dosavadních erotických tabu, odvážná odhalení podstaty fyzické lásky atd.).

Kromě výše zmíněných literárních stylů se v české literatuře objevuje i vliv novoromantiky. Zejména v hledání motivů či námětů se silně romantizujícími prvky vstupuje do popředí výjimečný jedinec, který svou vůlí a silou dokáže prolomit stávající poměry. Není náhodou, že takovou silnou osobností je pak žena, už ne urputně se dožadující stejného vzdělání a vlastně i společenského uznání jako její mužský protějšek (tak jako u Karolíny Světlé či Elišky Krásnohorské), ale žena s bohatým vnitřním životem, se složitou duší.

Nelze ale jednoznačně prohlásit, že se ženská próza (protože ženská poezie vznikala zcela ojediněle – například dekadentní verše Růženy Jesenské; je vlastně signifikantní, že spisovatelky se naopak striktně soustředily na prózu, preferovaly pak volbu novely a povídky spíše než delší literární útvar, román) orientovala pouze a jedině na čistě ženská témata a na hrdinku, i když tomu tak nejčastěji opravdu bylo. Ale nejmarkantnějším příkladem výjimky může být Teréza Nováková, která se umělecky vyjadřovala hlavně pomocí realistických dokumentárních obrazů a která

vytvořila i zásadní mužské postavy. Vždyť se ani spisovatelé nevymezovali vytvářením pouze mužských postav, ale je také pravda, že patrně neexistuje autorka, která by se obešla bez mužských hrdinů tak, jako si vystačil Jaroslav Hašek bez ženských.⁴

Bez zajímavosti není ani fakt, že dosud spisovatelky vesměs literárně debutovaly až v pozdějším věku oproti mužským spisovatelským protějškům, zvláště pak pokud byly tyto ženy vdané. Podle Dobravy Moldanové⁵ lze mnohdy mluvit o ženské soustavné literární činnosti až ve chvíli, kdy se spisovatelka zaobírá psaním jako jakousi terapií, kdy překonává nějakou osobní tragédii, kdy se jí bortí předem určené stereotypní role dané společností⁶.

Tato skutečnost typická hlavně pro celé 19. století se právě na přelomu století 19. a 20. mění a zásadním způsobem zasahuje nejen do zvyšující se kvantity ženského psaní, ale i do obecně narůstajícího sebevědomí spisovatelek, které teprve nyní nacházejí odvahu vést život ne nepodobný svým mužským protějškům, tedy věnovat se psaní, žít do jisté míry bohémský život, věnovat se studiu či jen svému vysněnému povolání. Takové „průkopnice“ – ve světové literatuře symbolizované hlavně osobností George Sandové – má konečně i nyní česká literatura⁷.

Na prvním místě je nutné jmenovat Boženu Vikovou-Kunětickou, spisovatelku, publicistku a političku⁸, neúnavnou bojovnici za zrovnoprávnění žen ve společnosti. Umělecký styl volila převážně v realistické až naturalistické rovině, nevyhýbala se tragickým námětům končícím smrtí

---

⁴ Moldanová, Dobrava: Studie o české próze na přelomu století, Pedagogická fakulta UJEP Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993, s. 66

⁵ Viz Moldanová, Dobrava: Studie o české próze na přelomu století, Pedagogická fakulta UJEP Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993

⁶ Karolína Světlá vstupuje na literární pole po smrti malé dcery Boženky, Božena Němcová píše Babičku po skonu syna Hynka, Anna Maria Tilschová umělecky vyzrává až po ovdovění, ...

⁷ například Jiří Sumín, Růžena Jesenská, Zdenka Hásková (později Hásková-Dyková), Helena Malířová, Božena Benešová atd.

⁸ V roce 1912 byla v doplňujících volbách zvolena jako první Češka do zemského sněmu za Národní stranu svobodomyšlnou, poslanecký mandát však kvůli překážkám ze strany místodržitele E. Thuna-Hohensteina nenastoupila.

(například smrt dítěte, zvířete), sociálním tíživým podmínkám, lidské lhostejnosti ústící až ke krutosti, avšak kvůli častému tendenčnímu zkreslování mužských postav, také kvůli extatickému způsobu vyjadřování se patrně nechtěně stylizovala do role patetické věštkyně.

Arné Novák mimo jiné o Boženě Kunětické-Vikové napsal:

„...její feminismus má nejednou ráz svéhlavého a bezohledného individualismu, ba i povahu vražedného odboje proti muži, její knihy přestávají býti románovou epikou a stávají se tendenčními protesty a divokými obžalobami, její postoje schematy, která se nerozvíjí v bohatém toku životním, nýbrž deklamují často o pateticky feministických zásadách. ...“⁹

Zcela jiný typ moderní spisovatelky realistky a naturalistky představuje Jiří Sumín (Amalie Vrbová). Vrbová zůstala svobodná a zcela se věnovala svému psaní. Její styl není tak plný mohutných vášní a bolestí, píše jakoby zhuštěně, převládá u ní ironie a karikatura všednosti (kterou až do groteskní dokonalosti dovede Božena Benešová), rezignuje ve svém psaní na iluze a soustředí se po vzoru Terézy Novákové na vážnou věčnost. Představuje jakýsi umělecký protipól k romantické realistce Vikové-Kunětické.

Ženskou citlivost a vnímavost vnesla do vyhrocených dekadentních vod (byť v této chvíli již ustupujících do pozadí) Růžena Jesenská. Svou odvahou otevřeněji zpodobnit ženskou erotiku byla pro mnohé šokující a obdivuhodná. Avšak svou ženskostí a svým ženským nazíráním na svět se mnohdy neubránila sklonům až k sentimentální novoromantice, což bylo obecně chápáno jako ženská doména určená muži ženám.

„... Ukázala se pro své mladší sestry průkopnicí k odvaze, jak se může moderní žena s otevřenou upřímností bez někdejší pruderie vyznávati z erotické touhy a vášně, z hrůzy osamělosti a z krizí zklamání, posléze pak z úsilí překonati svou rozbolavělou úsutbu zakotvením v hodnotách

---

⁹ Novák, Arné: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, 4. vydání, Atlantis, Brno 1995, s. 993

*nadosobních, ... ale ani ona neunikla při tom konvenční sentimentalitě neb plané dekorativnosti. ...*¹⁰

Do čistě naturalistického stylu se vrací Anna Marie Tilschová, která tento umělecký styl znovu křísí, ale zároveň mu dodává básnickou citlivost a vznětlivost¹¹. Pesimistický tón jde u Tilschové ruku v ruce s touhou po osvobození z beznadějného determinismu. Tilschová tak svou tvorbou ostře kontrastuje s estetickým subjektivismem Růženy Svobodové.

Růžena Svobodová tedy tvoří v přímém protikladu k naturalismu, její tvorba je naplněná lyrickými periodami plaché krásy a něhy, jde spíše o prozaickou básničku ženského nitra, ale zároveň ani ona nepřehlíží lidskou fyziologii, tu však nepřijímá trpně, naopak, snaží se nad ni povznést a do popředí staví jakési opojení z krásna, ale i z utrpení, z formy vyjadřování, z uměleckého vnímání.

Zcela ojedinělý typ autorky představuje Božena Benešová, jakási solitérka české literatury. Benešová spolu se svou vrstevnicí Marií Majerovou, bohémskou sociálně realisticky laděnou autorkou, dokázaly svou literární prací nejen překonat neustálou „udýchanost“ ženské tvorby za tvorbou mužskou, ale i zcela zřetelně a právem se svou literární činností „vypsat“, propracovat na úroveň mužských spisovatelských špiček v období po první světové válce.

Naopak svou tvorbou i životem do tohoto pro spisovatelky „překlenovacího“ období právem patří Helena Malířová, žena, jejíž životní osudy a literární činnost představují základní pilíř této studie.

---

¹⁰ Novák, Arné: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, 4. vydání, Atlantis, Brno 1995, s. 930

¹¹ Viz Novák, Arné: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, 4. vydání, Atlantis, Brno 1995, s. 1019

Tato práce si neklade za cíl jen přiblížit životní osudy a díla Heleny Malířové, dnes už pozapomenuté spisovatelky, družky Ivana Olbrachta a signatářky tzv. Manifestu sedmi z roku 1929¹².

Pokouší se vykreslit život ženy středního stavu, ženy, která touží po vlastní svébytnosti a samostatnosti, byť v rámci partnerského svazku, ženy, jež se snaží přenést svůj vlastní vnitřní svět, své touhy, starosti i bolesti navenek a zároveň se netají svými uměleckými ambicemi.

Helena Malířová, její život, názory i literární dílo stojí samozřejmě v popředí celé práce jako prototyp emancipované ženy spisovatelky v době zrození 20. století, ale tato osobnost je zde vykreslena zároveň s pokusem zmapovat tvůrčí vývoj v kontextu života a díla jejích výrazných současnic Růženy Svobodové, Boženy Benešové, Marie Majerové a Zdenky Háskové, zajímavých a sebevědomých žen, které s Malířovou pojilo přátelství či vzájemný obdiv k spisovatelství.

Zásadní postavení mezi těmito spisovatelkami náleží nejstarší Růženě Svobodové, jež je jakýmsi spojovacím článkem mezi nimi – všechny se znaly právě díky návštěvám jejího proslulého salónu, pro všechny byla nespornou spisovatelskou autoritou a mnohé se k ní utíkaly pro radu či pro povzbuzení nejen na spisovatelském poli, ale i ve skutečném životě. Svou tvorbou představuje Svobodová určité novum v české literatuře, Malířová k ní vzhlížela a toužila se také podobně jako její vzor stát spisovatelkou umělecky hodnotnou a obdivovanou.

S Marií Majerovou a Zdenkou Háskovou pojilo Helenu Malířovou i vroucí přátelství, pěstované zejména do propuknutí první světové války, Majerová jí byla velkou oporou v době, kdy Malířové umíral manžel Jan na

---

¹² Na V. sjezdu KSČ v únoru 1929 veřejně vystoupili Helena Malířová, Ivan Olbracht, Jaroslav Seifert, Josef Hora, Marie Majerová, S. K. Neumann, Vladislav Vančura proti novému radikálnímu vedení strany pod taktovkou Klementa Gottwalda a sepsali tzv. Manifest sedmi. Jednoznačně odsoudili bolševizaci KSČ a přívržence stalinského kurzu v Sovětském svazu. Na základě toho byli všichni 26. 3. 1929 z KSČ vyloučeni. Josef Hora tehdy prohlásil, že se politika a literatura rozcházejí. (IN: Česká literatura od počátků k dnešku, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000, s. 586)

tuberkulózu, Hásková jí pomáhala s existenčním zajištěním v době, kdy Malířová působila jako dobrovolná ošetřovatelka na Balkáně.

Poněkud stranou této pětice stojí Božena Benešová, která svou tvorbou v mnohém představuje jakýsi protipól ve spisovatelské tvorbě vůči zmíněným autorkám a která sama osobně tolik výrazně do života Heleny Malířové nezasáhla. Avšak právem sem patří, protože i svým soukromým životem vybočovala z běžné a konvenční představy o spořádané ženě v maskulinně orientovaném světě.

Cílem studie je tedy snaha zmapovat zásadní teze a fakta v tvůrčím ženském psaní na přelomu 19. a 20. století, snaha najít stěžejní charakteristické body jednak v rostoucí sociální emancipaci žen, jednak ve vývoji ženského psaní z pohledu historického vývoje, to vše na pozadí života a díla ženy a spisovatelky, která v povědomí současného čtenáře stojí zřejmě na okraji.

Časovou hranicí vytčenou pro tuto práci je záměrně rok 1914, protože období války výrazně pozměnilo přirozený tematický vývoj nejen v literatuře, ale i v ostatních uměleckých sférách, a protože i samotné osobní životy se logicky násilně pozměnily.

O Heleně Malířové dosud nevyšla žádná monografie, ani ucelenější práce.

Arné Novák vnímá Malířovou jako spisovatelku druhořadou, svou tvorbou pouze dokreslující stěžejní tematické motivy a literární styly výrazných současníků¹³.

V Dějinách české literatury¹⁴ už tak příkře Malířovou neodsouvají, ale uceleněji se její tvorbě nevěnují.

---

¹³ Novák, Arné: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, 4. vydání, Atlantis, Brno 1995

¹⁴ Blažíček, P. a kol.: Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945, Victoria Publishing, a.s., Praha 1995

Pozornosti se Malířové dostává – sice pouze heslovitými informacemi – u Františka Buriánka¹⁵, který si cení hlavně jejího přínosu v rámci literární historie: Malířová poprvé pojmenovává krizi v anarchobohémské společnosti v divadelní hře Bratrství a věrně stojí po boku Ivanu Olbrachtovi.

V České literatuře od počátku k dnešku¹⁶ se jméno Heleny Malířové objevuje jen ve spojitosti s rodinou Antala Staška, ve studiích Dobravy Moldanové¹⁷ figuruje Malířová jako pojítka k pochopení životních i literárních osudů Majerové či Svobodové.

Drobnější studie uveřejněné časopisecky se zabývají hlavně jejím politickým smýšlením a životem po roce 1921, bohužel mnohdy pro svoji politickou ideovost ani nemohou sloužit jako relevantní prameny.

Stěžejním materiálem pro tuto studii je tak autorčina pozůstalost uložená v Památníku národního písemnictví, dále vzpomínky Malířové sestry Růženy Naskové sepsané pod názvem Jak šel život a samotné autorčiny autobiografické romány Popel a pro mnohé literární kritiky vrcholné dílo její spisovatelské kariéry Deset životů.

---

¹⁵ Buriánek, František: Česká literatura 1. poloviny 20. století, Československý spisovatel, Praha 1981

¹⁶ Lehár, J. a kol.: Česká literatura od počátků k dnešku, Lidové noviny, Praha 2000

¹⁷ Moldanová, Dobrava: Česká literatura v období modernismu (1890-1918), PFUJEP v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1996; Moldanová, Dobrava: Studie o české próze na přelomu století, Pedagogická fakulta UJEP Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993

Spisovatelky na prahu nového století

Nová žena, myšlenky Ellen Keyové

„Odcházím hledat sebe samu.“

(Nora ze stejnojmenného dramatu H. Ibsena)

Snaha zmapovat pozici ženy, která na prahu nového století touží po spisovatelské kariéře, je zcela nemyslitelná bez popisu postavení ženy jako takové.

Žena na přelomu 19. a 20. století už naštěstí není chápána jako mužský přívěšek¹⁸, už se jí neupírá svéprávnost v jakémkoli rozhodování o sobě samé, avšak odvaha a ochota takto žít je zatím v ryze maskulinně vyprofilované společnosti ojedinělá. Pořád tu totiž panuje dvojí morálka, přičemž morálka určená ženám je v bohužel šosáctvím načichlé společnosti chápána mnohem přísněji.

Bolestným důkazem tohoto faktu může být i povzdech Růženy Svobodové v dopise F. X. Šaldovi ze dne 14. 4. 1898:

„... Poznala jsem, že moderní muž hledá v ženě duši, ale ničemu víc se nebrání než každé její samostatné myšlence, a že vlastně, kdyby se sám neklamal, chce z ní vytvořit takovou ovci, která by jen kývala jeho ješitnosti...“

Albert Pražák ve své studii Česká spisovatelka v 19. století mimo jiné zdůrazňoval okázale stereotypní konotace v rámci vnímání ženy jako svébytné bytosti, osoby zcela rovné mužskému pohlaví i v kulturních kruzích:

„... Poměr kulturní veřejnosti k ženě byl skoro až na konec 19. století v podstatě nepříznivý a podcenivý, že žena přes své mateřství a milenectví byla odsunuta a zahalena v mračno předsudků. Snad to vše způsobila tradice

---

¹⁸ Anglický esejista Richard Steele popsal dehonostujícím způsobem ženu takto: „Žena je dcera, sestra, družka a matka, pouhý přívěšek lidské rasy.“

*z antiky a z křesťanství, snad pesimistické zážitky z erotiky, žena byla představována skoro šmahem jako zlo a kdosi méně hodnotný. ...*¹⁹

Pokud se žena chtěla osamostatnit jako bytost s vlastními sny a potřebami, musela se jaksi nepřírozeně vymanit ze svých pradávných vazeb k muži, k dětem, k rodině. Nová žena, žena nového století, která začala vzbuzovat v mužích obavy z rozbití tradičního paradigmatu rodiny 19. století, kdy se její pojetí seberealizace tolerovalo jen a pouze v rámci péče o mužovo zázemí, se těchto vazeb vzdát nechtěla a neuměla, ale zároveň toužila „sféru svého vlivu“ daleko překročit. Jak píše Pavla Horská ve své studii *Naše prababičky feministky*, „... nová žena, které se muži začali obávat, neměla pevné kontury.“²⁰

Do této nejisté doby „přerodu“ přichází jako blesk z čistého nebe poměrně odvážné a senzační myšlenky o ženském právu na lásku v rámci manželství, které by bez ní mělo skončit a ne přetrvávat kvůli vědomí společenské povinnosti, snaha odtabuizovat ženský pohlavní život, a dát tak ženě nárok na skutečnou lidskou důstojnost.

Autorkou těchto názorů byla švédská filozofka Ellen Keyová, která nahlas vyslovila to, k čemu se postupem času měly dopracovat ženy nového století – celá moderní společnost směřovala k autonomii jedince a k jeho osvobození ze svazující autoritativní křesťanské morálky – praktickým důsledkem těchto idejí bylo uzákonění občanského sňatku, jež zároveň umožňoval i jeho možné zrušení.

„...Láska jest mravná i bez zákonného manželství, ale manželství bez lásky jest nemravné. Že mnoho lidí žije spokojeně bez štěstí lásky, že jiní, dosáhnuvše ho, jiné cíle hledají svým snahám, nedokazuje ničeho proti zkušenosti: že erotický poměr mezi mužem a ženou stává se zpravidla nejrozhodnějším v jejich životě buď negativně, tím že se ho zřikají, nebo tím,

---

¹⁹ Pražák, Albert: Česká spisovatelka v 19. století. IN Česká žena v dějinách národa, ed. J. Kapras, Praha 1940, s. 138

²⁰ Horská, Pavla: *Naše prababičky feministky*, NLN, Praha 1999, s. 27

*že nešťastně jej uzavřeli, nebo konečně tím, že v něm shledali naplnění života.*²¹

Ve svých důsledcích tak dávaly myšlenky Keyové průchod značně přelomovým změnám, kdy raději než život v pouze formálním manželství měli manželé zvolit možnost rozvodu. Keyová upozorňovala na častý rys při rozpadu manželství, kdy opouštěný partner necítí vůči tomu, kdo jej opouští, zášť, protože by jej miloval, ale protože mu „uloupil“ něco, co mu patřilo a s čím mohl svobodně nakládat. Proto je podle ní důležité pěstovat lásku k druhému tak, aby vycházela z vnitřního přesvědčení, nikoliv ze sobectví, a proto klade Keyová takový důraz na odtabuizování ženského pohlavního života.

„ ...Budeme proniknuti vědomím, že ethické nazírání, jež nyní dává v manželství a jím jednomu z manželů právo nad osobností druhého, jest surovým zbytkem z nižších kulturních stadií; že vše, co se vyměňuje v spoluzití mezi mužem a ženou, může býti jen svobodným darem lásky a nikdy nemůže býti vymáhána žádným z obou jako právo. Uznáme, že když jeden z manželů nemůže nadále s láskou v spoluzití manželském setrvati, musí přestati; že všechny provždy zavazující sliby, k našemu životu se vztahující, jsou znásilněním naší osobnosti, poněvadž nemůžeme býti odpovědnými za proměnu svých citů....“²²

Otevřenost ve vztahu muže a ženy, erotická stránka jejich soužití se záhy objevuje také na literárním poli a samozřejmě způsobuje bouři diskuzí či zákazů v propagaci těchto literárních děl.

Nejslavnější a nejprovokativnější – a Helenou Malířovou také nejcitovanější – byla Tolstého novela Kreutzerova sonáta, která přímo ústy hlavního hrdiny Pozdnyševa nastiňuje smělou myšlenku, že manželství je

---

²¹ Key, Ellen: Essay, nakladem Jednoty československých učitelek, Čáslav 1900, s. 5

²² Key, Ellen: Essay, nakladem Jednoty československých učitelek, Čáslav 1900, s. 6

klam a že láska neexistuje. Tolstoj zde bez příkras a syrově popisuje pohlavní nespoutanost mladých mužů a varuje před jistou degradací ženy vnímané pouze jako sexuální objekt pro mužské chťiče. Svým způsobem volá po pozvednutí ženy na mužovu úroveň, na její právo taktéž vést plnohodnotný intimní život – ovšem ve společensky přijatelné podobě, tedy pouze v manželství.

Právo ženy stát se společensky plnohodnotným člověkem, jako je muž, požaduje také Ibsen v dramatu Nora, druhém hrdinkami Heleny Malířové často citovaném literárním díle. Nora po tragickém zjištění, že žije jako loutka s člověkem, kterého si nemůže vážit, opouští rodinu, aby našla svou vlastní identitu.

Emancipační snahy spisovatelek v díle i v životě

Názory a myšlenky Ellen Keyové, mlhavé kontury ženy v novém století, to jsou zásadní a nejpálčivější motivy v díle Heleny Malířové – její hrdinky buď diskutují se svým okolím o údělu žen, o snaze ženského zrovnoprávnění, nebo se tak snaží samy žít: například Hana v povídce Prosté srdce z povídkového cyklu Lidské srdce přiznává, že jí četba Kreutzerovy sonáty jen přiměla přiznat sama sobě sympatie k Ellen Keyové, Vilka Macháčková z povídky Vilka zase ve vztahu marně hledá vlastní identitu jako ženy, muži rovnocenné bytosti, Růžena z románu Právo na štěstí volí raději smrt než život ve formálním manželství, kde k manželovi necítí lásku, ale její mladší nevlastní sestra Jarmila už v sobě nachází odvahu žít podle svých představ svobodné bytosti, a dokáže tak žít i navzdory měšťáckým předsudkům. Ada z románu Víno se přes trpkou vlastní zkušenost nakonec vdá za muže, kterého je schopna si vážit a který je schopen vnímat svou ženu jako rovnocennou osobnost.

Téma volné lásky ve smyslu konvencemi nespoutaného citu je hlavním hybatelem děje v Malířové divadelní hře Bratrství, kdy Málka Krušinová tragicky rozpoznává opět dvojí tvář lidské morálky, která něco jiného hlásá, ale něco jiného je schopna tolerovat.

Podobně je tomu tak i v jediném románu Zdenky Háskové Mládí, kdy ústy Ivany Kučerové Hásková „doplňuje“ ideje Ellen Keyové:

„... Volná láska? Není to pleonasm? Více slov než je potřebí? Pro mne ve slově láska je i obsažen pojem volnosti. Kde láska zotročuje, kde omezuje člověka, není to už láska. Láska je volná mimo manželství i v něm. Je potřeba jen, aby byli lidé sami v sobě volnými, sami v sobě nezávislími na formách...“

Stejně jako Malířové Růžena z Práva na štěstí, stejně tak i Majerové Hana z Panenství neunesla tíhu formálního vztahu a volí raději dobrovolnou smrt, přičemž se v této novele Majerová nebrání otevřenému popisu erotických scén (podobně otevřená je i v povídce Lovkyně vznětů z povídkového cyklu Dcery země), což u Malířové také není výjimkou (Božena v Popelu v období těsně po smrti manžela), choulostivým tématům se ani ona úplně nevyhýbá (interrupce, ženská menopauza atd. například v Právu na štěstí i ve Víně). Markétu z povídky Otázky (povídkový soubor Mučenky) nechá Majerová také spáchat sebevraždu, protože ve chvíli, kdy se hrdinka dozví, že její manželství je založeno pouze na snaze vlastnit ji, volí raději volnost – byť smrtelnou.

Odpor Olgy (Přetížený klas) či požitkářské Malvy (Milenky) k nadřazování šosácké, maloměšťácké morálky a přetvářky jejich matek na úkor skutečné lásky a lidské důstojnosti vykresluje zase Růžena Svobodová. (Ta jediná se s Ellen Keyovou setkala osobně, v roce 1903 v Paříži.²³) Teprve až Emma v Milenkách najde duchovní souznění s mužem, kterého miluje a který si jí váží pro ni samotnou.

---

²³ Mourková, Jarmila: Růžena Svobodová, Melantrich, Praha 1975, s. 177

Možné nastínění osudu Olgy, která by v sobě nenašla odvahu vzbouřit se proti nedůstojnému manželství bez lásky a slepě poslechla matčino přání stát se učitelkou hudby, jakoby pokračuje v postavě Fanyanky Adámkové z povídky Heleny Malířové Příběh, který zklame (Křehké květiny). Fanyanka se jako loutka nechá vést vlastním životem bez jakékoliv vlastní vůle, aby si na jeho sklonku uvědomila, že je pouhou lidskou troskou, karikaturou.

Nejen postavy, ale i samy spisovatelky žily revolučními myšlenkami volajícími po rovnoprávném vztahu – odvahu k tomu nenašla snad jen Svobodová, která v manželství s F. X. Svobodou, jež jí pomohlo vyřešit její pocit společenské degradace po smrti otce, prožívala veliké zklamání, přestala věřit na možnost dokonalého manželského svazku, a – byť udržovala velmi blízké přátelství s Macharem a se Šaldou, nikdy ze svého formálního manželství neodešla.

Božena Benešová naopak v sobě odvahu ukončit manželství, které ji ubíjelo, našla. Po šestnáctiletém svazku (a po nevydařeném pokusu o sebevraždu, kterou svou situaci chtěla nejdříve řešit) se s manželem Josefem Benešem rozvedla.

„...že bude žít pro rodinu, pro dítě, že vpluje do maloměstského normálu, do normálu úřednické pozlacené bídy, snad jen trochu kultivovanější než obvykle. To byla rána přímo mezi oči. ...“²⁴

Ironickou pointou je ale fakt, že se vlastně nikdy nerozešli, protože žili v jednom bytě až do Josefovy smrti v roce 1933.²⁵

Volnou partnerskou lásku, založenou na vzájemné úctě, vyznávala i ve vlastním soukromém životě Zdenka Hásková, která dlouhá léta žila jako partnerka – družka s Viktorem Dykem. Sice spolu sňatek uzavřeli, ale až po 27 letech soužití v roce 1928 (Dyk tragicky zemřel tři roky poté.).

---

²⁴ Moldanová, Dobrava: Božena Benešová, Melantrich, Praha 1976, s. 15

²⁵ Moldanová, Dobrava: Božena Benešová, Melantrich, Praha 1976, s. 27

Partnerským životem žila i Malířová – viz kapitola Manželka a vdova, touhu vést svůj vlastní intimní život podle svých představ, bez ohledu na předsudky, pak popsala v postavě vlastního alter ega Boženy z Popela, ale zároveň tu přiznává, jak moc ji bolelo opovržení a neochota pochopit ji od lidí blízkých i neznámých. Stejně jako Hásková, i ona žila ve svazku bez manželského slibu s Otokarem Theerem, ale hlavně 22 let s Ivanem Olbrachtem, který ji opustil kvůli daleko mladší Jaroslavě Kellerové²⁶.

Bouřlivý intimní život vedla také Marie Majerová – poprvé se provdala za Josefa Stivína-Foltýna, s ním se rozvedla po osmnácti letech v roce 1920, podruhé si vzala Stanislava Tusara, s tím se po devíti letech taktéž rozvedla (1931). Měla také několik oficiálně přiznaných milenců – například básníka Františka Gellnera.

Hledání linie dědění v rámci ženského psaní

Na přelomu století už společnost nevnímala spisovatelku jako zvláštní a výjimečnou, tak jak tomu bylo v době Boženy Němcové nebo Karolíny Světlé či Sofie Podlipské. Ale je také pravda, že málokterá měla pověst takové literární autority, jako tomu bylo u Němcové a Světlé, a málokterá je dosud zapsaná v čtenářském povědomí tak, jako výše zmíněné spisovatelky.

Proč tomu tak je? Odpovědí by mohlo být členění různých etap vývoje ženského psaní z pohledu mužské kulturní tradice od anglické literární kritičky Elaine Showalterové²⁷.

Showalterová dělí vývoj ženského psaní na tři etapy:

- na *f e m i n i n n í*, což značí období, kdy docházelo k napodobování mužských estetických a společenských hodnot v rámci literární konvence, tedy téměř celé 19. století;

---

²⁶ Jaroslavu Kellerovou si Olbracht vzal za manželku v roce 1936.

²⁷ Morris, Pam: Literatura a feminismus, Horst, vydavatelství, s.r.o., Brno 2000, s. 78-81

- na f e m i n i s t i c k o u, časově ohraničené období v letech cca 1880 – 1920, jehož základní pilíře tvoří protesty proti dobově zažitým konvencím a prosazování větší autonomie v životě žen;
- na ž e n s k o u, tedy na období sebepoznání, oproštěné od potřeby reagovat na patriarchální hodnoty, které časově trvá dodnes.

Helena Malířová svou tvorbou, způsobem života i tematickým zájmovým okruhem svého literárního díla spolu s ostatními spisovatelkami Svobodovou, Benešovou, Háskovou a Majerovou jednoznačně patří do druhé etapy. Všechny měly jistě ambice tvořit literaturu svébytnou a hodnotnou, která by byla založena výlučně na ženské zkušenosti, ženském nazírání na svět, a která se nijak netajila právě tím, že je psaná jako protipól mužského světa, na základě ženské odlišnosti. Jarmila Mourková, autorka jediné ucelené monografie o Růženě Svobodové, hned v úvodu své studie označuje Svobodovou jako „*pojítka mezi kritickým realismem a sociálním realismem*“²⁸, přičemž za nejvýznamnější spisovatelku kritického realismu považuje Karolínu Světlou a Marii Majerovou vnímá jako stěžejní představitelku sociálního realismu.

Tady se tedy nabízí otázka, proč je Marie Majerová v této studii představena jako typická žena spisovatelka feministické etapy, vždyť by měla být zařazena do etapy třetí, ženské a z logiky věci Světlá patří do první, femininní etapy. Ano, Marie Majerová je dnes ze všech pěti vybraných žen spisovatelek skutečně vnímána jako trvalá součást kulturního čtenářského povědomí, ale není tomu tak pro její tvorbu časově spadající do období před vypuknutím první světové války²⁹, tedy do časově ohraničeného období pro tuto studii. Čtenářsky daleko přitažlivější (a známější) jsou až její pozdější

²⁸ Mourková, Jarmila: Růžena Svobodová, Melantrich, Praha 1975, s. 5

²⁹ Povídkové soubory Marie Majerové Mučenky a Dcery země sice vyšly po ukončení první světové války, ale tematicky, fabulačně i dobou skutečného vzniku právem patří do časového kontextu odpovídajícímu zájmu této studie.

díla, což je sice třeba ve vztahu například k povídkovému souboru *Mučenek nespravedlivé*, nicméně bohužel platné. Pokud by tedy Majerová už dále neměla literární ambice, pravděpodobně by se ocitla na literárním poli tam, kde dnes stojí Malířová, Hásková, Svobodová a vlastně i Benešová (byť i ona napsala dodnes známá literární díla, ale opět časově mnohem mladší, než je období zkoumání této studie).

Jak už bylo řečeno výše, základním „pilířem“ této pětice spisovatelek, osobou, která je spojuje³⁰, je Růžena Svobodová. Svobodová, rozená Čápková, byla nejstarší, narodila se v roce 1868, pocházela z rodiny vyššího hospodářského úředníka, ale po smrti otce s bolestným vědomím určité společenské degradace svolila ke sňatku s F. X. Svobodou. To jí umožnilo nejen návrat zpátky do Prahy (působila předtím jako vychovatelka v Nových Dvorech u Pacova), ale také postupné zvelebování vysněného literárního salónu, možnost zúčastnit se kulturního života v Umělecké besedě, Malostranské besedě, psát příběhy o ženách s podobným neradostným osudem a neradostným cílem – jímž bylo hmotné zajištění i za cenu nespokojenosti v manželství.

Dobrava Moldanová mluví o Svobodové jako o „*ženě – plameni*“, která se dokázala neuvěřitelně nadchnout pro věc, již považovala za zásadní, a která se dokázala snad ještě více nadchnout pro přátelství se zajímavými lidmi, zvláště pak ženami. Že toto přátelství povznášelo, ale i svazovalo, je věc druhá (vzpomeňme na velmi intenzivní přátelský vztah s Hanou Kvapilovou či Zdenkou Braunerovou, jejich přátelství k Růženě Svobodové, její velké nároky na jejich čas a volné chvíle byly časem svazující a ničily těmto ženám soukromý život a vztahy k jiným lidem). V každé době svého života měla Svobodová důvěrnici, přítelkyni, ženu s talentem a uměleckými ambicemi,

---

³⁰ Arné Novák považuje Malířovou, Majerovou i Benešovou za žáčky Růženy Svobodové, které jí ale v mnohém předčily

pro kterou byla ochotna udělat téměř vše, aby se talent a umění této přítelkyně mohly dál rozvíjet. Naštěstí pro Boženu Benešovou, rozenou Zapletalovou (paní Bó), našla na počátku století takovou přítelkyni v ní a donutila ji rozvíjet její literární talent, posléze ji i přemluvila, aby se odstěhovala z rodného Nového Jičína do vysněné Prahy (rok 1908). Tady jí přes své četné známosti s kulturními špičkami té doby zařídila možnost přispívat do literárních periodik (hl. do *Noviny*, založené F. X. Šaldou), podporovala ji i dodáváním cizojazyčné látky k překladu do češtiny (Benešová překládala z němčiny a francouzštiny).

„... Oblíbila-li si někoho (R. Svobodová), udělala to z celého svého horoucího srdce a svou náklonnost proměnila v čin. Rozhodla se zkusit všechno, aby Boženu vytrhla z její rezigované melancholie a pomohla jí prosadit se jako spisovatelka. Po tomto setkání následuje rozsáhlá korespondence, další návštěva Svobodové na Moravě, společná cesta do Itálie (jaro 1903), prostě upřímné a mnohostranné přátelství, které končí až smrtí Růženy Svobodové roku 1920.“³¹

Vlastně díky ní mohla Benešová uskutečnit poměrně těžké a významné rozhodnutí, které jí přineslo nemalou úlevu – s vědomím, že dokáže uživit sebe i syna Romana, ukončila v roce 1912 již dlouho pouze formální manželství s Josefem Benešem (i když spolu až do Josefovy smrti dál bydleli v jednom bytě, jak už bylo řečeno výše).

Růžena Svobodová ve svém proslulém salónu přivítala mimo jiné také Marii Majerovou, rozenou Bartošovou, v té době už provdanou za Josefa Stivína-Foltýna. Neobyčejně energická mladá žena, maminka maličkého Pravoslava, jí musela velmi imponovat a zároveň udivovat, protože žila a řešila problémy, které Svobodovou úplně neoslovovaly, ale které právě skrze Majerovou zprostředkovaně poznávala. Majerová byla kromě své fyzické krásy a přirozeného šarmu zajímavá také svou nezměrnou chutí dohánět

---

³¹ Moldanová, Dobrava: Božena Benešová, Melantrich, Praha 1976, s. 19

skromné vzdělání³² – je jednou z nejznámějších českých spisovatelek proslulých svou zálibou v autodidaktice – studovala jazyky, literaturu, dějiny umění, historii, filosofii (navštěvovala při své pařížské stáži za honorář získaný za Panenství Sorbonnu, ve Vídni, kde s manželem žili dva roky po uzavření sňatku, chodila na pravidelné přednášky!). Kvůli své touze po vzdělání absolvovala také mimo jiné i večerní kurzy v Dělnické akademii, kde se seznámila s o pět let starší Helenou Malířovou (a potažmo i s Janem Malířem), se kterou zvláště v prvním desetiletí nového století udržovala velmi úzké přátelské styky – svědčí o tom nejen četnost dopisů uložených v pozůstalosti Malířové a Majerové v Památníku národního písemnictví, ale i občasné návštěvy Majerové a jejího synka na letním bytě Malířových, nejvíce v letech 1907-1908. Malířová, která k Růženě Svobodové chodila ještě jako Nosková od roku 1899 i se svou mladší sestrou Růženou, provdanou Naskovou, pravděpodobně seznámila Svobodovou a Majerovou. Společně s Majerovou pak rozebíraly se Svobodovou levicově orientovanou sociální politiku, obě byly totiž členkami sociální demokracie.

Růžena Svobodová chodila spolu například s F. X. Šaldou, A. M. Tilschovou, Václavem Tillem a jinými přednášet a diskutovat do Společenského klubu Slavia, kam se prostřednictvím ní dostala i Helena Malířová se sestrou Růženou. Funkcionářkou ženského kroužku v rámci spolku Slavia byla tehdy doktorka přírodních věd a posluchačka dějepisu a literární historie na Karlově univerzitě Zdenka Hásková, stejně stará jako Helena Malířová. Svobodová s Háskovou si jedna druhé velmi vážily, nicméně nikdy jejich vztah nepřekročil formální meze.

S Helenou Malířovou se Hásková sblížovala postupně, opravdovými přítelkyněmi se staly po návratu Malířové z Paříže v roce 1911.

---

³² po obecné škole odešla v patnácti letech na rok k příbuzným do Budapešti jako pomocnice v domácnosti, po návratu pracovala v Praze jako písarka

Hásková pomohla Malířové uzavřít jednu bolestnou životní kapitolu a zprostředkovala jí plánovanou cestu na Balkán, kde Malířová pracovala jako dobrovolnice v rámci Červeného kříže. Četnost dopisů, které si vyměňovaly, svědčí o tom, že v té době byla Hásková Malířové asi nejbližším člověkem. Pomáhala jí s uveřejňováním fejetonů, které jí Malířová posílala k publikování – v letech 1910-1918 pracovala Hásková jako redaktorka v Pražských novinách. Hásková byla také první osobou, které se Malířová svěřila s úmyslem napsat autobiografický román Popel, který jí měl definitivně pomoci vyrovnat se s její minulostí.

„... Musím se Ti kajičně přiznat, že jsem zase trochu „vysadila“, asi třetí den lenoším, totiž octla jsem se v románě na takovém místě, které potřebuje trochu úvahy o odpočinku. Tohoto odpočinku využívám především k tomu, abych si s Tebou pohovořila. Psala mi nedávno Růžena (Růžena Nasková, Malířové sestra, pozn. autorky), hezky, mile psala, byla v Prostějově hostem u naší milé bývalé učitelky klavíru, a tam se rozevzpomínala na Ameriku, na dětství a byla dojata krásným uvítáním u té paní učitelky, která ji dosud nazývá „malou Růženkou“. Ale ani s malou Růženkou nemohu si tak pohovořit jako s Tebou, tj., nemohu se jí tak docela se vším svěřiti jako Tobě. Ty jsi nejbližší a nejlíp mi rozumíš. Já bláhová, prvně jsem Tě dřív tak nedovedla chápat. Měla jsem Tě vždy ráda, ale cosi bylo mezi námi, nevím co, že jsem se k Tobě neuměla tak přitulit jako teď. Snad jsem teď také moudřejší a prozíravější. Víš, Zdeničko, Ty máš v sobě takovou rovnováhu přísnosti a shovívavosti k lidem (a ke mně snad především) a této rovnováhy buď jsem dřív neviděla, nebo jí nebylo. Zkrátka viděla jsem v Tobě převahu přísnosti, a neukázněnost mé povahy se jí trochu bála. Tak to asi bylo. I Růžena je mi teď bližší, než mi kdysi bývala. Vždyť sama víš, jak se změnila, ale k ní mám zároveň i jakési vztahy – řekla bych – dcery k matce, totiž v tom smyslu, že ona je žena, která v životě zakotvila a která pro mne by si přála zakotvení, bezpečnost, štěstí asi takové, jak ona mu rozumí. Ona, skoro jako naše

*maminka, přála by si, abych se dobře provdala – ovšem z lásky, abych už nemusela světem bloudit...*³³

Růžena Svobodová se od ostatních výše zmíněných spisovatelek liší ale jednou podstatnou věcí, její literární ambice není spjatá s nutností finančního výdělku, netvoří pro hmotné zajištění, není na své tvorbě hmotně závislá.

Tento rys, který podle mého názoru zásadně odděluje spisovatelky femininní a feministické etapy³⁴, je tedy klíčový pro všechny ženy spisovatelky druhé, chceme-li přechodné fáze. Hásková, Malířová, Majerová i Benešová přispívaly do tištěných periodik, případně překládaly cizojazyčná literární díla do češtiny, a činily tak nikoli jen z vrozené potřeby svěřovat své myšlenky ostatním, ale prostě proto (a mnohdy hlavně proto), aby se uživily.

Toto je tedy jeden ze základních bodů, proč tyto ženy spisovatelky už nemohou patřit do první fáze vývoje ženského psaní, a zároveň toto je i důvod, proč se ve druhé etapě ženy soustředí na popis větší autonomie žen, proč jejich hrdinky řeší problémy, které s sebou přinášel zrod ženy nové doby, a proč už neřeší jakýsi mravní ideál dokonalé ženy, jehož prostřednictvím by formovaly své čtenářky.

Nejmarkantněji tento fakt vyplývá v pohledu na ženské psaní v 19. století vůbec. Ženy sice psaly, ale psaly spíše pro své potřeby, oblíbené byly deníkové zápisky, případně mravoučná ponaučení pro jiné ženy a dívky. Zkrátka svět těchto žen spisovatelek byl dán a vlastně i omezen základním paradigmatem, které ženě určilo místo seberealizace uvnitř její rodiny a

---

³³ Helena Malířová Zdence Háskové, Bělehrad 9. 8. 1913, IN Pozůstalost Zdenky Háskové-Dykové/Viktora Dyka, Památník národního písemnictví

³⁴ Je samozřejmě možné argumentovat proti tomuto tvrzení námitkou, že například Božena Němcová s největší pravděpodobností BYLA na své tvorbě závislá finančně, ale Němcová je v rámci české literatury tak mimořádným „zjevem“, že v mnohém svou dobu přeběhla, bohužel pro ni i v této věci. Na svou obranu ale musím podotknout, že sama Němcová apelovala na české ženy prostřednictvím mravních ideálů svých ženských postav a měla ambice je takto formovat, na druhou stranu je otázka, zda ona sama mohla při životě, který prokazatelně vedla, takto na své čtenářky naléhat... Němcová je tedy pro některé obecnější teze spíše neuchopitelnou persónou...

znemožňovalo jí vyjadřovat se k například k postavení ženy jako takové (je otázka, zda by se k této problematice ony ženy chtěly a uměly vyjádřit...).

Zároveň je tento základní rozdíl mezi ženami první a druhé etapy vysvětlením, proč jsou vlastně všechny představitelky druhé vývojové etapy v rámci čtenářského povědomí upozaděny. Byly to vlastně „průkopnice“, teprve objevovaly možnosti ženského psaní.

F. X. Šalda například ve své studii *Duše a dílo* poukazuje na to, že bylo toto objevování mnohdy bolestné nebo i krkolomné, za zásadní problémy považuje často strach nepřekročit společenské konvence. „... *Jak má žena mluvit otevřeně a upřímně ku příkladu o středu všeho života, o erotice, když ví předem, že se jí nebude naslouchat vážně a lokálně, bez pozadních myšlének a bez malicherně podezíravé, pošpiňující a urážející tendenčnosti? Jak má žena dopřát muži hlubších nekonvenčních pohledů do svého nitra a do svého erotického života, když ví, že muž nemá posud velikou většinou dost čistý zrak, aby dovedl zírat, vidět a rozumět, a že především a nade všecko miluje tradici posvěcená klam a konvenční ušlechtilost a všude je vymáhá? ...*“³⁵

Rozplétá tu také skutečnosti, které musela žena spisovatelka překonat, aby se dokázala vymanit z druhé, feministické, tedy přechodové fáze do fáze ženské etapy, dnes vnímané jako čtenářsky a literárně vyspělejší a hodnotné. Žena se musela naučit pochopit své vlastní potřeby, své ženské intuice, vybojovat si toto právo v maskulinní společnosti, ale pak se na přerozdělení vnímání světa na muže a ženy povznést a psát o světě jako takovém, objevit v sobě ženské i mužské vlastnosti a podněty.

„...*Žena musí pochopit, že všecko umění a všecka kultura začíná smyslem pro odstín a končí smyslem vzájemnosti a celosti. Žena musí pochopit, že umělecká pravda není jednooká, a že rozkrojovat svět ve dvojí půli a malovat zvlášť ženské schéma a zvlášť mužské schéma, je pohodlná šablona, pohodlná*

---

³⁵ Šalda, F. X.: *Duše a dílo*, 3. vydání, nákl. České grafické unie, Praha 1922, s. 97-98

*a vražedná. Ani láska ani geniů nemůžē dělit, nýbrž můžē jen jednotit – a jednotit bude muset i ženské umění, má-li růst a sílit. ...*³⁶

Z hlediska vnímání ženy jako takové soudobými mužskými literárními špičkami došlo také k výraznému posunu – žena získává nezastupitelné místo múzy, mužovy inspirace, klíče ke zrodu jeho tvorby. Otevřeně se mluví o symbolu ženy inspirující, tvůrčí, erotické..., ale – a to je jisté novum – zároveň je tento symbol vnímán jako rovnocenná bytost muži, spisovateli.

*„... Na metafyzický trůn vesmíru jest nyní dosažena žena, a na mystický oltář zvednuta „láska, která hýbe sluncem a ostatními hvězdami“. Žena sesadila ostatní síly a hodnoty života v umění nebo odsunula je do pozadí. ... Žena stává se skoro výlučnou inspirátorkou poezie a umění – ne-li všeho, alespoň nejvyšších a nejmáženějších jeho forem a projevů. ...*³⁷

Například v básnickém spise klíčového představitele anarchistické bohémy S. K. Neumanna je už výběrem ústředního názvu reflektována nová vlna vnímání kultu ženy. Jeho Bohyně, světice, ženy představují ženu pro muže v obvyklých i neobvyklých pozicích, ale vítězně z nich nakonec vychází až Rembrandtova Saskie. Soužití Saskie s Rembrandtem vnímá Neumann jako vítězné spojení těla i duše, ale zároveň i jako nevšední ukázkou „svaté úlohy ženy“, protože v ní dokázal najít „ženu, milenku, model, svou velitelku, svou věc“.

Avšak zobrazit a reflektovat ženu nejen jako inspirující prvek maskulinní literatury³⁸ se právě velmi novátorsky, byť ještě jaksí „neohrabaně“, pokoušejí samotné spisovatelky. Konečně i ony, sice s patřičně ostýchavým, pozvolným náznakem dokážou pojmenovat všechny tělesné i duševní atributy lidství, konečně i ony tvoří ženské symboly smyslných

---

³⁶ Šalda, F. X.: Duše a dílo, 3. vydání, nákl. České grafické unie, Praha 1922, s. 99

³⁷ Šalda, F. X.: Žena v poezii a literatuře IN Boje o zítřek. Meditace a rapsodie, NLN, Praha 2000, s. 66

³⁸ což je do jisté míry záležitostí zcela tradiční – vzpomeňme na středověkou dvorskou lyriku a kult ženy, múzy

milenek, nadpozemských bohyň či světic, zkrátka i ony se pokouší vystihnout kult ženy.

„... Erotický život získal jen na pravdivosti a hloubce od chvíle, kdy žena, dosud němá, promluvila. Žena mluvící jest o kouzlo víc než žena mlčící, a erotická kultura nabyla vedle nových odstínů a tónů i posvěcení a potvrzení starého svého jádra a vlastních svých základů. ...“³⁹

Povzbuzení a zároveň i porozumění pro novou ženskou tvorbu ústy literátů taktéž představuje novinku či zlom v historii ženského psaní, teprve nyní jsou spisovatelé ochotni připustit možnosti ženského psaní. Teprve až nyní vnímají ženskou tvorbu jako sobě rovnou.

„... V tom právě vidím smysl ženského spisovatelství: žena svojí literaturou přetváří a utváří muže, jako muž svojí literaturou vychoval generace nových zjemnělých žen jen prostě tím, že sepsal své postuláty na ženu a ztělesnil své sny o ní. ...“⁴⁰

Risy ženské tvorby

Novou, mladou generaci spisovatelek nespojovaly pouze základní tematické okruhy jejich tvorby a snaha vyprofilovat se jako protipól k „mužskému“ psaní, ale také samotná struktura jejich tvorby.

Do dosud typické epické struktury vnáší lyrické prvky, zřejmě považované za typičtější pro ženské psaní.

Impresionismus jako výraz nadměrné citlivosti, rezignace na popis a epičtěji vedené vyprávění, uvedení přímého vypravěče, tedy vypravěče, jež je zároveň hrdinou příběhu, to jsou shodné rysy v tvorbě ženských literátek, ale vlastně i rysy typické pro literaturu tohoto období bez ohledu na pohlaví spisovatelů.

---

³⁹ Šalda, F. X.: Žena v poezii a literatuře IN Boje o zítřek. Meditace a rapsodie, NLN, Praha 2000, s. 71

⁴⁰ Šalda, F. X.: Žena v poezii a literatuře IN Boje o zítřek. Meditace a rapsodie, NLN, Praha 2000, s. 71

Avšak co opravdu rozděluje mužské a ženské psaní a co je tedy nutné vnímat jako zásadní pro ženské psaní této vývojové etapy, je tematizace pocitu v prozaickém textu. Vždyť kolik má česká literatura v tomto období básnířek? Ani jednu, na rozdíl od mužských poetů. Podíváme-li se na tento fakt dnešním genderovým nazíráním, zase tak překvapivé to není. Právě proto, že tyto spisovatelky patří do jakési „překlenovací“ fáze, že jaksi představovaly spojovací článek pro možný vývoj typicky ženské (tj. třetí, vrcholové a současné) fáze, a ať se nám to líbí, nebo ne, jaksi neustále „doháněly“ své mužské protějšky v literárním umění, z logiky věci převzaly aspekty typické pro vnímání atributu ženy jako takové. To znamená citlivost, mnohdy až přecitlivělost (Svobodová) a určitou submisivitu i ve vykreslení situace či motivu (opět kromě Boženy Benešové) – neboť ony neurčují ráz a cíl této situace, ony se touto situací nechávají ovlivňovat, unášet, netouží okamžik uchopit a vést, ale naopak nechávají proud dění volně plynout, jsou tedy „básnířkami v próze“.

(Naplnují tedy beze zbytku myšlenku F. X. Šaldy, že žena i v literatuře musí hledět v první řadě na to, aby byla co nejženštější.)

Teprve až mnohem energičtěji uchopí možnosti syžetu a ovládnou fabulační tok, stávají se spisovatelkami třetí fáze – nejmarkantněji lze tento můj názor interpretovat na Marii Majerové, protože, jak už bylo řečeno výše, do čtenářského povědomí se dostala až díky svým pozdějším pracím psaným právě dominantnějším, dravějším stylem.

Důraz na esteticky líčené úsilí o kritiku života a jaksi „přebujelý“ secesní styl se snahou vytvořit kladnou, vznešenou ženskou postavu i ve vypjatých situacích, tolik typický pro tvorbu Růženy Svobodové (dnes už tedy čtenářsky poněkud méně „stravitelný“ a přitažlivý) se u jejích dle Arné Nováka začek, řekněme spíše pokračovatelek, rozebíhá, a možná i vytrácí.

Marie Majerová se později od svých více či méně impresionisticky laděných literárních začátků distancuje a tvoří výrazně epicky, místy až naturalisticky (tato její literární díla už ale časově nespádají do období, které je vytýčeno pro tuto studii).

Helena Malířová v impresionismu naopak důsledně pokračuje. Její styl psaní evokuje tvorbu náruživé milovnice života, která chce zachytit okamžitou atmosféru, detailně ji prozkoumat a zároveň se tímto jedinečným okamžikem, byť může pro mnohé znamenat zachycení všední události, nechává unést.

Arné Novák ve svých Přehledných dějinách literatury české mimo jiné uvádí: „...*Helena Malířová vyšla z kmitavého impresionismu vznětlivých nervů, nepokojné krve, dobrodružných smyslů bez uvědomělejší závaznosti mravní*⁴¹ ...“⁴²

Albert Pražák ve sborníku věnovaném Heleně Malířové přirovnal její tvorbu k práci náruživé fotografky:

„... *Nosková (dívčí příjmení Heleny Malířové) psala zřejmě improvizovaně, jak zážitek na duši dolehl, náladově a dojmově. Je to patrné i na impresionistické formě věty a slova i na nedostatku záměrné skladby a stavby. Nosková připadá tu mnohdy jako fotograf-ochotník, jemuž se dostal stroj do ruky a jenž fotografuje bez ladu a skladu, spokojen, jen když fotografuje.*“⁴³

Platnost této myšlenky dokazuje podrobněji kapitola věnovaná jednotlivým literárním textům Heleny Malířové, Malířová skutečně bravurně a s lehkostí zachytí okamžik, „vytěž“ z něj maximum informací, či spíše dojmů a poté znovu uchopí jiný okamžik, který téměř nikdy bezprostředně

---

⁴¹ pravděpodobně tu Novák poukazuje na jistou místy až udivující otevřenost v popisu intimního života, nejvíce patrnou v románu – dokumentu *Popel*

⁴² Novák, Arné: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, 4. vydání, Atlantis, Brno 1995, s. 1082

⁴³ *Jeden život. Hrst vzpomínek na Helenu Malířovou* (red. Nasková, Růžena a Pasková, Božena), Svoboda, Praha 1948, s. 15

nenavazuje na předchozí, a ten opět do nejmenších detailů převede do literární řeči.

Popsat literární styl Zdenky Háskové jde celkem lehce, Háskovou lze bez nadsázky označit jako autorku jednoho románu, který v mnohém připomíná román Právo na štěstí Heleny Malířové. (Čtenář by snadno mohl obě autorky zaměnit.) Její záliba v impresionismu je patrná hlavně v jejích recenzích – například v recenzi k Malířové románu Popel:

„... V horách od Stanova k pod Navarovu hluboko v lese, v chladu a věčném stínu ubíhá potok, čistý po čistém kameni kvapně a zpěvně. Píseň jeho života, pro jejíž zvuky nenalezla lidská řeč slova, přiměla mne stokrát již, že jsem zde zůstala tiše státi. Zůstávala jsem tiše státi na různých místech, neboť potok měnil hlas dle toho, s čím přišel do styku, dle kamení velkého a malého, dle plechu, na který cinkavě zvonil, dle výšky břehů, jimiž se bral. Potok ubíhal a zpíval si, já stála a naslouchala: co si to zpívá? Co si to jen zpívá? Dlouho jsem tu stávala dychtíc vyrvati mu jeho tajemství, ale nepochopila jsem ničeho, a nikdy nepochopím.

Člověk, toť něco jiného, zdálo by se: rozumíš jeho hlasu, pochopuješ jeho city, myšlenky, činy, a jeho píseň života je ti tak známa! A přece není tomu tak. Znáš člověka, jeho hlas, jeho činy, ale té živelné síly, která je více než člověk, která se v něm projevuje stejně jako v písni potoka, hukotu bouře, praskotu hromu, ševelení deště, hltavosti ohně, této živelné síly v člověku, jejího vzniku a cíle nepoznáš nikdy. Když jsem četla Popel, byl mi stejně, jako když jsem poslouchávala životní píseň stavovského potoka. Poslouchej chvíli, jen malou chvíli ještě a pochopíš, odkud se běře v člověku síla, která ho žene od první do poslední chvíle. Ještě chvíli poslouchej a pochopíš živelnou podstatu člověka a s ní podstatu všeho. Malou chvíli ještě. Ale chvíle prchá a nerozumíš té síle, jako jí nerozumí ta, která ti o ní vypráví, hovoříc jejím hlasem, zmocňujíc se jí

*silou uměleckého přímého nazírání, zatím co ona, nezmocněna, nezadržitelna prochází námi v metafysické dálky. ...*⁴⁴

Současný čtenář, který si libuje spíše v tradičně pojatém dějovém toku a upřednostňuje tedy vyprávění s výraznější epickou linkou, bude zřejmě považovat za lepší literátku nikoli Růženu Svobodovou, ale její mladší přítelkyni Boženu Benešovou⁴⁵.

Benešová však svou tvorbou stojí jakoby mimo zorné pole ostatních spisovatelek. Na rozdíl od nich měla opravdu blízko k realistické próze 90. let, snažila se možná až úzkostně zachytit co nejpřesnější zobrazení skutečnosti, kladla velký důraz na psychiku jedince, avšak ačkoli se soustředila na individuální stránku ženské duše, titánství, typické pro Svobodovou, je u Benešové vyličeeno ironicky, často až groteskně. Arné Novák označil Benešovou za spisovatelku stratéga, stavitele a soudce, kdežto Svobodová je pro něj senzitivní, eroticky podmaněná výtvarnice⁴⁶.

Dobrava Moldanová ve své studii *Česká literatura v období modernismu*⁴⁷ tvrdí, že díky své tvorbě, která představuje jakýsi protipól k tvorbě Svobodové, je Božena Benešová spíše mezigenerační autorkou, tedy spisovatelkou spojující realisticky zaměřené autory sklonku 19. století a autory meziválečné avantgardy.

Je tedy vlastně ironií, že za stěžejní představitelku druhé fáze vývoje ženského psaní máme obecně tendenci považovat Růženu Svobodovou, ale – jak už bylo řečeno výše, Svobodová se ve své tvorbě sice nechala ovlivnit filosofií Ellen Keyové, ale neměla už odvahu či spíše nechtěla vystavit své ženské hrdinky této filosofii do všech jejích důsledků tak, jak to učinily Malířová, Majerová a vlastně i Hásková. Zároveň ani ve svém osobním životě

---

⁴⁴ Hásková, Zdenka: Lidský dokument: Heleny Malířové „Popel“. IN *Ženský svět 1914*, s. 262-263

⁴⁵ Troufám si tvrdit, že impresionistické vnímání světa je dnes spíš upozaděno epikou, ale zároveň uznávám, že toto tvrzení je čistě subjektivní pocit, věc vkusu každého čtenáře.

⁴⁶ Novák, Arné: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, 4. vydání, Atlantis, Brno 1995, s. 1083

⁴⁷ Moldanová, Dobrava: *Česká literatura v období modernismu (1890-1918)*, PFUJEP v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1996

nenášla sílu radikálně vyřešit své bolavé manželství a žít podle vzorců volné lásky vycházející z nitra jedince, místo toho nadále pokrytecky setrvala v manželství a udržovala milostný poměr s Šaldou či s Macharem, což bylo jakýmsi veřejným tajemstvím.

Pokud tedy vezmeme v úvahu všechny výše zmiňované aspekty, které charakterizují typickou představitelku spisovatelky druhé feministické fáze, nevyjde nám jako nejtypičtější Růžena Svobodová, ale právě Helena Malířová. Povědomost o existenci spisovatelky Růženy Svobodové je pro dnešní čtenářskou obec zřejmě tak moc nasnadě také díky mimoliterárním znalostem a konotacím – do jisté míry tu hraje důležitou roli její známost se Šaldou, jež její literární výkony adoroval, či dost možná její literární salón atd.

Benešová i Majerová si svou pozdější tvorbou vydobily právo být zařazeny do třetí vývojové etapy, navíc Benešová strukturou svého psaní vlastně stojí zcela stranou v každém svém tvůrčím období (mimořádně je škoda, že její rané povídkové soubory – například *Myšky* či *Kruté mládí* zřejmě zůstanou pro dnešní čtenáře zapomenuty), je do jisté míry literární solitérkou a asi není ani úplně vhodné v jejím případě hovořit o čistě ženském psaní.

Hásková sice odpovídá typické představitelce, ale její tvůrčí literární potenciál zůstal stranou, soustředila se na svou vědeckou a redaktorskou práci, hlavně však spravovala a opečovávala tvorbu svého partnera a později i manžela Viktora Dyka.

Kritik Antonín Veselý ve své recenzi na román *Popel* Heleny Malířové mimo jiné napsal:

„... Nesmíme zapomínati, že Helena Malířová je zjev, který logicky vyplynul z celkové situace minulého desetiletí, a proto, že najde-li dnes někdo v sobě

odvahu, aby nad její tvorbou zlomil hůl, musí jeho čin vyplynouti důsledně z odsouzení také ostatního pozadí: tvorby jejích vrstevníků....“⁴⁸

Helena Malířová nejen že důsledně odpovídá obecné představě typické feministické spisovatelky strukturou a motivy ve své tvorbě, ale zároveň i její osobní život může postačit jako vykreslení obecných tezí takové představitelky.

---

⁴⁸ Veselý, Antonín IN Čes. Revue 8, 1914/15, s. 120

Helena Malířová, dcera a sestra

Rodiče

„Můj pozdní květe, Ilko, dcero má!“

(ze zápisků Josefa Noska)

Helena Malířová se narodila do rodiny Josefa a Josefiny Noskových jako prvorozená dcera, dlouho očekávané dítě staršího úředníka s přepestrou minulostí.

Vztah dcery k otci se nesl ve znamení neskonale úcty a poslušnosti. Vždyť například ke spisovatelské dráze se odhodlala kvůli otcově odporu až po jeho smrti, ale své spisovatelské geny vždy hledala v otcově odkazu. Nejvíce tento fakt vyplývá v povídce Růže na hrobech v povídkovém souboru Jarní rozhovory.

Život Josefa Noska, bouřliváka a milovníka života, byl – a to nejen pro jeho dvě děti, Helenu a Růženu – dobrodružný a fascinující.

Nicméně jeho osudy a cesty neznaly sestry Noskovy z tatínkova vyprávění, ale dozvěděly se je teprve až po otcově skonu, kdy se jim do rukou dostaly otcovy zápisky. Možná i vlivem toho pak obě sestry později vnímaly otcovu životní pouť mnohem idealističtěji a romantičtěji...

„Tatínkův život jsme poznaly až po jeho smrti, z deníku, který nám doplnil a ujasnil mnoho z toho, več jsme nevěřily, když nám o tom někdo ze starých příbuzných něco napověděl. Tatínek sám o své minulosti nikdy nevyprávěl a z jeho úst, která se dovedla jen moudře a shovívavě usmívat, neboť hlasitě se smát jsme ho nikdy neslyšely, byla by zněla neuvěřitelně historie o divochu a bouřliváku.“⁴⁹

---

⁴⁹ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 31

Josef Nosek pocházel z osmi sourozenců, narodil se 10. února 1829 do rodiny sedláře a příležitostného hudebníka Michala Noska z Vysokého nad Jizerou.

Po vychození obecné školy v Jičíně studoval gymnázium v Chebu (díky vynikajícím výsledkům byl osvobozen od školného po celý jeden rok) a poté se dva roky protloukal v Praze jako student filozofie s mizernými studijními úspěchy, proto byl rodiči stažen do litoměřického kněžského semináře (1847). S myšlenkou, že kněžská dráha pro něj opravdu není, se vrátil po dvou letech s vědomím rodičů zpátky na pražskou filosofii, soustředil se převážně na polskou a českou literaturu, na studia si přivydělával jako vychovatel u hraběte Kustosche.

Po roce (1850) přešel ze studií filozofie na studia práv a působil jako vychovatel u obchodníka Wehlera.

V této době Josef poznal Františku Nigrinovou, které slíbil manželství ihned poté, co vystuduje. Františka na něj dokázala čekat deset let, ale Josef se k ženění neměl, několikrát se s Františkou rozešel. (Františčino příjmení si Helena Malířová vypůjčila pro pojmenování svého literárního alter ega v autobiografickém románu *Deset životů*.)

Kvůli dluhům zběhl po třech letech ze studií a nechal se zaměstnat jako policejní adjunkt až v Temešváru v Uhrách (tak daleko možná nejen proto, aby unikl věřitelům, ale i Františce). Ani tady si dlouho nepobyl a (dle Heleny Malířové⁵⁰) byl propuštěn kvůli sympatiím s maďarskými nacionalisty.

V roce 1855 pracuje krátce jako písař u vídeňského advokáta a poté jako vychovatel ve šlechtickém ústavě Petra Bilky. Neschopnost zůstat na jednom místě a vybudovat si nějaké zázemí a také touha po dobrodružství mu nedovolila zapustit právě tady kořeny, a tak se vydal (v době rusko-turecké války) na toulky po Polsku, kde byl omylem považován za ruského špeha. Po odpykání trestu se nechal najmout jako voják do polského pluku.

---

⁵⁰ IN Malířová, Helena: *Jarní rozhovory. Povídky*. Nákladem Ženského obzoru, Praha 1912, s. 112

V rámci tohoto pluku se dostal do Milána a tady složil kadetské zkoušky. Jeho velkou devizou byla jazyková vybavenost – uměl mluvit a psát německy, maďarsky, polsky, italsky, srbsky, francouzsky a učil se i angličtinu!

V roce 1859 se s plukem dostal do Olomouce už jako důstojník, což vzhledem k okolnostem, za jakých se k vojsku dostal, byl nepochybně velký úspěch. Tady se znovu potkal s Františkou a překvapeně zjistil, že na něj dosud čekala. Slib manželství definitivně odvolal a vrhl se do víru života tak, jak si jej kdysi vysnil. Pořádal v Olomouci plesy, přednášky, psal povídky a črty pod pseudonymem Srnek, Metař, Sonek, Vysocký (i toto jméno si později Helena Malířová vypůjčila pro své pohádky), Ryba, J. N. – tato značka pak později vedla k jednomu literárnímu omylu:

„Asi tři roky před svou smrtí prohlížela Helena Malířová tatínkovy rukopisy a vedle několika pozoruhodných článků, po jejichž přečtení jsme nedovedly pochopit, proč tatínek tak přehlížel svou literární minulost, našla i rukopis nadepsaný Monselice, o němž v seznamu tatínkových otištěných prací byla poznámka: vyšlo v Květech 1865 pod zn. J. N. Protože jsme Nerudu obě od dětství znaly takřka zpaměti, poznala Helenka ihned, že Nerudova Monselice je totožná s tatínkovým rukopisem, že tedy do Sebraných spisů se dostala snadno vysvětlitelným způsobem a že autorem této milé a svěží causerie je zapomenutý literát Josef Nosek. Ani o napodobení stylu Nerudova nemohlo být řeči, protože Neruda psal své cestopisy později.“⁵¹

Z Olomouce pak přešel do Brna a ve své společensko-umělecké činnosti tady pokračoval. Pořádal i nadále koncerty, přednášel o svých zážitcích z cest a sepisoval Obrázky z vojny (ty později otiskl v pražských časopisech), učil ve vojenské kadetce.

V roce 1861 byl Josef Nosek převelen k 33. pluku hraběte Gyulaie do Prahy. Jenže v době, kdy si zřejmě žil život podle svých představ, se zase

---

⁵¹ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 39

jednou nechal unést svou povahou a za opilecké řeči a pomluvy na adresu politika Riegra neváhal vyzvat jistého setníka na souboj. Oba zranění vojáci pak byli v roce 1862 kvůli přísnému zákazu soubojů z armády postupně propuštěni.

Na doporučení profesora Petra Mužáka (manžela Karoliny Světlé) nastoupil na místo diurnisty u pražského magistrátu a později se stal správcem hospodaření na Starém Městě.

I nadále pokračoval ve své literární činnosti, kterou popisuje ve svém deníku:

„Jsem v administraci Národních listů. Přispívám do nich i literárně. Povídky, kritické články, cestopisné a národopisné obrázky mi otiskují Lumír, Rodinná kronika, Hlas, Květy, Světozor, Pravda, Svoboda, Čas, Pozor, Moravská Orlice, Plzeňské noviny, Rolničky, Obzor literární, Blaník, Zlatá Praha a Čech.“⁵²

Magistrát ale svému úředníku Josefu Noskovi zakázal jakoukoliv literární činnost pod hrozbou propuštění.

V roce 1866 začal Nosek pracovat také v Umělecké besedě, přednášel tu převážně o maďarské literatuře. Ale hlavně se tu spřátelil s Janem Nerudou. Měl se dokonce stát poslancem za semilský okres, ale proti tomu se měl postavit Rieger, ten Rieger, kvůli jehož cti Nosek s hanbou opustil armádu...

Na počátku sedmdesátých let se Nosek oženil s Marií Benešovou, manželství trvalo necelý rok, Marie zemřela na cholera, a protože spolu neměli potomky, musel Mariino věno vrátit manželčině rodině.

„Psát nesměl, žít chudoba nedala, pyšné srdce odmítlo v pocitu méněcennosti i mnohou lásku, jež čekala a toužila, nebylo přátel, nebylo už ani touhy po ženách. Zenit života byl překročen a život se schyloval do údolí let. „Ožeň se, kamaráde, zaplat' dluhy, udělej pořádek. Máš pojít jako pes?“

---

⁵² Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 42

*poznamenává si v notýsku mezi nekonečnými sloupci číslic, jež stále rostou a škrtí každou myšlenku.*⁵³

V květnu roku 1874 došlo ke smluvenému sňatku s o sedmnáct let mladší Josefínou Bučinovou.

Josefina pocházela z dvanácti dětí Josefy a Jana Bučinových, narodila se 20. března 1847 v Choceradech. Jan Bučina, původním povoláním řezník, se kvůli rozrůstající rodině odstěhoval do Vestce na Benešovsku, kde provozoval hostinec. Místo vyměnil za Dvorce u Prahy a nakonec skončil jako zámožný a vážený občan a majitel hospody V Koutku na Vyšehradské třídě v Praze.

Jan Bučina byl podle vzpomínek Josefíny člověk milý a hodný, domácnosti vládla jeho žena, přísná Josefa. Z té měla malá Josefina respekt a vlastně i strach.

Josefina zažila romantickou lásku s chudým písařem Gustavem Vítkem, ale matka sňatek s bezvýznamným mladíkem nepovolila. Josefina rozchod s Vítkem nesla velice těžce a stáhla se do sebe. Ostatní sestry se již dávno provdaly, proto rodina najala dohazovače sňatků a našla tehdy již 27 let staré Josefíně ženicha, Josefa Noska.

*„Nemohlo být harmoničtějšího manželství, než bylo toto spojení mužského ducha a ženského citu. A když přišly děti, maminka rozkvetla a vyspěla v půvabnou ženu zdravé, silné krásy. Tatínek byl na ni tak pyšný, že z manželství rozumového a praktického se stalo nejkrásnější manželství z lásky.*⁵⁴

---

⁵³ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 44

⁵⁴ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 55

Helena a Růžena

HOUSLE

Jako housle když se večer rozeznějí,
Ptačích písní hlahol jásavý,
Jako zvonky když se stříbrem jasně smějí-
Vzpomínek mi ohlas v duši zní.
Dětství moje, hebký motýl zlatokřídlý,
S květu na květ šťastně přelétá,
Rosu pije, sluncem žije, v květech sídlí, roste, zraje z jara do léta...
(Helena Malířová)

31. října roku 1877 se v domě U Tří králů na Vyšehradské třídě narodila holčička Helena Nosková. Maminka si do deníku napsala:

„Narodila se nám dceruška. Nejprve pláč hodně hlasitý, pak vesele se na svět milýma očkama dívala. Dejž Bůh, aby v životě tvém podobné dny se střídaly, avšak by více těch šťastných dopřál ti nebes Pán, moje robátko.“⁵⁵

28. listopadu roku 1884 se do rodiny narodila další holčička, Růženka. Noskovi v té době bydleli už sami, ne u Josefininy rodiny. Magistrát poskytl Josefu Noskovi, správci a účetnímu dobytčího trhu, byt v Domě trpaslíků v ulici U Karlova. Poblíž domku stál barokní letohrádek Amerika, zbudovaný architektem Kyliánem Ignácem Diezenhoferem pro milenku hraběte Michny z Vacínova, opravený v roce 1884. Dům trpaslíků stál v zahradě, která spadala k Americe.

Helena narození vysněné sestřičky uvítala s jásotem.

„Její šílenou radost ze řvoucí sestřičky nelze vypsát. Všecku lásku, které bylo schopné toto horké, obětavé srdce, vysypala do buclatých ruček děťátka, které až do posledního dechu jejího života nepřestalo být její vymodlenou sestřičkou. Do posledního jejího vydechnutí trval tento radostně uzavřený

---

⁵⁵ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 56

*svazek, jež nepominul ani teď, když už z Helenčiny vroucí, věrné bytosti je bílý, studený popel.*⁵⁶

V autobiografickém románu *Popel* v kapitole Bibi a Lili naznačila Helena Malířová vztah svůj i vztah celé rodiny k malé Růženě. (Helena se tu jmenuje Božena a Růžena Jiřina.)

„... Tak dlouho Božka toužila, tak dlouho prosila tatínka i maminku, tak dlouho se modlila, až se jí stalo po vůli. Narodila se jí sestřička. Takové malinké děťátko. Bylo ihned povýšeno na bůžka rodinného, bylo předmětem obdivu, lásky a péče všech. S příchodem sestřičky přibylo ještě sladkostí a hříček a tepla do domácnosti. Sestřička byla malým sluncem, k němuž se všechno upínalo a otáčelo, tak jako v zahradě zlatá kola slunečnic neb pestré obličejky macešek obracejí se vždy k slunci na obloze. ...“

Velmi intimní vztah Heleny a Růženy charakterizovalo také malé tajemství obou sester. Říkaly si Bibi a Lili a takto se v soukromí oslovovaly i v dospělosti, přinejmenším tedy v dopisech, které se vyměňovaly hlavně v době, kdy Růžena hrála divadlo v Lublani.⁵⁷

„...Nebylo Boženy a Jiřiny; byli dva roztodivní tvorečkové, dvě fantastické osůbky, ne holčičky, ne hošíčkové, ale jacísi zmetkové, jacísi směšní malincí stařečkové, jménem Lili a Bibi. ... Mluvílo se někdy o Lilečkovi a Bibečkovi jako o třetích osobách, jako o dětech, a jindy zas mluvily Bibi a Lili v prvních osobách – to jakýmsi šišlavým, směšným hlasem, jako mluvívají zdětinělí dědečkové. Všechno to bylo pošetilé, nemožné, krásné! ...“ (Tento fakt jen potvrzuje skutečnost, že román *Popel* je opravdu autobiograficky laděný, ačkoliv to sama Helena Malířová v prologu románu vyvrací.)

V útlém dětství byla Helena často nemocná a slabá, mnohokrát trpěla horečkami. Sama sebe vnímala jako nehezkou, drobnou holčičku.

Ve své autobiografii *Deset životů* Malířová alias Eva píše:

⁵⁶ Nasková, Růžena: *Jak šel život. Paměti a zápisky*. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 58

⁵⁷ Viz dopisy v pozůstalosti Heleny Malířové, uložené v Památníku národního písemnictví.

„... Eva je drobné, chudokrevné, stydlavé a nemocné vyžle. Její sestřička – ach, ta je mnohem hezčí. Ta je tak hezká, že se na ulici lidé zastavují, usmívají se a říkají: To je andělíček! Eva nevzbuzuje obdiv a nikdo o ní s úsměvem neříká, že je andělíček. No, to nevadí. To ani dost málo nebolí. Eva má sestřičku tak ráda, že se jí obdivuje s lidmi, a ani ve snu ji nenapadá, že by měla na sestřičku žárlit. Vždyť tatínek a maminka je mají obě rádi. A co je krásné, to nemůžeme milovat a z toho se musíme radovat. ...“

Helena chodila do školy v Ječné ulici, připojené ke klášteru svaté Anny. Navštěvovala také hudební ústav na Vinohradech a studovala hru na klavír.

Helena i Růžena byly obě umělecky nadané (zřejmě otcovy geny). „Naše záliby a touhy se sice mnohokrát vystřídalaly, proplétaly se, Helenka velmi dovedně kreslila, obě jsme hrály dobře na klavír, já už od svých pěti let, ale to, co u každé z nás nakonec přece jen zvítězilo pro celý život, už tehdy znělo nejsilnějším tónem.“⁵⁸

Paradoxně to byl právě Josef Nosek, který si nepřál rozvíjet u svých dcer umělecké sklony mimo pěstování hudby, proto se každá své lásce – Helena literatuře a Růžena divadlu – mohly naplno věnovat až po Noskově smrti.

Helena v podobě svého alter ega Evy z Deseti životů i v podobě Boženy z románu Popel vzpomínala, jak v už v raném dětství tajně večer v posteli snila různé příběhy, zpočátku s pohádkovými motivy, později zkoušela povídky i divadelní hry. O její zálibě a vlastně i vášni věděla pouze její mladší sestra, která jediná si směla její texty přečíst.

Růžena Nasková v kapitole Sestry Noskovy ve svých vzpomínkách Jak šel život popisuje chvíli, kdy se Helena konečně odhodlala se svou láskou, psaním, tatínkovi svěřit a kdy se dočkala pouze odmítavé reakce. Heleně mělo být tehdy osmnáct let a tajně poslala do Národního divadla jakousi

---

⁵⁸ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 17

jednoaktovku⁵⁹, kterou sice dostala zpět, ale s útěchou, že autorka jistě literární nadání má...

„Právě v téže době odhodlala se Helenka přiznat tatínkovi k jedu ve své krvi. Vzala jsem si to já kurážně na starost a vlastně jsem to sama navrhla, když Helence chyběla odvaha, neboť jsem byla přesvědčena, že tatínka jistě odzbrojím přečtením bojovného emancipačního dramatu jeho dcery, v němž jsem viděla vrchol jejího dosavadního tvoření. A tak jsem jednoho dne dětským hláskem přečetla tatínkovi velmi smělý pokus o drama, kterým měl být zapřísáhlý nepřítel literatury v rodině poražen a získán. Četla jsem s velkou vervou a občas jsem mrkla po tatínkovi, který seděl mlčky, pokuřuje viržinku, bez které jsem ho nikdy v životě neviděla, díval se studeně a bez zájmu do prázdna, a když jsem skončila, vstal, ani se nepodíval na Helenku, která křídově bledá, s bušícím srdcem očekávala soud, a řekl tiše, mrazivě jediné slovo: Nesmysl. Vzal klobouk a odešel z domu.“

Jedinou zálibou, kterou občas nerad svým dcerám a manželce povolil, byly nepravidelné návštěvy divadla. Josefína Nosková měla díky svému bratrovi Ferdinandu Bučinovi⁶⁰ předplacenou lóži v Národním divadle na druhém balkóně a své dcery brávala na představení s sebou. V Deseti životech na divadelní návštěvy vzpomíná Helena Malířová:

„Paní Nygrynová (Josefína Nosková) měla v divadle sedadlo na druhém balkóně v předplacení – byla to její jediná zábava, jinak neznala nic než rodinu, domácnost a romány z Libuše – a brávala s sebou Evu na dětská představení, na Královnu loutek, na Cestu kolem světa, a později i na opery! Maminka dovedla svým holčičkám tak málo odepřít! A pan Nygryn (Josef Nosek) to rozmazlování nerad viděl. Pan Nygryn nerad viděl návštěvy

---

⁵⁹ „jež byla tuze hořká a pesimistická“ – zřejmě to ještě nebyla hra Život, jejíž fragment je uložen v pozůstalosti Heleny Malířové v Památníku národního písemnictví

⁶⁰ Ferdinand Bučina byl knihař. Majetek získal výhodným sňatkem s postarší vdovou Růženou – ta později šla malé Růženě za kmotru. Vlastnil dům v Řetězové ulici. Manželství Ferdinanda a Růženy bylo bezdětné, obě své neteře velmi milovali, k Noskovým chodívali pravidelně na nedělní oběd.

divadla. Byl to nejhodnější tatínek, nejmoudřejší a nejvzdělanější člověk na světě, to říkal každý – ale podle Evina tajného mínění – divadlu nerozuměl.“

Obě divadlo milovaly. Obě si přály hrát. Růženě se to podařilo, u Heleny zůstalo jenom u snu, dokonce tajného snu. O svém tajném přání se jednou zmínila v dopise Růženě Svobodové:

„... Milostpaní, Vy jistě nevíte, že jsem také úpěnlivě si přávala jít k divadlu a že mne vlastně dosud touha neopustila – že je mi dosud líto něčeho, jako bych se byla minula se svým povoláním? Ale neříkejte to nikomu, vím, že se na má léta nesluší takhle bláznit. ...“⁶¹

V roce 1897, v době, kdy už Josef Nosek odešel do penze, se rodina přestěhovala do Holešovic. Do Ameriky pak byla umístěna Minerva, první dívčí gymnázium, které mimochodem Růžena vystudovala.

V roce 1899 se po smrti manžela Josefína Nosková s dcerami odstěhovala k bratrovi Ferdinandovi, v té době již také vdovci, do Řetězové ulice.

Podle Růženiných vzpomínek se Josefína jako vdova proměnila v tichou, ulekanou ženu, domácnosti vládla paradoxně rozmazlená Růžena, která přemluvila maminku k všemožné podpoře ve svém snu stát se herečkou.

Helena – po smrti otce dvaadvacetiletá – vydělávala peníze jako soukromá učitelka hry na klavír a začala také psát své povídky a črty do různých periodik:

„Začala tisknout drobné povídky a veršičky v Moravské revue, Ženském obzoru i v mnohých dalších, dávno již zapomenutých jepicových časopisech.“⁶²

Sestry Noskovy jakoby se teprve nyní naplno nadechly a začaly žít podle svých představ.

Na podzim roku 1899 (*„...Právě dnes jsme šly spolu domů (s Mášou Randovou) a mluvily o Vás – a vzpomínaly, že se všichni známe už deset let –*

---

⁶¹ Viz Helena Malířové Růženě Svobodové z 2. 7. 1908, IN Pozůstalost Heleny Malířové, Památník národního písemnictví

⁶² Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 64

*na podzim bude to deset let! ...*⁶³) se Helena jako nadějná literátka seznamuje s Růženou Svobodovou a ta ji i její sestru zve do svého salonu v Žitné ulici.

Růžena Svobodová sny obou dívek rozdmýchávala, její výjimečná schopnost rozpoznat u svých hostů nadání a to v nich neustále rozvíjet, dala umělecké sféře nejednu významnou osobnost – za všechny jmenujme třeba Boženu Benešovou.

Dokonale její povahu vystihla Dobrava Moldonová právě v monografii o Boženě Benešové: *„Růžena Svobodová byla člověk-plamen. Oblíbila-li si někoho, udělala to z celého svého horoucího srdce a svou náklonnost proměnila v čin. Rozhodla se zkusit všechno, aby Boženu vytrhla z její rezignované melancholie a pomohla ji prosadit se jako spisovatelka.*“⁶⁴

Růžena Nasková také naznačila očekávání, která vzbuzovala mladičká Helena, tehdy ještě Nosková, u přátel Růženy Svobodové, zvláště pak u F. X. Šaldy:

„F. X. Šalda, tehdy v začátcích své nemoci, mne často ironicky usazoval a býval ke mně tuze nemilosrdný. Helenku měl rád, ale já mu byla nějak cizí, ačkoliv se bavival mou rozkuráženou hubatostí. O Helence říkával, že je bažant šedý, který je jedlý, já však prý jsem bažant zlatý, který jen lítá nízko nad zemí a není k užitku.“⁶⁵

F. X. Šalda znal Helenu Malířovou i její malou sestru nejenom ze salónu Růženy Svobodové, ale také ze Společenského klubu Slavia.

Ve svých vzpomínkách na Helenu Malířovou se o tom zmiňuje mimo jiné dr. Václav Vacek:

„Poznal jsem H. M. ve studentském spolku „Slavia“. Byl to spolek pokrokového studentstva, namířený proti zpátečnickému studentstvu

---

⁶³ Helena Malířové Růženě Svobodové z 3. 7. 1909, IN Pozůstalost Heleny Malířové, Památník národního písemnictví

⁶⁴ Moldonová, Dobrava: Božena Benešová, Melantrich, Praha 1976, s. 19

⁶⁵ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 66

*sdrúženém v AČS, akademickém čtenářském spolku. Do pokrokové Slavie přicházel Šalda, aby nám přednášel o české kultuře a literatuře.*⁶⁶

*Sídlo Slavie bylo umístěno v domě U Šrajgrů, „... hovor tu nevybuchoval křepkou odvážností, třpytil se a lehce vlnil u stolků s tulipány v barevných džbánečcích, plynul bystře i volně, koketuje naprosto neškodně s bohémou.*⁶⁷

Slavii vévodily takové osobnosti, jako byli již zmiňovaný F. X. Šalda, Václav Tille, Anna Marie Tilschová a také Růžena Svobodová.

Protipólem k noblesní a snové společnosti stála tzv. Dělnická akademie, jejíž sídlo se nacházelo v ulici ve Smečkách.

Dělnická akademie byla vzdělávací ústřednou sociálně demokratické strany, kromě prvotního a hlavního úkolu vzdělávat plnila i sociální roli (zajišťovala noclehárny). Zakladatelem a prvním starostou byl sociální demokrat Josef Steiner.

Zde se scházeli anarchisticky ladění spisovatelé jako například František Gellner, S. K. Neumann, Marie Majerová, F. V. Krejčí...

*„V Slavii byl žádán jakýsi hebký styk s básníkem. V Akademii se mu podávala ruka s bodrým a pevným stisknutím, byl vítán v nadšeném středu a bez oklik chlebem a solí. V Slavii byl pozdraven obřadnou poklonou a vítán květinami. V Akademii dopadly verše jako rána, zvonily a bily na poplach; ve Slavii se jich recitace zmocňovala v jakémsi hašišovém opojení, s plavnou rozkoší, koupajíc se ve vlažných vlnách slov.*⁶⁸

I sem slečny Noskovy zavítaly a společnost v Dělnické akademii změnila dosavadní život Heleny Noskové.

Prostřednictvím své všetečné malé sestry se seznámila se slovenským anarchistou Igorem Kutlíkem, posluchačem technických studií a vyznavačem otázky ženské rovnosti. Díky němu se Helena a Růžena poprvé podívaly

---

⁶⁶ IN Jeden život. Hrst vzpomínek na Helenu Malířovou (red. Nasková, Růžena a Pasková, Božena), Svoboda, Praha 1968

⁶⁷ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 29

⁶⁸ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 29

právě do Dělnické akademie a hlavně díky němu dostaly pozvání do pověstné olšanské vily S. K. Neumanna. Tady se naplno rozvinuly Heleniny proletářsky orientované tendence v životě i v literatuře, aby byly později zakončeny skepsí z jejich možného naplnění. Tady se prohloubilo přátelství Heleny a Marie Majerové, mladých levicově orientovaných žen. Tady se poprvé potkala se svým budoucím manželem Janem Malířem.

Helena Malířová, manželka a vdova

Jan Malíř

„Neměla soucitu, neměla lásky, něhy, úcty pro nikoho. Jen pro něho!

Nebylo lidí, nebylo mužů, nebylo nikoho pro ni. Jen on.“

(Helena Malířová)

Prostřednictvím studenta techniky Igora Kutlíka, s nímž ji seznámila sestra Růžena, se Helena dostala v roce 1899 do společnosti lidí sdružených kolem S. K. Neumanna v Olšanech. A právě tady se setkala se studentem práv a bohémem Janem Malířem.

Vztah s manželem popsala Helena Malířová v autobiografii Deset životů jako Eva, ale daleko větší prostor dostalo její manželství v románu Popel, taktéž autobiograficky laděném, kde vystupuje pod jménem Božena. Citace z obou knih nám tedy pomohou dokreslit hloubku a podobu Helenina manželského svazku.

Jan Malíř byl záдумčivý, souchotinami sužovaný ironik, který se až příliš brzy rozloučil se svým životem – často a rád zdůrazňoval, že zemře ve dvaatřiceti letech (což se i stalo). Helenu si k sobě až nezdravě připoutal, žil s ní navzdory její rodině, využil její dávné slabosti – téměř chorobné touhy o někoho pečovat navzdory vlastním snům a ideálům, navzdory vlastnímu pohodlí.

Heleně snad imponoval také proto, že v něm hledala vlastnosti svého autoritativního otce, Jan Malíř byl jednoznačně ve vztahu ten dominantnější.

„Eva se beze studu přiznává, že miluje muže, který se jí zmocňuje jako pán, že miluje toho, který žárlí dříve, než miluje, že miluje toho a ne jiného, že miluje člověka, který ji chce mít celou pro sebe, i s šosáckou minulostí i s tím, čemu se vy všichni v kavárně tak zle posmíváte: i s panenským vínkem.“

Helena jej milovala, její lásku živila i snaha ukázat své rodině (a možná i sobě?), že se v Malířovi mylili, že dokáže své ženě připravit pohodlný život, že spolu mohou žít spokojeně...

Jan Malíř, rozporuplný a zádumčivý nemocný muž, měl na Malířovou nesporný vliv i v oblasti její literární tvorby. Malíř sám v době, kdy studoval gymnázium v Hradci Králové, přispíval do tzv. Salonu odmítnutých. Zřejmě šlo o schopného literáta, který ale svůj talent dále neprohluboval. O to více však později kriticky motivoval, nebo spíše demotivoval svou ženu v jejím spisovatelském úsilí. A to i přesto, že zvláště ke konci jeho života to byla především Helena, kdo rodinu materiálně podporoval, a to prostřednictvím publikování povídek a črt.

Ve vzpomínkách na Helenu Malířovou se o této skutečnosti zmiňuje i Albert Pražák, mimo jiné taktéž absolvent gymnázia v Hradci Králové:

„Jan Malíř – studoval několik let přede mnou na královéhradeckém gymnáziu. Byl nejlepší žák profesora Jindřicha Vančury, skvělý stylista a vášnivý čtenář, stoupenec každé literární a sociální avantgardy, literát neschopný stát v kterékoliv literární seberadikálnější a mladší řadě, proto přispěvatel do Salonu odmítnutých. Studoval práva, ale sešel s nich a spokojil se jen magistrátním písařem. Tak poznal Helenu Noskovou a strhl ji přes protest rodiny k sobě a učinil z ní Helenu Malířovou. Předčasný souchotinář donesl jí chvíle zasvěcených hovorů o literaturách a o slovesné tvorbě, ale vtiskl jí do očí také mnoho slz pro své rouhačky jejím ideálům, pro drtivou kritiku její tvorby a hlavně pro vleklé umírání. Byl to skeptik, cynik a nihilista, protichůdce optimisticky a kladně laděné ženy. Ženiných prací zpravidla nečetl, ale přece vnášel do nich pomalu a s dávkou posměvačné krutosti řád. Vcházel do nich pod různými maskami a sám, až román Popel byl jeho nezastřeným obrazem.“⁶⁹

---

⁶⁹ IN Jeden život. Hrst vzpomínek na Helenu Malířovou (red. Nasková, Růžena a Pasková, Božena), Svoboda, Praha 1968

Jak už bylo řečeno výše, Malíř studoval v Praze práva, ale studia nedokončil. S Helenou se seznámil ještě jako student, ale později se začal živit jako magistrátní písař. Po celou dobu, než získal odpovídající místo na magistrátu, kdy se životem protloukal spíše jako bohém, se nechal také živit svou tehdy ještě přítelkyní, Helena učila jako soukromá učitelka hru na klavír. Poté, co se stal úředníkem s lepším platem, se s Helenou vzali. Je tedy pochopitelné, proč tak moc hlavně Helenina matka dceřině vztahu nepřála.

Jan Malíř zřejmě způsobil svou existencí v rodině Noskových velký rozruch a stal se příčinou ochladnutí vztahu mezi matkou a dcerou i mezi sestrami.

Růžena Nasková na tuto dobu vzpomíná:

„Jan Malíř, student, bohém a Helenčin osud. Od toho dne formovaly jeho nervózní hubené prsty Helenčinu duši i srdce, od toho dne dívala se na celý svět jen jeho trochu šikmýma, ironickým očima. Maminka, já, naše dětství, pokojný život, všechno nadlouho ustoupilo do pozadí, Helenka ztvrdla, odnaučila se ustupovat, vzala na svá slabá ramena těžkou, smutnou a bolestnou lásku k nemocnému, zahořklému člověku a přenesla ji roky všemožných útrap až do manželství. Pět let vzdorovala mamince, ustrašené neznámým a nepřátelským světem, do kterého zavedl tichou, bezbrannou děvečku pracizí, nepochopitelný, o pochopení ani nestojící člověk, pět let těžce vydělávala peníze vyučováním hře na klavír, aby mohla udržet při životě, bez mamičiny hmotné pomoci, svého milého. Pět let čekala, až si bude moci vzít Jana Malíře. Dočkala se, dostal místo magistrátního písaře.“⁷⁰

Sňatek uzavřeli Helena Nosková a Jan Malíř 24. července roku 1904, bydleli spolu v Komenského ulici č. 13 na Vinohradech.⁷¹

⁷⁰ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 63

⁷¹ IN Pozůstalost Heleny Malířové, uložena v Památníku národního písemnictví v Praze

Jejich manželství zůstalo bezdětné, příčinou byla zřejmě sexuální choroba, kterou Jan trpěl a kvůli níž se Helena stala neplodnou. Malířová se o této skutečnosti zmiňuje v románu Popel, a to ještě pouze v náznacích (asi šlo o syfilis). Malířová o tom pravděpodobně věděla již před svatbou, ani to ji neodradilo, spíše ji to k manželovi ještě více přimklo. Ta touha dokázat všem, že se v jejich vztahu mýlí, byla zřejmě silnější...

„Den svatební se blížil. Blížil se, a byl již neodvratný, ač všichni, všichni, kromě jediné Boženy, byli proti němu a chtěli jej oddáliti navždy. Všichni, i Jan. I on. Poctivě vyznal své nevěstě, jaká nová nemoc přidružila se k smutnému dědictví po rodičích. Prosil ji, zapřísahal, aby ho opustila, nechce-li být i ona nešťastná, zničená, odsouzená k osudu nejhroznějšímu. Ach... jeho dědictví... Souchotiny... Jak nepatrná, lehká to churavost, pouhá „indispozice“ ve srovnání s jeho nemocí druhou!“

Se sňatkem své dcery se alespoň podle Růženy Naskové Josefina Nosková nakonec smířila, dokonce zeti nabídla ještě před svatbou finanční pomoc, která by mu umožnila dostudovat práva, ale to on – jak jinak – odmítl.

Hned po Helenině sňatku odjela Josefina jako doprovod své mladší dcery do Lublaně, kde Růžena získala místo jako divadelní herečka. Jejich pocity lze tedy poměrně přesně zachytit díky dopisům, které si s Helenou vyměňovaly. Jsou plny skepse vůči životu Jana Malíře i vůči jeho osobě, Helena jej samozřejmě urputně brání.

„Jen pro Lili!

... O našem nedorozumění už se mi nechce se šířit, nikam by to nevedlo, každá máme svou pravdu – a já myslím, že to jednou maminka i Ty uznáte, že chování mé vždy bylo – nemohu si pomoci – nóbl, to je to jediné pravé slovo. Je rozhodně nejmrzutější postavení ženy, o které se svět domnívá, že si ji muž vzal pro peníze a toto mínění jsem jen chtěla na pravou míru uvést a k faktům,

*kteřá jsem uváděla, byla jen protivna. Muž, který se žení z vypočítavosti, počíná si od počátku zcela jinak než Honza.*⁷²

V roce 1906 se Helena konečně může pochlubit lepším Janovým příjmem:

*„...Ale ovšem, že se to tejká Honzy! Jako by tam nebyl šest let, když je: 1901 1. ledna nastoupil) – vždyť jsem psala sama, že zlepšení týká se těch, co mimo potřebnou kvalifikaci jsou u magistrátu 6 let a ten pád že je u nás. (Já patřím taky k magistrátu – jaksi dvojnásobně, jakožto dcera a nyní manželka!) To víte, že jsem si to dobře rozmyslela, než jsem s tím vyrukovala, věděli jsme to už dříve, ale já čekala, až to bude černé na bílém. Teď to je – Honza už dostal oběžník nebo co to je, kde stvrdil svým podpisem, že jako s tím souhlasí a na to přistupuje. Bodejť by nesouhlasil, hehe. Nu a nyní dokonce i ten přídavek drahotný, o kterém jsem posledně ještě jistotu neměla, byl povolen? 60 zl....*⁷³

Josefina Nosková zemřela v roce 1908, tedy rok před smrtí svého zetě, zřejmě přesvědčená o prazvláštním štěstí, která Helena s Janem docílila, protože těsně před svou smrtí došivala Heleně výbavu, kterou jí prý dlužila. Zmiňuje se o tom nejenom Nosková, ale i v Popelu a v Deseti životech Malířová.

Život s Janem Malířem nebyl po všech stránkách jednoduchý – na její spisovatelskou kariéru Jan žárlil a Helenu jako spisovatelku podceňoval:

„Vydávala knihy, v nichž se pátralo po jejím soukromém životě. Ten, o kterém se říkalo, že je své ženě píše, - ten je nečetl. Ten je takřka neznal. Pokoušel se... Přečetl několik rádek, několik stránek – a mrštil knihou do kouta. Nelíbila se mu ženina literatura; a dráždilo jej to, co psala. To byl svět, kde

---

⁷² Helena Malířová Růženě Noskové, bez data, IN Pozůstalost Heleny Malířové, Památník národního písemnictví v Praze

⁷³ Helena Malířová Josefíně Noskové, 14. 12. 1906, IN Pozůstalost Heleny Malířové, Památník národního písemnictví v Praze

ona si žila po svém, kde mu nenáležela, kde mu unikala, kde se proti své vůli prozrazovala.“ (Popel)

Jejich měsíční příjem 120 zl. dokázali utratit takřka hned po výplatě v kavárnách, s přáteli, žili tedy spíše na dluh, Helena nosila věci, které si pořídila ještě jako svobodná.

Janova žárlivost na Helenu jako na ženu, na Helenu jako zdravého člověka, na Helenu jako spisovatelku vyvrcholila ve třetím roce jejich manželství, v roce 1907, kdy zřejmě býval Jan Heleně často nevěrný a všeobecně se o tom vědělo. Podle své autobiografie Popel i ona krátce podlehla manželovu příteli ze studentských let (v knize jej pojmenovala jako Karla Bláhu). Manželství ale paradoxně „zachránil“ Janův rychle se zhoršující zdravotní stav, který je oba zase k sobě připoutal.

Jakousi krutou předzvěstí jim pak byl osud jejich přítele spisovatele Josefa Matějky (v Popelu Josefa Staňka) a jeho ženy, které Malířovi navštěvovali každou neděli. Matějka měl tuberkulózu a spolu se souchotinářem (a syfilikem) Malířem rozebírali možné smrtelné konce, život svých žen po jejich smrti. To pomohlo Janovi se se svým smutným a neodvratným koncem smířit.

Josef Matějka zemřel 30. července 1909⁷⁴, v době, kdy už bylo naprosto jasné, že i toto léto je Janovo poslední.

O Janově utrpení svědčí také dopisy Helenině přítelkyni, spisovatelce Marii Majerové, které jí posílala z letního pobytu v Nechanicích, kde žili u přátel. Zároveň také dokládají Heleninu hrůzu nejen z hrozného a dlouhého manželova umírání, ale i starost o jejich existenci jako takovou.:

---

⁷⁴ Viz dopis Heleny Malířové jakési Rozárce: 30. 7. 1909 (IN Pozůstalost H. M., Památník národního písemnictví): Milá Rozárko, Matějka zemřel. Byla u nás dnes odpoledne paní M. „Nesu smutnou zprávu. Pepa je mrtev.“ Plakali jsme všichni tři. Napiš ubohé hodné paní M. několik slov. Adresa M. M. Záluží u Hořovic, pošta Cerkovice. On tam bude pochován, paní tam chce zůstat, do Prahy se už nechce vrátit. Jsem z toho moc smutná. Piš mi, dostala-lis oba moje dopisy (dnes poslané). Pojedu nejspíš na pohřeb. Helena

„... Honzovi je pořád stejně – horečky, kašel – ač je vesel a ač neobyčejně mnoho jí, nekouří, pije kozí mlíko 3x denně a kefír – a přece nic se nelepší, kašel ho hrozně vysiluje a dech má tak těžký. Nejrady leží doma a čte stařícké Kalendáře. Tak bys tu ani s námi nic neužila, nelze na nás spoléhat. Je mi to hrozně líto, scházíš mi tu všude, myslím na tebe ustavičně, jak bychom si libovaly v lese a v polích, je tu vesele zeleno a takový sladký mír. A já jen abych se třásla, jak bude zejtra a pozejtří. Honza je teď jako anděl, já si jen pořád myslím: Kdyby byl vždycky takhle pořádně žil a šetřil se! Jak mohlo být všechno jiné!...“⁷⁵

„Jeden den je Honzovi hůř, druhý den líp. Kašel je pořád hrozný, někdy i horší. Také horečky trvají, je stále v jednom ohni. A přitom mu chutná jíst, na cigaretu ani pomyslení, užívá prášky a sirotin, všechno dělá – a k ničemu to nejde. A když si pomyslím, jak bude v Praze! Zdá se mi, že ani do kanceláře nebude moci chodit. A potom bude propuštěn. A potom? Já vlastně na tohle všechno ani nemyslím, znáš mou filosofii a můj klid: něk bylo, něk bude. Ale Honza, ten se pořád těmihle myšlenkami uvaří a jen si stěžuje svůj stav. Odpuť, že tě takhle častuji, vždyť jsi moje Mařka, moje Panenka Maria, k níž se utíkám se svými bolestmi...“⁷⁶

Jan Malíř zemřel 14. listopadu 1909, pohřeb se konal o týden později, 18. listopadu v Žitavě, v rodišti jeho rodičů.

Helena Malířová se stala ve dvaatřiceti letech vdovou.

---

⁷⁵ Helena Malířová Marii Majerové, 12.8. 1908, IN Pozůstalost H. M., Památník národního písemnictví

⁷⁶ Helena Malířová Marii Majerové, 19. 8. 1909, IN Pozůstalost H. M., Památník národního písemnictví

Život po Janovi

„Kdybych byla šťastná, bála bych se o své štěstí.

Dokud jsem měla někoho, stále jsem se jen třásla o jeho život.

Nyní nemám nikoho. Nemusím se ničeho už bát. Jak se mi ulehčilo!“

(Helena Malířová)

Helena Malířová stanula na prahu nového života. Ztratila smysl svého bytí – zemřel jí partner, kterého si vždycky, už v začátcích svého vztahu musela vybojovat proti své rodině, neměla už své rodiče (matka zemřela rok před smrtí Helenina manžela), sestra Růžena žila svůj život úspěšné divadelní herečky a začala konečně budovat smysluplný vztah se svým budoucím manželem, akademickým malířem Františkem Naskem⁷⁷.

Najednou se pro již etablovanou spisovatelku (její divadelní hru zinscenovalo Národní divadlo, v roce 1908 vydala první román Právo na štěstí, taktéž jí vyšly povídkové soubory Lidské srdce, Křehké květiny, Ženy a děti a Malé příběhy) nenašel nikdo, kdo by intenzivně potřeboval její péči ve dne v noci, tak jako po celou dobu manželství její muž, její sestra, kterou ošetřovala v době onemocnění tyfem, její matka, která byla na své dcery odkázána poté, co ovdověla.

Helena Malířová se rozhodla vychutnat život plnými doušky. Začala se pro mnohé nepochopitelně okamžitě po ovdovění chovat jako svobodná žena bez závazků, tedy i bez závazků k nějakým byt' možná pokryteckým očekáváním smutku po nebožtíkovi. Je ale otázka, zda je čestnější chovat se jakoby se srdcem na dlani, nebo setrvávat v nějaké kliše póze a vyhovět maloměšťáckým konvencím...

Zřejmě aby zahнала tíseň z náhlé samoty, žila Helena Malířová bohatý společenský život. Měla našetřené nějaké peníze, které jí odkázala matka a které si schovávala pro případ, že by se Jan Malíř dostal ze svého bídneho stavu a mohl se odjet léčit do lázní.

---

⁷⁷ Sňatek s Františkem Naskem uzavřela Růžena Nosková v roce 1910. František Naske zemřel v roce 1959.

Velkou oporou a také přítelem se v té době stal Jaroslav Kvapil. Znali se od roku 1905, Kvapil režíroval hru Heleny Malířové Bratrství. Rozuměli si ve svých pro mnohé nepochopitelných reakcích na smrt svých nejbližších – Kvapilovi zemřela manželka, známá herečka Hana Kvapilová v roce 1908. Svůj žal oba chtěli přehlušit pobýváním ve veselé společnosti, za což se dočkali i odsuzujících reakcí.

„Připadala mu ne jako žena, ale jako hošík, jako mladší kamarád. Nekoketovala s ním jako jiné ženy, a přece nebyla mužem; nebylo třeba skrývat před ní slz. Měla pro ně tolik pochopení! Uměla je stírat měkkou rukou, a mísit v ně slzy svoje...“ (Popel)

Podle dopisů, uložených v pozůstalosti Heleny Malířové v Památníku národního písemnictví, se jejich známost prohloubila v prosinci 1909, začali si také tykat.

„Aber Helén, Helén! Měl jsem včera celý den takovou dobrou náladu, jakouž mám už několik dní, a těšil jsem se pomyšlením, že tvoje nálada neutrpěla tím veselým flámem – a zatím dnes ráno takový starostlivý dopis! Chtěl jsem Ti včera poslat připomenutí, abys nezapomněla, že si tykáme, a dělalo mi to pomyšlení velikou radost! ... Upřímně a bez špásů, Helenko: věř mi, dovedu být oddaným a věrným kamarádem. Snáším se dobře se všemi lidmi, ba namnoze i s literáty, a s mnohými jsem i spřátelen – ale s kým jsme k sobě přátelsky přilnuli, může na mě ve všem všudy spoléhat. Není jich mnoho – a to je dobře – chceš-li býti jedním z nich, a prosím Tě o to, snad Tě smím slíbit, že Tě mé kamarádství, prosté a upřímné a třeba trochu neomalené, nikdy neoklame. Tys mi vždycky imponovala a vždycky jsem Tě měl rád: děkuji Ti, že si to teď můžeme říci tak nadšeně! Uvidíme se? Těším se na shledanou, a dovolíš-li, navštívím Tě někdy! Tvůj Kvapil“⁷⁸

Mnozí současníci je považovali i za milence, to ale v dopisech potvrzeno není, sama Malířová v románu Popel, kde Kvapil vystupuje jako

---

⁷⁸ Jaroslav Kvapil Heleně Malířové, 17. 12. 1909, IN Pozůstalost H. M., Památník národního písemnictví

Otmar, připouští, že tak vypadat mohli, ale milenci se nikdy nestali. Přátelství s Kvapilem bylo alespoň až do jeho nového sňatku v létě 1910 velmi intenzivní, což dokazují časté dopisy, které si vyměňovali. Spolu také v únoru 1910 navštívili Berlín. Četnost dopisování ustala poté, co se Kvapil oženil v září 1910 se Zdenou Rýdlovou-Čížkovou, ale jejich přátelství zůstalo trvalé. (Kvapil pronesl smuteční řeč na Helenině pohřbu.)

„... Prosím Tě, Helenko, zachovej mi svoje milé a krásné přátelství pro vždy – a buď vždycky jista mého! A dnes Tě prosím ještě za něco, čeho jsem se kdysi nenadál: měj se i se Zdenou tak ráda, jako se mnou, a buď nám oběma stále dobrou kamarádkou! ...“⁷⁹

Svou roli veselé vdovy hrála Helena Malířová hlavně na jaře roku 1910, což sama barvitě líčí v románu Popel. Žila v té době opět nuzný život, tiskla povídky, hledala práci jako učitelka hry na klavír. Narážky na svůj život ale velmi bolestně zaregistrovala, byla zaskočena především pokryteckou dvojí morálkou, kdy ji mnozí její „přátelé“ litovali jako „zaživa“ pohřbenou po boku umírajícího sobeckého manžela, ale haněli jako rozvernou vdovu, která svým životem pošlapává památku milovaného manžela.

V této době se dočkala povzbuzení od svých skutečných přátel, v její pozůstalosti je mimo jiné uložen dopis právě od Jaroslava Kvapila:

„... Tvoje psaní mě rozmrzelo i potěšilo. Zamrzelo kvůli Tobě, že máš nějakou hloupou lítost, a potěšilo proto, že máš ke mně tolik důvěry a upřímnosti. A také že Ti v takových věcech na mně záleží! Řeknu Ti rovnou (a nebudu nikoho jmenovati, když nejmenuješ Ty): ani asi před čtvrt rokem stěžovala si mi jedna přítelkyně nás obou nikoliv na Tebe, nýbrž na to, že jiná Tvá známá jí povídala, jak prý teď vesele a bez výčitek žiješ. Opakuji, dáma, jež mi to povídala, se pro ty řeči zlobila, aniž by jim věřila, ta naopak zakročila na příslušném místě s veškerou rozhodností, aby se takové povídání nedělo. A já? Má zlatá, doufám, že mně znáš sdostatek. A že víš, jakou mám svrchovanou

---

⁷⁹ Jaroslav Kvapil Heleně Malířové, 24:8: 1910, IN Pozůstalost H. M., Památník národního písemnictví

potřebu vroucnosti a vkusu v celém životě. Ale zároveň jak respektuji individuálnost a právo sebeurčení každého člověka. A to znamená, že si lidí vážím docela jiným způsobem a přes jiné kvality, než lidé jiní. A zkrátka: především jsem řekl, nic špatného že o Tobě nevěřím, dále že jsi zcela nezávislá a nikomu odpovědná, a všeho, čeho já sám od lidí, jichž si chci vážiti, požaduji, že Ty máš měrou vrchovatou. A že jsme příliš dobří a věrní kamarádi, aby nás rozvedl nějaký klep – nebo snad žárlení. ...“⁸⁰

Klevetění kolem své osoby vnímala Malířová asi opravdu intenzivně, protože se rozhodla své jednání vysvětlit i osobě, které si velmi vážila, Růženě Svobodové. Některé pasáže z tohoto velmi emotivního dopisu (pasáže týkající se posledních okamžiků s manželem) téměř doslovně Malířová vylíčila v románu Popel, konkrétně v kapitole Usmívání. Dopis je poměrně dlouhý, ale pro vykreslení pocitů Malířové jej uvádím téměř celý:

„... Ptáte se mne, drahá paní kněžno, co se mi stalo. Hloupé, ošklivé klepy vznikaly o mně v Praze, Vy jistě jste o nich také slyšela, i Kvapil – ale teprv od dr. Lankašové jsem se o nich dověděla. Trpěla jsem jimi strašně, ne že se týkaly mne, můj bože, zajímám-li tolik Prahu, ať se pobaví, co záleží mi na mé pověsti, pro koho ji šetřit? – ale že se lhalo hrubě a drze o mém vztahu k člověku na světě mně nejdražšímu – nejdražšímu i teď, když už nežije. Mám protivné štěstí i neštěstí u lidí. Po celých deset let, kdy žila jsem jen pro něho, byla jsem v očích lidí hlupáčkem, chudákem, ubohou dobračkou, která se obětovala, která je nešťastna, litovali mne, obdivovali se mi. Docela nesprávně. Byla jsem nejšťastnější ženou – při všem utrpení a bídě a věčné úzkosti. Ale lidé se obdivovali. Ležel, umíral, já na krok jsem od něho neodcházela a měli jsme se stále radši. Byly to úžasné tři týdny, poslední tři týdny jeho života. Probouzeli jsme se v noci téměř současně, hledali jsme své ruce, tiskli je, líbali jsme se a říkali si: Máš mne ráda, Helenko? Mám, Jeníčku. – Máš mne rád, Jeníčku? Mám, Helenko. Vypravovali jsme si

---

⁸⁰ Jaroslav Kvapil Heleně Malířové, 3. 7. 1910, IN Pozůstalost H. M., Památník národního písemnictví

nejkrásnější své vzpomínky a těšili se na jaro, o kterém jsme věděli, že už nepříjde! Trpěli jsme nejvyšší bolestí, jaké je srdce lidské schopno a nebyli bychom měnili s nejšťastnějším člověkem. Lidé nic o našich citech nevěděli, jen slyšeli, že ošetřuji nemocného muže – a zas se rozplývali obdivem a soucitem. Zbytečně. Ale muž mi zemřel, já tu zůstala. Já nezemřela, jako paní Matějková, ač jsem si to v prvních strašných dnech přála. A teď se rázem lidský soud změnil. Že jsem nezemřela bolestí, to by mi ještě odpustili, ale že jsem nešla do kláštera, že jsem přestala plakat, že jsem nezhubla, nezbledla – to mi nemohou odpustit. Jsem veselá vdova, jsem špatná, zkažená, flámuju, namlouvám si – ubohý muž! Ano, teď je ubohý, hodný, nešťastný, kdežto dřív byl nesvědomitý, byl tyran, byl mým neštěstím. Dřív jsem ho měla nechat, odkopnout, teď však, když už mne nepotřebuje, teď mám žít jeho památce, mám sedět doma a modlit se a plakat. Nic není lidem na mně vhod.

Drahá paní kněžno, vidíte, že jste nevěřila těm ošklivým podrobnostem, které si na mně lidé vymyslili? A že mi nezazlíváte, co je pravdou: že žiju dál a že hledám nového člověka, jehož ruky bych se mohla chopit, když sama jít světem nedovedu, když je mi dvaatřicet let a jsem zdráva?

Kdybyste věděla, jak draze platím každou takovou veselost, jak trpce lituju těch hloupě proflámovaných nocí, kdy jsem prostě nemohla snést samotu svého pokoje – kdybyste věděla, jak se mi časem zoufale zasteskne po minulosti, která se nevrátí!

Odpusťte mi, jestli Vás můj dopis nepotěšil. Musila jsem si Vám požalovat. Bylo by mi hrozným pomyšlením, kdybyste jen v maličkostech měla o mně falešnou představu. ... Ruku Vám vroucně líbí Vaše Helena.⁸¹

Na počátku roku 1911 získala finanční odměnu za cenu Svatoboru, udělenou za román Právo na štěstí. Za tyto peníze se rozhodla odjet do Paříže.

---

⁸¹ Helena Malířová Růženě Svobodové, 9. 7. 1910, IN Pozůstalost Růženy Svobodové, Památník národního písemnictví

Jela tam s vidinou začít znovu život bez předsudků, zdokonalit se v jazyce a naučit se žít sama se sebou.

Její plán na živobytí byl prostý: dva archy překladů za 28 korun týdně a fejetony pro české noviny kolem deseti korun. Také tu pravděpodobně začala psát román Víno, jež vyšel v roce 1912.

Podle fragmentů uložených v pozůstalosti Heleny Malířové jela do Paříže přes Benátky a vracela se poté zpátky přes Belgii a Holandsko. Do Paříže přijela 15. února 1911:

„Drahá paní kněžno,

Jsem už týden v Paříži, ale dosud jsem mnoho nepoznala; mám totiž sebou práci, překládání, s kterým mám trochu na spěch – a tak mi nezbyvá mnoho času. Byla jsem teprv v luxemburském muzeu, v Notre – Dame a v Tuileriích a po ulicích chodím – buď sama podle plánu, nebo mne doprovázejí manželé Čapkovi, velmi mladí a milí manželé, dřív mně neznámí, a sl. Štětinová, známá Máši Veselíkové. ...“⁸²

Zhruba po měsíci se prostřednictvím manželů Čapkových, se kterými ji seznámil dávný přítel jejího zesnulého manžela, potkává na večírku franko-slávského sdružení s básníkem a výtvarným kritikem Emilem Benešem (toto jméno mu přisoudila v románu Popel), synem Čecha a Francouzky. Šlo o velmi vážný vztah, i v dopisech sestře se svěruje, že přijede se svou láskou. Na poslední chvíli se s ní ale Beneš rozchází...

Domů se pravděpodobně – soudě dle dopisů – vrátila v červenci 1911.

Svůj plán na fejetony a reportáže Malířová zřejmě plnila beze zbytku, některé texty otiskla i v povídkových souborech Jarní rozhovory a První polibky.

O životě Heleny Malířové v druhé polovině roku 1911 a v roce 1912 toho moc zjistit nelze. Můžeme se pouze domnívat a odvozovat. V této době

---

⁸² Helena Malířová Růženě Svobodové, 22. 2. 1911, IN Pozůstalost Růženy Svobodové, Památník národního písemnictví

Malířová musela usilovně psát, protože v roce 1912 vydává povídkový soubor První polibky a také Jarní rozhovory, v tom samém roce jí vyšel v pořadí již druhý román Víno. Povídky, které zde otiskla, kvalitou dosahují na pomyslný vrchol jejího vypravěčského umění, kompozice románu byla mírně řečeno velkým krokem zpátky. O tom více v příslušných kapitolách.

Oficiálním životním partnerem byl tehdy básník Otokar Theer⁸³, podle dopisů Růženě Svobodové jím prokazatelně byl na jaře a v létě roku 1912. (Theer napsal Malířové úvodní motto do povídkové sbírky První povídky.) Svým intimním vztahem se zřejmě netajili, ale také našli zalíbení ve svazku víceméně svobodném, proto žili každý zvlášť, ve svých bytech a pouze se navštěvovali.

V dopise Růženě Svobodové psaném v Hradci Králové v červenci 1912 popisuje Malířová své důvody, proč nechce svůj vztah s Theerem legalizovat, a také zde opět vyplývá na povrch její urputná snaha opečovávat své bližní na svůj vlastní úkor, na úkor vlastního pohodlí.

„...A Theer? Řekl mi, že by se raději zastřelil, než by se oženil. Nechce mne nutit zákonem, abych mu byla věrna; a já ho nechci nutit, aby mne miloval nebo aby se o mne staral. Jsem i takto dosti šťastna, ba jsem tak šťastna, jako jsem dosud nikdy nebyla a obávám se jedině „závisti bohů“. Ne, ani té se neobávám. My jsme si s T. tak blízcí, že ani bohové ani bůh nemohou nás od sebe oddělit, nemohou krásný, vznešený náš vztah zrušit nebo snížit. Proč máme spolu bydlet? Není estetičtější, míti své byty pro sebe? Vyhnout se všednosti denních styků? Já sama jsem sice dovedla ošetřovat nemocného a umírajícího a posloužit mu i v nejtrapnějších chvílích – ale pro svou osobu si toho nepřeji. Až já budu stonat a umírat, půjdu do nemocnice. Kdo mne bude mít rád, navštíví mne i tam, a já se pěkně přičísnu, natočím si lokničky,

---

⁸³ Básník, dramatik a prozaik. Žil v letech 1880-1917.

napudruju se, obléknu pěkné čisté roucho, a tak přijmu své hosty, tak přijmu i svého přítele; právě jako jej přijímám teď. Nesmí mne nikdy spatřit nehezkou, neupravenou⁸⁴; - jiná věc jest, bude-li nemocen on; a bude-li si přát mého ošetřování, jako si ho přál Jeník, který ani vteřinu nemohl být beze mne. Pak – budu-li ještě tak silna a schopna práce – posloužím mu stejně. Neboť já jsem stvořena především rozdávat, a pak teprve přijímat. Rozdávám-li, tím i přijímám. Vnáším-li radost a světlo do života milencova, sama jsem plna světla a radosti. Proto jsem teď tak šťastna, není mi třeba nijaké změny, nijaké vnější formy. Všechen můj život se stále více obrací do nitra. Nepotřebuji peněz, nepotřebuji blahobytu. Jen když si vydělám tolik, abych mohla se oblékat stále tak, abych se svému příteli líbila – budu spokojena....“⁸⁵

Kdy přesně jejich vztah skončil, nelze s určitostí říci – pravděpodobně na podzim roku 1912 –, ale rozchod s Theerem byl zřejmě posledním důvodem, proč se rozhodla opustit zemi a odjela ošetřovat raněné na Balkán.

Na podzim vypukla tzv. 1. válka na Balkáně⁸⁶. Helena Malířová se nechala naočkovat proti choleře a tyfu a vydala se na Balkán jako ošetřovatelka i válečná dopisovatelka do českých deníků.

V románu Deset životů se zmiňuje o finančních těžkostech, které v té době měla a které ji donutily cestovat do Srbska, protože cestovat do původně zamýšleného Bulharska bylo dražší.

Naprosto syrovou situaci, ve které se Malířová ocitla, poodkrývá dopis z 27. října Zdence Háskové, se kterou se v této době hluboce sblížila (jak dokazují dopisy, které Dykové psala). Píše v něm, že má problém vůbec cestu na Balkán zaplatit, navrhuje dokonce uspořádat sbírku ve prospěch své cesty.

---

⁸⁴ 2 měsíce před svou smrtí tak opravdu v nemocnici návštěvy přijímala, podle své sestry až úzkostlivě dbala na svůj zevnějšek a neustále si dávala pozor, aby nebyla nikomu – ani nemocničnickému personálu – na obtíž

⁸⁵ Helena Malířová Růženě Svobodové, 12. 7. 1912, IN Pozůstalost Růženy Svobodové, Památník národního písemnictví

⁸⁶ Balkánské války proběhly v letech 1912-1913. V první proti sobě stálo Turecko s Bulharskem, Srbskem, Černou Horou a Řeckem, ve druhé stálo Bulharsko proti bývalým spojencům a Turecku

Nakonec jí půjčí dobrá známá MUDr. Anda Lankašová. Poodhaluje tu také strach ze své samoty, touhu být prospěšná druhým, jen to jediné jí zřejmě dodávalo víru ve smysluplnou existenci sebe sama.

„... Tady v Bilovicích mám klid, hezký bílý pokojík, pracuju a chystám se na Balkán jako ošetřovatelka. Píšu právě Andě Lankašové, neví-li o tom něco bližšího, přijmou-li mne a na koho se mám obrátit. Nevíš ty také něco? Z novin nic podrobného nevím. Platu bych ovšem nežádala, ale musili by mi dát najíst, protože bych jela bez peněz. Sehnala bych tak na cestu, víc sotva. Také mne napadá: což abych dala do novin prohlášení, že prosím lidumilné lidi, aby mi půjčili nebo darovali nějaký obnos, řekněme 200 Kov., abych se mohla na tu cestu vydat? Nebylo by to vlastně pro mne, bylo by to „pro věc“. Napsala bych, že peněz žádných nemám, a že bych také příjmů pak žádných neměla, když bych nemohla psát. Pensi bych si tu nechávala ležet, abych něco měla, až bych se vrátila. Jsem pevně rozhodnuta, jen budu-li přijata. Ve čtvrtek se asi do Prahy vrátím. Těším se na shledání s Tebou. Prosím Tě, napiš mi ještě sem, co víš, můžeš-li mi poradit, nebo se zeptej někoho, vy v novinách víte víc. Zdeničko, odpověz mi brzo. A nemysli, že je to nějaký „hysterický záchvat“. Ostatně mne přece znáš, a pochopíš, že je to u mne něco zcela přirozeného. Můj život je od smrti Byronečkovy (Jan Malíř, pozn. autorky) stále o něco chudší, nemám, o koho bych se starala. Mám přátelství vzácných lidí, ale ti mohou být beze mne, a já stále cítím, že jsem přece jen sama, že není, co bývalo, dokud Byroneček žil. Nebude to ovšem ani tam na Balkáně, ale bude to něco podobného. A i jako literátku mne to tam táhne. A zkrátka, pojedu. Jen přijmou-li mne (ale vždyť umím s nemocnými zacházet) – ovšem, vím, že je to něco jiného, ošetřovat raněné ve válce, že je to velká námaha, ale když to dokážou jiné ženy? A šlechtičny? Ty přec také nejsou otužilejší. Nemusila bych snad jít mezi nejtěžší raněné, do lazaretu. Někaké místo se přec pro mě najde. A jsem teď také mnohem silnější, než jsem bývala před lety, když jsem ošetřovala tatínka, maminku (při těch hrozných

*záchvatech, celé noci) a Růženu při tyfu a konečně Jeníka. Jen jestli finanční otázka mi to nezkazí! Ale aby se nenašlo mezi bohatými lidmi nějakých dvě stě korun? Zdeničko, spěchám a libím Tě, Tvá Helena....*⁸⁷

Na přelomu října a listopadu, tedy nedlouho poté, co psala výše zmíněný emocionálně vypjatý dopis, se ocitla Helena Malířová v Srbsku, protože už 6. listopadu posílá Zdence Háskové dopis, kde jí celkem podrobně líčí, u koho a kde se ubytovala. Je naprosto nadšená z prvních dojmů, které na ní učinily hlavně srbské ženy v nemocnicích, jejich národnostní cítění i soucit s nemocnými. Kromě toho pak Háskovou upomíná, a to vlastně snad v každém dopise, kam má poslat její fejetony, které jí s dopisy zasílá. Šlo většinou o Národní listy, Samostatnost nebo Pražské noviny. Podle reakcí z dalších dopisů⁸⁸ je zřejmé, že Zdenka Hásková fejetony a črty poctivě rozesílala do zmíněných redakcí, a starala se tak Malířové o její finanční zabezpečení po návratu z Balkánu.

„...Zdeničko, nebydlím již v hotelu. Byla jsem s doporučením dra. Semeráda u paní Kostičové, její muž je voj. lékařem, je někde u Kumanova teď, šla jsem k ní na návštěvu, pro informace, a byla jsem přijata tak přátelsky, jako v přiloženém článku píšu. A už mne nechtěla pustit, a že musím k ní vůbec se nastěhovat. Tak jsem u ní, mám velikánský salón pro sebe, a paní její sestra, sl. Boškovicová, profesorka (která první v Bělehradě studovala gymnásium), obě se o mne starají, vodí mne všude, opatřují informacemi – dostala jsem se bez jakékoli legitimace – až do ministerstva vojenského, a tam mi dali legitimaci a volný lístek až do Skopleje! Na legitimaci stojí, že mne doporučují všeliké péči, že se mi nemají nikde dělat překážky v cestě, ano i v případě tísně mi pomoci. Co tomu říkáš? A to všechno, jak se řekne kouzelné slovo „Češka, dopisnice českých novin“! ... Srbové jsou roztomilí...Ale nejmilejší jsou mi Srbky! Kdybys je tak viděla, jak všechny žijí pro svou

⁸⁷ Helena Malířová Zdence Háskové, 27. 10. 1912, IN Pozůstalost Zdenky Háskové-Dykové/Viktora Dyka, Památník národního písemnictví

⁸⁸ Dopisy Zdenky Háskové-Dykové Heleně Malířové se nedochovaly.

*myšlenku, jak všechny pracují pro raněné, a jak jim na tom záleží, aby Evropa přestala mítí o Srbsku takové opovržlivé smýšlení! Nemohu Ti všechno vypsát, ani ve feuilletonech to nelze, až někdy později – a snad skutečně budu moci těchto dojmů použít pro román...*⁸⁹

Náplní její práce, kterou si domluvila přes organizaci Červený kříž, bylo vykonávat méně kvalifikovanou práci zdravotní sestry v bělehradské nemocnici na sále číslo 9, spíše se však starala o duševní svět zraněných vojáků – četla jim dopisy od jejich rodin, beletrii, případně své literární kusy, rozmlouvala s nimi o jejich budoucnosti. Učila se od nich srbsky a bulharsky, vstřebávala tamější mentalitu a na oplátku zase učila negramotné zájemce číst a psát cyrilicí. Toto byl její svět, ve kterém se cítila dobře, kde si uvědomovala vlastní cenu a kde byla konečně nesmírně šťastná.

Navázala tu mnoho přátelství, s některými raněnými si pak do konce života dopisovala⁹⁰. Podle vzpomínek její sestry Růženy Naskové se do Heleny zamiloval bulharský důstojník, jeho milostná vyznání sice Malířová odmítla, ale prý si od něj vzala na památku drobný penízek, tento důstojník ve válce nedlouho poté padl.⁹¹

„Drahá moje Zdeničko,

tak už zase píšu uprostřed vojenských postelí a nemocných vojáků. Zdeničko, tady je mi krásně, ani nevíš! Není tu sice žádný přepych, ale na to se nehledí. Zato svítí slunce celé dny, máme otevřená okna, a vojáci jsou veselí. Většinou rekonvalescenti, chudáci, jsou plni revmatismu, kašlou, atd. ... Začala jsem taky už psát feuilleton o svých nových dojmech, ale nevím, kdy jej dopíšu. Jsem zaměstnána od rána do večera, ne snad namáhavou prací, ale přece jen tolik, že mi mnoho volného času nezbyvá. A to je dobře, to mi svědčí. Mám už zase plno nových přátel mezi nemocnými, jeden si zapsal moji adresu, jde

---

⁸⁹ Helena Malířová Zdenice Háskové, 6. 11. 1912, Bělehrad, IN Pozůstalost Zdenky Háskové-Dykové/Viktora Dyka, Památník národního písemnictví

⁹⁰ Viz román Deset životů

⁹¹ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 96

dnes do Kuči, tak mi chce poslat peníze, nedá si vymluvit (pošle-li opravdu, dám je červenému kříži, a napíšu, že je to od něho) a také na svatbu prý mne pozve. Potom i ostatní si vzali moji adresu, že mi budou psát, až přijdou domů a já jim taky. Jsou to milé dušičky, každou chvíli mne něčím překvapí, rozesmějí, potěší – slůvkem, nápadem, žertem, důkazem svého krásného citu, a já, to víš, Zdeničko, se hodím jen mezi hodné a čisté lidi, ne že bych sama byla hodná, já mám mnoho špatných vlastností a sklonností, ale šťastna se cítím jen mezi Dobrými....“⁹²

Na přelomu jara a léta začala Malířová v Bělehradě – kromě jiných spisovatelských aktivit – psát svůj již třetí román *Popel*, autobiograficky laděný, kde se znovu intenzivně ponořila do vzpomínek na milovaného manžela a kde poodkrývá svůj život po manželově skonu až do současných dnů. Román vyšel následující rok, tedy v roce 1914.

Zároveň také shání případné zájemce o své přednášky o zážitcích z balkánské války. Její představou bylo přednášet nejen v Čechách, ale také ve Vídni.

„Drahá Zdeničko, ve velikém spěchu Ti oznamuji (když už jsi tak dobrá, že se staráš o mé přednášky), že vyjednávám s panem Cholkem, ředitelem Jednoty Máj ve Vídni, o přednášku. Bude 1. června. V sále, kde je 1300 míst! Dostala jsem z ministerstva osvěty báječné diapositivy. Na 60 kusů a asi 50-60 ještě jiných fotografií, z kterých by se tady daly zhotovit diapo. Takže bych měla jich přes 100. Ale krásné! Byla jsem velmi nadšeně uvítána na ministerstvu, ještě jak to dopadne ve Vídni, dovolí-li mi přednášet! Píše ředitel Cholek, že asi musí přednášku dát cenzuře. Jinak to tady nejde. Potom bych hned jela do Prahy, do Hradce atd. Kdy by chtěli v Hradci, nevíš? Abych si už zaznamenávala data. A prosím Tě, komu mám psát do Prahy? Myslím, že bych se mohla odvážit do Žofínského sálu, nebo do vinohr. Národního domu.

---

⁹² Helena Malířová Zdence Háskové, 14. 3. 1913, Bělehrad, IN Pozůstalost Zdenky Háskové-Dykové/Viktora Dyka, Památník národního písemnictví

Přednášku udělám novou a dám si záležet. Mám plno materiálu a ty obrázky! Prosím Tě, porad' mi, na koho se mám obrátit, abych Tebe už neobtěžovala! Víš, „impressaria“ z professe nechci, abych se nemusila dělit o honorář. Já myslím, že to půjde i bez něj. A že mohu žádat 200 – 300 Kov. v Praze? Do Vídně jsem psala 50 – 60% z příjmu ze vstupného. Chtějí-li dát víc, že by to bylo na dohodě – účel na srbské raněné a vdovy. Libá Tě a hrozně se na Tebe těší Tvá Helena“⁹³

Chystanou přednášku uvedla nakonec až na podzim roku 1913.

(„... Z Vídně mi napsali, že přednášku odkládají na podzim. ...“⁹⁴)

Cestu do Vídně proplatil Malířové Červený kříž, ve Vídni bydlela u své známé, manželky srbského lékaře. O přednášku ji konkrétně požádala levicově orientovaná kulturní organizace Máj, jejímž sekretářem byl spisovatel a redaktor Ivan Olbracht⁹⁵, vlastním jménem Kamil Zeman. Z titulu své funkce zde Olbracht organizoval mimo jiné také vídeňská představení českých souborů pro českou menšinu. Jeho zásluhou tu též vystupovaly i činoherní soubory pražského Národního divadla, brněnského a ostravského divadla v čele s Jaroslavem Kvapilem, Rudolfem Matysem, Růženou Naskovou.⁹⁶

Do Čech už podle původních záměrů nedojela, ve Vídni se kvůli nové osudové lásce usadila až do roku 1916.

Do života Heleny Malířové vstoupil roku 1913 tedy další muž, významný český spisovatel, který ji provázal životem až do roku 1935 jako partner – Ivan Olbracht. Soužití s Olbrachtem spadá do životního období Heleny Malířové, které už není předmětem zkoumání této práce, nicméně

---

⁹³ Helena Malířová Zdence Háskové, 15. 5. 1913, Bělehrad, IN Pozůstalost Zdenky Háskové-Dykové/Viktora Dyka, Památník národního písemnictví

⁹⁴ Helena Malířová Zdence Háskové, 31. 5. 1913, Bělehrad, IN Pozůstalost Zdenky Háskové-Dykové/Viktora Dyka, Památník národního písemnictví

⁹⁵ Olbracht ve Vídni žil od roku 1909, pracoval tu jako redaktor Dělnických listů, kromě běžných redaktorských povinností řídil kulturní rubriku listu, fejetonovou část a románovou přílohu. Zejména však redigoval sobotní beletristickou přílohu Dělnických listů – Besídku. Svá díla tu kromě samotného Olbrachta otiskly třeba Marie Majerová a právě také Helena Malířová.

⁹⁶ Hnízdo, Vlastislav: Ivan Olbracht. Melantrich, Praha 1977, s. 25

fakt, že propojila život s takto dominantním mužem, že opět získala smysl života nejen jako bytost rezignující na vlastní sny, umožňuje zakončit životní etapu Heleny Malířové do propuknutí světové (první) války nanejvýš pozitivně.

Malířová začala s o pět let mladším Olbrachtem (narodil se 6. 1. 1882) žít jako jeho žena, ale nikoli jako manželka, protože nikdy svůj vztah úředně nepotvrdili. (Ačkoliv některé medailonky věnované Heleně Malířové ji označují za jeho manželku.)

Vztah a soužití svého literárního alter ega Evy Nygrýnové a Pavla Dobeše alias Ivana Olbrachta popsala Helena Malířová v autobiografickém díle Deset životů:

„... Na přednášce se potkala s Pavlem Dobešem. A nastěhovali se k sobě. Kdykoli se komu pouta společného života protíží, řekli si, odstěhují se od sebe. Ne, není zapotřebí posílat tuhé lístky s oznámením sňatku. ... Pavel s Evou si vyložili peněžní věci. To bylo velmi jednoduché a žertovné účetnictví. Nic se nezmění. Budou si oba vydělávat na živobytí, Eva povede domácnost, Pavel si na ni přidá svůj podíl, všechno se pěkně správně rozpočítá. Směšně jednoduché účetnictví. ...⁹⁷

Partneři spolu ve „vídeňském období“⁹⁸ navštívili v červnu roku 1914 Jugoslávii – Hvar, Dubrovnik a Kotor. Do Vídně se vrátili 28. června 1914, tedy v den, kdy byl spáchán atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou, relevantní záminka k vyhlášení války. Ale to už se začala psát jiná kapitola nejen v životě Heleny Malířové...

---

⁹⁷ Malířová, Helena: Deset životů, Lidová kultura, Praha 1938, s. 134

⁹⁸ Ve Vídni žili do roku 1916

Helena Malířová, autorka

Do roku 1914, tedy do vypuknutí světové války, sepsala a vydala Helena Malířová celkem 3 romány (Právo na štěstí, Víno a Popel) a 6 povídkových souborů (Lidské srdce, Křehké květiny, Ženy a děti, Malé příběhy, První povídky a Jarní rozhovory).

V roce 1905 jí Národní divadlo uvedlo její divadelní hru Bratrství, v únoru roku 1913 Vinohradské divadlo zinscenovalo jednoaktovku Přítel. Ve fondu Heleny Malířové uloženém v Památníku národního písemnictví je také uchován fragment divadelní hry Život, zřejmě sepsaný na přelomu století.

Umělecká úroveň všech povídkových souborů je bohužel značně kolísavá, některé motivy se tu opakují, případně nepatrně modifikují (rozhodování ženy nad profesní kariérou, nevěra jako vyřešení manželské krize, ubíjející každodennost v mezilidských vztazích, ...). U valné většiny textů je značně patrný prvotní cíl uveřejnit v časopise nebo v novinách (sebrané povídky a črty pak následně vydává knižně) jakýkoliv více či méně kvalitní text, tedy cíl ryze materiální.

Lidské srdce

V roce 1903 vydala Helena Malířová ještě jako Nosková svoji prvotinu, knihu povídek Lidské srdce.⁹⁹ Své dílo věnovala budoucímu manželu Janu Malířovi.

V tomto povídkovém souboru představuje Helena Malířová různé typy žen, které jsou zkoumány buď v rámci jednoho okamžiku (Ano, růže nebo Kapitola sv. Marka či Milenec), nebo se pokoušejí odkrýt svou duši či své životní krédo během kratšího časového úseku (Vilka, Prosté srdce).

---

⁹⁹ Nosková, Helena: Lidské srdce, nakladatelství Jos. R. Vilímeck, Praha 1903

Motivy, jež zde nechala Malířová rozehrát, jsou vesměs banální či s jistou dávkou nadsázky i archetypální (Milenec), někdy až za únosnou hranicí patetických gest (Vilka, Kapitola sv. Marka), ale přesto je Malířová dokáže rozepsat jako velmi zajímavé sondy do nitra obyčejné ženy současnosti.

Literární přínos Malířové lze tedy najít v schopnosti poutavě popsat všednost a banalitu a učinit z ní nosnou a čtenářsky zajímavou zápletku, byť někdy ostře osciluje na hranici nechtěné grotesknosti (Kapitola sv. Marka).

Křehké květiny

V pořadí druhá povídková kniha nese název opět metaforického typu – Křehké květiny¹⁰⁰, což má v přeneseném významu evokovat ženskou podstatu: vonící, rozkvetlé, vадnoucí a uvadlé ženství...

Celá povídková kniha, či spíše kniha povídek, črt a krátkých úvah, je založena na zachycení okamžitých vjemů, dojmů, nálad, a spíše než epika se do popředí dere lyrika, případně lyricko-epický způsob narace.

Helena Malířová tak pokračuje v tematickém duchu své prvotiny Lidské srdce a snaží se najít poutavé motivy i v běžných okamžicích poněkud nudné, všední každodennosti.

Křehké květiny Malířová věnovala své sestře Růženě Naskové, tehdy ještě Noskové¹⁰¹.

Tematicky, způsobem vyprávění, ani volbou prostředí a svých hrdinů Helena Malířová nevybočila z linie nastíněné už v Lidském srdci. Jednotlivé povídky z obou povídkových souborů by tak šlo i zaměnit, nijak moc se od sebe neliší, přesněji nemají příliš odlišný cíl – hlavní je přiblížit vnitřní napětí či právě jen prostě popsat jednoduchý život s náznakem smíření.

---

¹⁰⁰ Malířová, Helena: Křehké květiny, nakladatelství J. Otto, Praha 1907

¹⁰¹ Růžena Nosková se vdala za akademického malíře Františka Naska v roce 1910

Snad jen věk jednotlivých hrdinek v těchto povídkách znamená pro Malířovou výraznější změnu – v Křehkých květinách se už dotýká „odkvétajících“ žen, někde dokonce použije jako kontrast i dojmy ženy – matky a jejího dítěte.

Navíc ne ve všech povídkách dominují jako hybatelky děje ženy, i to je svým způsobem novum (Lásky důmysl, Jarní sníh, samozřejmě Balada sentimentálně ironická, Routička).

Společným prvkem tak zůstává lehkost psaní a schopnost lyricky a impresionisticky nastínit banální situace prostých lidí.

První a zároveň nejdelší povídka Příběh, který zklame je zároveň myšlenkově nejzávažnější a zdá se, že - podobně jako v poslední povídce v Lidském srdci Prosté srdce – měla Malířová v úmyslu se k této látce vrátit, více ji propracovat a případně rozvést jako například epizodní část některého svého románu. Povahu a temperament mladičké Hany Malé z Prostého srdce pak šířeji vtiskla hlavně postavě Ady v románu Víno, Fanyinka Adámková je tematicky i stylistickým zpracováním jistým způsobem jakýmsi „mezistupněm“ mezi zásadní literární postavou Růženy Svobodové Olgou (Přetížený klas) a Jeničkou Boženy Benešové (Myšky). O možném vývoji Olgy, pokud by podlehla rodinným ambicím, už byla v této práci zmínka – smutnou karikaturu takto vyhaslé ženy bez jasného údělu dokresluje právě Malířová v postavě Fanyinky Adámkové; groteskní konečná podoba naivní učitelky Jeničky nabízí detailněji možnou citovou vyprahlost naznačenou v jemných obrysech u Fanyinky.

Co se týče dobové kritiky, objevuje se už v tisku více reakcí oproti Lidskému srdci.

Podle všech kritiků má Helena Malířová bezesporu literární talent, ale kvalita jejích prací značně kolísá. Je tedy nanejvýš vhodné, aby se z této nerovnosti jaksi „vypsala“ dalšími povídkami a črtami.

Nelze říci, že by všichni kritici pěli jen chvalné ódy, spíše se dá vyčíst více rozpaků nad vybranými tématy či snaha povzbudit Malířovou psát s jistým životním náhledem...

„...Vedle toho děje povídek, obyčejně prosté a málo vzrušující, utápějí se v smutném, jako šedivém tónu vypravování, který nezůstává ve čtenáři trvalých stop, a když jsme knihu dočetli až na konec a znovu se probíráme jejím obsahem, stěžl se rozpomínáme na děje jednotlivých povídek. Dojem knihy tedy příliš záhy vyprchá, a místo význačných postav, máme v mysli opět neurčitost a šed'. ...“¹⁰²

„...Po obšírnějším rozboru zbývá dojem: úhledné ženské ruční práce, pokus o samostatnou tvořivost v nich. ...“¹⁰³, ¹⁰⁴

Ženy a děti

Třetí povídková kniha Heleny Malířové nazvaná *Ženy a děti*, nese podtitulek *Rozmarné příběhy z jejich světa*¹⁰⁵.

Opět se tu Malířová zaměřuje na více či méně lyrizující popis drobných, zdánlivě nijak zásadních okamžiků v životě obyčejných lidí, zvláště tedy žen a děvčátek. Mottem pro spojující momenty těchto povídek může být myšlenka, že štěstí spočívá ve všednosti.

Postavy v povídkách nejsou určitě hrdinky v pravém slova smyslu, nepyšní se heroickými vlastnostmi, naopak, oplývají vlastnostmi naprosto uvěřitelnými, stejně nicotnými i stejně obdivuhodnými jako každý běžný člověk. Tím se ale u Malířové otvírá již zmiňované slabé místo – některé povídky či črty si recipient přečte a za krátkou chvíli má potíže vybavit si fabulaci toho kterého děje.

---

¹⁰² Ds. (J. D. Konrád) IN Máj 5, 1906/7, s. 470

¹⁰³ JR (A. Vaškovský) IN Rozhledy 17, 1906/07, s. 426

¹⁰⁴ Podrobněji o recenzích povídek Heleny Malířové v příloze

¹⁰⁵ Malířová, Helena: *Ženy a děti. Rozmarné příběhy z jejich světa*, nakladatelství F. Topič, Praha 1908

Na druhou stranu je třeba přiznat, že povídky v tomto souboru jsou všechny na velmi dobré úrovni, Malířové se podařilo sepsat a otisknout zde texty na stejné kvalitativní bázi. A to – bohužel – není u povídkových knih Heleny Malířové zvykem.

V celkem patnácti povídkách nenajdete literární text, u něhož byste si museli položit otázku, proč jej autorka umístila zrovna sem, vždyť tematicky s ostatními texty nesouvisí. Ne, Malířová se tentokrát striktně drží stěžejního motivu avizovaného v objektivě zvoleném titulu, zaměřuje se na okamžiky v životě žen a dětí (hlavně děvčátek), nejraději však sleduje stěžejní momenty v životě dítěte a poté v jeho dospívání (Po letech, Herečky, Návštěva) nebo momenty v životě žen s duší dítěte (Lila a zármutek, Tři kapitolky, Radost, Lovkyně, Hoch miloval dívku).

Až na dvě výjimky – povídky Lovkyně a Hoch miloval dívku – volí Malířová co do rozsahu texty kratší; co se týče typu vypravěče, najdeme zde převážně nadosobní, tedy vševědoucí typ, nebo typ autorský, který je ale naračně potlačen a spíše připomíná první vypravěčský typ (ich forma tu je představena jaksí skrytě, vyprávění se odehrává většinou v situaci, kdy autorka někoho potká a vypráví to, co jí řekl/a či co udělal/a).

Povídková kniha *Ženy a dívky* svým způsobem doplatila na to, že byla vydána ve stejném roce jako autorčin první román *Právo na štěstí* a s tím je v dobových recenzích také srovnávána. Je to vůči ní nespravedlivé, protože se tomuto delšímu celku rovnat nemůže, Malířová měla u každé jiný cíl – její román byl pro ni bez pochyby důležitý kvůli touze dokázat, že umí napsat i delší literární celky, a tak zcela zapadla skutečnost, že povídky *Ženy a děti* představují jedny z jejích lépe vydařených povídek a črt a že po stránce stylistické jsou mimořádně slušně napsány.

Malé příběhy

Dva roky po vydání prvního románu se Helena Malířová vrátila k oblíbené formě povídek a črt – roku 1910 jí vyšla útlá knížka Malé příběhy¹⁰⁶.

Malířová se tu soustředí spíše na epickou stránku, do pozadí se dostává lyrizující složka, na kterou si bedlivý čtenář u Malířové zvykl. S výjimkou prvního a posledního příběhu zvolila Malířová typ vševědoucího vypravěče, knihu uvádí a uzavírá s typem personálního vypravěče.

Není to úplně na škodu, protože autorka tu má možnost dokázat, že i ve vypravování jednoduchého příběhu umí poměrně plasticky vykreslit psychologickou podstatu svých hrdinů. Ale je třeba také podotknout, že – podobně jako u předešlých děl – kvalita jednotlivých povídek rozhodně není na stejné úrovni. Můžete mít dokonce pocit, že Helena Malířová našla nějaký, lhostejno zda nosný a pro psaní povídky dostačující, motiv a ten za každou cenu – tedy i za cenu črty, při níž máte i obavu, že ji snad ani nelze dočíst do konce (Starý přítel, Nerudova láska), „obalila“ syžetem takovým stylisticky neumělým způsobem, jako by se jednalo o kompozici školou povinného dítěte.

Na druhou stranu se už tady plně ukazuje její tvůrčí síla právě ve vykreslení trapností každodenního života, ve schopnosti neobyčejně popsat věci a situace obyčejné, a to navíc s grácií lyrična. Nejsilnější je tedy Helena Malířová v poutavém líčení všedností, ve schopnosti najít nosné zápletky v krátkých příbězích průměrných lidí a s lehkostí sobě vlastní z nich udělat Příběh. O této schopnosti ostatně píše i V. Červinka v jediné samostatné kritice na Malé příběhy (existuje i kritika Malých příběhů spolu s Prvními polibky, ale obsah se věnuje spíše Prvním polibkům):

---

¹⁰⁶ Malířová, Helena: Malé příběhy, nakladem Českého čtenáře, tiskem Dra. Eduarda Grégra a syna, Praha 1910

„... *Malé příběhy Heleny Malířové přináší hrst drobných povídek autorky, která v mladé generaci českých spisovatelek od prvního svého vystoupení literárního před nějakými deseti lety má svoji značně svéráznou notu lehkého a bystrého postřehu, velmi markantní kresby prostředí a svižného, lehce satirického tónu, schopného jemných nuancí a měkkých, psychologicky vypracovaných přechodů. Značné nadání autorky, která začala drobnými povídkami ze života studentské bohémy, během doby nabylo na rutině a vypravovatelském švih, o němž svědčí dvě větší práce románové. Osm povídek z poslední doby, shrnutých do knížky „Malých příběhů“, znovu ukazuje, jak jemný a bohatý citový fond dovede oduševnit a prohloubit i všední motivy, příležitostně a zřejmě narychlo zachycené. ...“¹⁰⁷*

První polibky

*Motto: „Vzduch je tak sladký, že by se chtělo mřít,
vzduch je tak sladký jako čerstvé jarní kvítí,
kouzlo rovnodenní, klidné a jásající,
jde tiše kol a v duši mojí strásá kytice stříbrných snů.“*
(Otakar Theer)

Knihu První polibky s podtitulem Povídky a dojmy¹⁰⁸, uvádí motto, jehož autorem je Otakar Theer a jež uvádí i tuto podkapitolu. (V této době byl Theer oficiálním partnerem Heleny Malířové.)

Z vyprávěcích typů zvolila Malířová opět typ vševědoucího vypravěče a er formu. Samozřejmě kromě popisu cestovatelských dojmů z cesty do Francie, kde volí typ přímého vypravěče s autobiografickými rysy.

Co se týče nějakého společného námětu, který by se všemi těmito povídkami, či spíše črtami, prolínal a stvrzoval autorčinu volbu, proč zrovna ten který literární kus umístila právě do této knihy, pak zcela jistě takový není. Poslední tři črty (a možná i ta šestá) by mohly být spíše reportážemi –

¹⁰⁷ R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 385

¹⁰⁸ Malířová, Helena: První polibky. Povídky a dojmy. Nákladem Grosmana a Svobody, Praha 1912

mimořádně velmi zdařilými – z cesty po Francii. Ostatní povídky spojuje s výjimkou Písně Polabí erotické probuzení a opojení z fyzické vášně. Snad více než v jiných knihách Heleny Malířové je právě zde patrné, jak moc Malířová tíhne k popisu a k zachycení okamžiku, jež probíhá teď a tady, a jak se snaží tento okamžik „vysát“ až na dřevě, ale ne vždy jej dokáže podat bez přílišného nánosů patosu a bez zbytečných „odskoků“ k vysvětlení čehosi, co vlastně ani není pro navození kvalitního čtenářského zážitku úplně nutné (mám na mysli zejména Lásku nebeskou a Bílé čelo).

Povídková kniha Heleny Malířové je tedy opět – jak ostatně vypovídá i její podtitul – založena na platformě dojmů a náhlých impulsů stejně jako její dosud vydané povídky. Dobová kritika, v tomto případě zastoupená pouze dvěma články (druhá kritika je navíc spojena s kritikou Malých příběhů, ale k těm se autor vyjadřuje spoře, kritika je tedy opravdu spíše o Prvních polibcích), kromě jiného tak upozorňuje na velké nebezpečí, které mnohdy hrozí povídkám a črtám Heleny Malířové: povrchnost, či přílišná patetická nebo možná neucelenost ve fabulaci může vést ke splývání, rychlému zapomínání dějů...¹⁰⁹

Jarní rozhovory

„Tvé srdce, otče, bilo vždy vroucně zrychleným tepem,
a proto nežil jsi nadarmo, a proto jsi nezemřel.

Tvé srdce nezemřelo!“

(Helena Malířová)

Poslední povídková kniha Heleny Malířové, kterou vydala do počátku světové války v roce 1914, nese název Jarní rozhovory s jednoduchým podtitulem Povídky.¹¹⁰

Tento povídkový soubor je svým způsobem výjimečný, protože polovina povídek, které zde Malířová otiskla, zřetelně nese motivy, jež

¹⁰⁹ recenze a kritiky uvádím v přehledu v bibliografii

¹¹⁰ Malířová, Helena: Jarní rozhovory. Povídky. Nákladem Ženského obzoru, Praha 1912

prokazatelně vycházejí z života samotné autorky. Výjimečnost Jarních rozhovorů spočívá také v tom, že literární úroveň je rozhodně vyšší, než tomu bylo u minulých povídkových souborů, kde většinou povídky byly po kompoziční stránce řekněme mírně nesourodé.

Naopak, texty v Jarních rozhovorech jsou propracovány, mají pevnou dějovou výstavbu i pro Malířovou typicky impresionisticky vykreslené prostředí. Potvrzuje to jednoznačně teorii, že nejsilnější a nejuvěřitelnější je Malířová příznačně ve chvíli, kdy čerpá sama ze sebe, ze svého života, z momentů, které sama zažila či prožívá. (Poslední povídka Růže na hrobech je jakýmsi fiktivním dialogem mezi dcerou a zesnulým otcem – Helenou Malířovou a Josefem Noskem.) Ne náhodou se dá Malířová považovat za vynikající reportérku či chcete-li za briskní pozorovatelku okamžiku tady a teď.

Dobová kritika je v tomto případě neobyčejně rozporuplná. Na jedné straně Karel Hugo Hillar, který knihu naprosto „rozcupoval“ a odmítá být jen nepatrnou možností, že by Malířová svůj literární talent, který dle jeho mínění probleskoval v Lidském srdci, nějak rozvíjela.

„...Těchto několik šťastných okamžiků bylo veškerou nadějí jejích první publikací, které neměly jinak ani skutečného slohu, ani podstatného obsahu. Ale mohl pod nimi skrývati rozptýlený talent, bojující zatím sám se sebou. I od této illuze uplynula řada let. Vzrůstem počtu knih se zvýšila sice autorčina technická dovednost psáti, snadnost reprodukce vjemův a postřehů, výrazná pohotovost v záznamu přepestrých detailů, které nese každodenní život i průměrným zrakům a nitřím, ale vznětový zdroj spisovatelčin stěží se prohloubil a ještě méně lyrická intenzita, ona věčná obnovovatelka hasnoucích ohňů života, se zmnožila a proměnila ve velikou, neutuchající tvůrčí inspiraci. ...“¹¹¹.

---

¹¹¹ K. H. Hillar IN Moderní revue 1912/13, sv. 26, s. 275

Na druhé straně obdivný Ivan Olbracht – v tuto chvíli však ještě nikoli životní partner (článek uveřejněný 13. 6. 1913)! – jenž spatřuje talent Malířové právě ve vykreslení kratších prozaických celků. Po bedlivém prozkoumání všech uveřejněných povídkových textů Heleny Malířové je – s odkazem na úvod této kapitoly – nutné se přiklonit právě na stranu recenzentů posuzujících tyto povídky kladně, tedy ke skupině vytčené hlavně osobou Ivana Olbrachta.

„... V neobyčejné schopnosti Heleny Malířové, oddati se okamžiku, vykořistiti jeho krásu, pohroužiti se v jeho hloubku a vzíti mu vše, co má, spočívá také význam jejího umění, ale jsou jí dány zároveň jeho meze. Proto jsou tak dobré črty a drobné povídky Heleny Malířové a proto se také nezdařil její román Víno. ... Autorka miluje jaro, je-li jaro, ale miluje nade vše léto, je-li právě léto, a přijde-li podzim a zima, jest přesvědčena, že není nikde ničeho krásnějšího nad ně. Miluje „život, jaký jest“, jeho divy, miluje chvíli a věří jí...“¹¹²

---

¹¹² Ivan Olbracht IN Dělnické listy 14. 6. 1913

Právo na štěstí

„Život je jen jednou krásný, Marceli?

Jen jednou přijde štěstí.“

(Růženina replika v Právu na štěstí Heleny Malířové)

Roku 1907 vyšel Heleně Malířové první román nazvaný Právo na štěstí. Stejně tak jako její první divadelní hra i její první román vzbudil ohlas. Dokonce za něj dostala knižní cenu od Svatoboru, za kterou pak v roce 1911 podnikla cestu po Evropě, hlavně však po Francii.

Děj románu pojala Helena Malířová jako jakousi rodinnou kroniku rodu Kovářových, kdy hlavními postavami, hrdinkami jsou postupně nevlastní sestry Růžena a Jarmila a jejich vztah k vzdálenému bratranci Marceli Kovářovi, osud všech tří pak dokresluje epizodní příběh Růženiny přítelkyně Zuzany Urbanové.

Epizodní postavy (nejen Zuzana) ale v mnohých charakterových konturách zůstávají nedokreslené a je mnohdy záhadou, proč motivy s nimi spjaté Helena Malířová do románu vůbec zanesla, protože jde o čtenářsky nijak atraktivní texty, mnohdy psané pouze „na efekt“ (sladkobolný příběh nešťastné lásky vyprávěný o Silvestru roku 1900), s jasně patrnou (nepovedenou) snahou o pokus zachytit secesní styl například podle vzoru Růženy Svobodové.

Pokud ději dominují ženské postavy, jejich pohyb se omezuje pouze po bytech těchto žen. Naopak příběh u každé z žen vygraduje ve chvíli, kdy s Marcelem samy putují Prahou a tato cesta jim „otvírá oči“ a ony náhle dokáží vyřešit dilema, jež jim Malířová připravila.

Svým způsobem je tedy rušné velkoměsto dalším hrdinou, vykresleným poměrně detailně, hlavně co se týká jeho nočního života (divadla, šantány, kavárny nebo hospody), Malířová toto prostředí celkem odvážně obnažuje a slouží jí jako do značné míry klišé symbol vášni a úpadku člověka i celé společnosti. Na druhou stranu se právě v těchto pasážích zřejmě nejvíce

uplatňuje Malířové impresionistické ladění a bravurně tu dochází k pro ni tak typické tematizaci pocitů.

Helena Malířová se pokouší experimentovat s formou vyprávění, volí retrospektivu, část děje zachycuje epistolární formou, ale nejčastěji pracuje s chronologickou narací. Jednoznačným příslibem nového literárního talentu je pak schopnost docílit ve vrcholných, vygradovaných momentech výrazové úspornosti, s níž má Malířová paradoxně v kratších textech mnohdy potíže. Vypravěč je tu upozaděn, nesnaží se mentorovat, naopak tu nechává naplno a intenzivně pracovat čtenářovu vlastní představivost a v těchto okamžicích je nejuvěřitelnější. Takových míst je ale bohužel méně, Malířová má neustále snahu explicitně komentovat každou fabulační smyčku¹¹³, každý, byť důvěrně známý detail, na konci románu tím pak ústy vypravěče neotřesitelně přesvědčeného o své pravdě poněkud rozmělnuje slibně rozpracovaný syžet kolem Milky Kovářové.

Román lze rozdělit do dvou částí, první část je věnována Růženě Kovářové, téměř éterické bytosti, prosté jakýchkoli záporných vlastností. Druhá část románu se odehrává po deseti letech a do popředí vstupuje Jarmilka – Milka – Kovářová.

Růžena a její životní příběh tu ostře kontrastuje s aktivní a emancipovanou snahou Milky žít si podle vlastních představ.

Poté, co do Růženina života náhle znovu vstupuje cynik a požitkář Marcel Kovář, který před několika lety jako „enfant terrible“ utekl do Vídně, aby se tu živil jako příležitostný novinář a plnými doušky užíval života, rozehraje Malířová patetické líčení Růženina boje mezi rozumem – tedy rodinou, manželem a dcerou – a vášní – milencem Marcelem, které ukončuje tím, že nechá Růženu spáchat sebevraždu v duchu antické tragédie, ale hlavně podle dekadentně laděného scénáře dobové stylizace¹¹⁴, protože takové východisko

---

¹¹³ v daleko markantnější podobě tak Malířová pracuje ve druhém románu *Vino*

¹¹⁴ dobová literatura měla tendence směřovat k expresivně pojatým tragédiím – viz například *Mína ve Vině* Jaroslava Hilberta, *Káťa Kabanová* v *Bouři* Alexandra Nikolajeviče Ostrovského aj.

(pro dnešního čtenáře, ale i pro její o deset let mladší sestru těžko pochopitelné) je pro formalitami a konvencemi spoutanou Růženu v její situaci jediné možné...

Naopak Jarmilina snaha bourat společenské konvence, postavit se pokrytecké morálce, která svým způsobem dohnala její starší sestru k sebevraždě, touha po zrovnoprávnění ženy je tu dokreslena pokračováním příběhu dnes už úspěšné divadelní divy Zuzany Urbanové, která ale dochází k pesimistickému závěru, že žena může být pouze úspěšná, nebo pouze šťastná. „... *Chraň se, Zuzanko, všeho pohodlí v životě, chceš-li to někam dopracovat. Jako moru chraň se štěstí. V bolesti našeho rozloučení je úrodná vláha pro naši budoucnost. Víš, co ti přeju? Aby tě potkalo jednou veliké neštěstí. Jen veliké neštěstí učiní velkým člověka i umělce. ...*“¹¹⁵

Tuto myšlenku Milka odmítá, chce nejen šťastný život, ale i život, ve kterém si sama sebe může vážit, nechce jen čekat, až se objeví nějaký muž a vezme si ji a naplní tak její osud. Naopak, v těchto záležitostech je Milka nesmírně aktivní, najde si místo v nakladatelství, pronajme si byt, zajímá se o politiku, je samozřejmě stejně jako autorka levicově orientovaná atd.

Do postavy Milky Kovářové soustředila Helena Malířová ideály anarchistické bohémy. (Kromě jiného třeba opovržení konvenčním a konzumním životem, snahu po volné, čisté lásce bez předsudků atd. – nejlépe to dokládá scéna, kdy po náhodném setkání s Marcelem Kovářem zatouží po pomstě, chce Marcelovi ublížit za to, že kvůli němu Růžena zemřela. Neprozradí mu své pravé jméno a pokusí se jej svést, aby jej nakonec potupně odmítla:

Nevyhnuly se jí ani spisovatelky klíčové pro tuto práci: Marie Majerová (Markéta z Otázek v povídkovém souboru Mučenky či Hana z románu Panenství), Božena Benešová (Dagmar Halová z Hladiny v Krutém mládí), Růžena Svobodová (Marie Benešovská a pak násilně zkarikovaná smrt její dcery Ryčinky a posléze i mladší Aglaji a syna Emila z Milenek). Markétu Rydvalovou z románu Mládí nechala Zdenka Hásková s touto myšlenkou pohrávat, ale pak jí dala šanci prožít plnohodnotný život díky pomoci doslova na poslední chvíli ze strany přítelkyň.

Deziluzi z reality života, ze ztroskotání naivních idejí, případně z neschopnosti či neochoty žít s vědomím vlastní nedokonalosti nechala Malířová takto radikálně vyřešit ještě například Olgu z povídky Temné štěstí, Ninu z Bílého čela a svým způsobem i Helenu Maškovou z románu Víno.

¹¹⁵ Malířová, Helena: Právo na štěstí, 5. vydání, Lidové nakladatelství, Praha 1970, s. 167

„... Kdybyste byl něčím zaplatil svou vinu, kdybyste byl nahradil ztrátu člověka, ale ne. Vy jste pranic nenahradil a žil jste – a žijete, Marceli, jako kterýkoli šosák, pohodlně, požívačně, mimo světa běh, opatrně, zbaběle, co? Ironický pozorovatel! Škodolibý kritik! Všechno je vám k smíchu. Že se svět kymácí a hýbe v základech – co je vám po tom? Vy máte svůj pravidelný příjem, vy se brzo bohatě oženíte, maminka už vám nějakou tu balici dohodí – a budete-li se někdy o politiku zajímat, vstoupíte jistě do strany mírného pokroku v mezích zákona, vidíte? Však už s ní koketujete. Mlčte. Nechte mě domluvit. ...“¹¹⁶)

Zároveň Malířová vtiskla Milce i reálnou představu o šťastném životě – Milka už nevěří na štěstí bez vlastního přičinění. Nastihuje tu tak kontury koncepce života ženy moderní doby.

Helena Malířová ve svém románě staví zhýralost, netečnost a egoismus (symbolizované mužem, Marcelem) proti ideálům, dynamice, touze změnit a zlepšit svět (symbolizované ženou, Milkou). Je celkem nasnadě, že do postavy Milky se Malířová sama projektovala, vtiskla do její charakteristiky ideály, které prosazovala už filosofka Ellen Keyová¹¹⁷, jež Malířová obdivovala a uznávala.

Tragickým osudem Růženy a šťastně skončeným vyprávěním o Jarmile chce Malířová vyburcovat své čtenářky k touze po emancipovaném životě, po osamostatnění, po snaze zrovnoprávnění s muži. To podtrhuje zmínkami o ženském pohlavním životě, o fyziologických změnách v ženském těle v období menopauzy, o interrupci.

Zpočátku její ženské hrdinky vyznívají nepřiliš věrohodně, jsou popisovány jako „bezkrevné“, šablonovité.

---

¹¹⁶ Malířová, Helena: Právo na štěstí, 5. vydání, Lidové nakladatelství, Praha 1970, s. 225

¹¹⁷ v českém prostředí pak také neúnavná feministicky zaměřená politička Božena Viková-Kunětická

Jako kdyby ženy v první románové části, zvláště Růžena, symbolizovaly typickou společenskou představu spořádané dívky v rámci paradigmatu vnímání rodiny v 19. století.

Ve vypjatých, konfliktních situacích, převážně v kontaktu s Marcelem se ale i chování Růženy (i Zuzany) mění. Už nepůsobí jako plošně vykreslená hrdinka, naopak, Helena Malířová umí vystihnout všechna zákoutí její duše a dokáže mistrně načrtnout Růženino chování a jednání. Její vnitřní vypětí zdůrazňuje často pomocí polopřímé řeči, řečnickými otázkami. Používá jakoby formu reportáže, najednou se stává mistrnou vypravěčkou, její vypravování má spád a konečně může uplatnit svou schopnost popsat okamžik teď a tady.

„... Růžena vystupovala po schodech krok za krokem. V hlavě jí hučelo: co teď? Kam? Domů? Stála ve tmě přede dveřmi svého bytu a nemohla se odhodlat ke vstupu. Jak snese jeho pohled, pohled člověka, jenž nic netuší? Tak se poděsila představou toho pohledu, že se rozeběhla zas po schodech dolů k bytu domovníkovu, odhodlána zazvonit a požádat, aby jí otevřel. Odvaha ji opustila, sotva se schodů seběhla. ...“¹¹⁸

Jarmila už je velkých gest ušetřena, Malířová ji znázornila jako rozumnou, sebevědomou mladou ženu, která ví, co chce a nebojí se prosadit. Svěžest v jejím jednání a chování, tolik protikladná k ponurému popisu zdánlivě klidné, ale pateticky založené Růženy, pomáhá autorce k znázornění jakési ženy nové doby, tak, jak si ji představovala Ellen Keyová, tak, jak skutečně žila Helena Malířová. I proto Malířová zvolila esejistický název pro svůj román, kterým symbolicky naznačuje hlavní filozofickou myšlenku¹¹⁹.

První román Heleny Malířové přijali literární kritici značně příznivě, Malířové byla prorokována velká literární budoucnost (bohužel druhým svým

---

¹¹⁸ Malířová, Helena: Právo na štěstí, 5. vydání, Lidové nakladatelství, Praha 1970, s. 131

¹¹⁹ reálným vzorem – tedy ženou skutečnou, ženou, která takto žije a řídí se těmito ideály, mohla být bezesporu pro Malířovou její přítelkyně Marie Majerová

románem zklamala nejen literární obec, snad i sama sebe, avšak skutečný úspěch jí přinesl autobiografický román Popel).

„Ve dvou knihách povídek paní Helena Malířová (dříve Nosková) projevila svůj talent řadou tak jemných a živě cítěných námětů, svěžestí a originální vyspělostí svého stylu, že jsme se předem mohli těšiti na její první ohlášený román, na práci širší koncepce, většího rozletu. Dalo se zřejmě souditi na příklad již z novely „Prosté srdce“, v knize, již debutovala autorka asi před čtyřmi léty („Lidské srdce“), že tu jde o náběh příliš vážný a hluboký, než abychom od spisovatelky tak rychle zrajícího talentu nemohli čekati víc, než drobné povídky, křehké úlomky a črty, které objevujíce se tu a tam po časopisech (potom v druhé knize „Křehké květiny“) budily dojem, jakoby vznikaly jenom jako samé náběhy, blýskající buď citem, buď stylistickým espretem anebo náladovým echem. ... Je to sic román, proti němuž moralistní estéti mohou zvednouti účinný protest, vytykajíce slabé, kolísavé mravní zásady a časté rozpory jeho hrdinův; román, s nímž nebudou si asi vědět rady ani puntičkáři, kteří se budou pozastavovati nad neúměrností některých episod s hlavním dějovým pásmem. Ale je to román, vlastně řada románků, sdružených jednotou dějovou a vzájemnými vztahy osob, jehož milou a nikoli tuctovou předností jest živá a teplá vyprávěcí verva, jemná a místy až úžasně citlivá kresba psychologická. ...

Autorka pracuje prostředky jemné a životně procítěné psychologie, která slibuje mnoho a pro další její rozvoj. Sloh paní Malířové vyniká až překvapující jasností a pružností slova. Skoro bych se přerekl a napsal: pružností úhozu. Ale některé její věty působí opravdu dojmem virtuosně hrané passáže, která nezní nikde měkce ani banálně. ...¹²⁰

Fakt, že ne všechny myšlenky Ellen Keyové, potažmo Heleny Malířové byly pro tehdejší společnost plně přijatelné, dokazuje i recenze Františka Vykoukala, byť oceňoval Malířové literární talent.

---

¹²⁰ V. Kol. (V. Červinka) IN Zvon 8, 1907/08, s. 695

„... Román Heleny Malířové představuje pestrý kaleidoskop příběhů jednostranně zbarvených i osob, z nichž některé jsou výstižně nakresleny, jiné pak mají býti stělesněním teorií ne právě zdravých. ...“¹²¹

Některé kritiky z dnešního pohledu vyznívají spíše úsměvně, recenzenti, zdá se, knihu sotva prolistovali, protože ve svých článcích popisují najednou zcela jinou dějovou výstavbu, případně eliminují část postav.¹²²

Výjimkou je mezi recenzenty Jindřich Vodák, který byl proti Malířové zřejmě i osobně zaujatý – důkazem je nejen recenze na toto dílo, ale i jeho budoucí příspěvky. Tam, kde nemůže vytýkat špatnou strukturu, téma či motivy, vymezuje se vůči Malířové jako takové.

„Nelze říci mnoho rozhodného a určitého o nové knize pí. Heleny Malířové. Román *Právo na štěstí*, snad první její práce větších kompozičních rozměrů, jest kompozičně neurovnán, nepromyšlen a neucelen. Tvůrčí úmysl jeho nevyniká tak, aby všechny jednotlivosti samy sebou do něho se vměšnávaly. Je v něm plno osob, jichž ideová souvislost a souvztažnost není zcela patrna. Nejsou vylíčeny tak, aby mohla být postižena: vystupují ve zběžných úryvcích, z nichž pravá, výrazná podoba musí se teprv namáhavě sestavovat a to namnoze bez nejlepšího výsledku: jejich rysy nejsou sjednoceny a nejsou vybrány ani dovozeny tak, aby dávaly osvětlené, jasné ponětí. ... Paní Malířová cítí se nejšťastnější a nejvíce svá, může-li načrtávat veselé fantazie opilců, dovádění milenců, roztomilé hříčky dětské žvanivosti, může-li se zablýsknout drobnými živými efekty slohovými nebo snadnou, laškovnou bystrostí kritickou. Kdežto je nejslabší a nejskoupější tam, kde čekáme vážné pozorování, vážné výhledy a hloubky. ...“¹²³

---

¹²¹ F.V. (Vykoukal) IN Osvěta 1908, s. 843

¹²² například Antonín Macek IN Akademie 12, 1907/08, s. 527 nebo O. Šimel IN Novina 1908, s. 539

¹²³ J. Vodák IN Čas 12. 4. 1908

Víno

„Všechno má svůj předepsaný čas.

Rajská jablka se nevysazují před červnem a růže neodkrývají se před dubnem.“

(Helena Malířová)

Po návratu z Paříže napsala Helena Malířová svůj druhý román – Víno. Význam titulu lze chápat jako objektový, hlavní hrdinka Ada pochází ze slavného zahradnického rodu, ale i jako metaforický – Helena Malířová staví rozklad měšťácké společnosti, kam Ada zpočátku touží patřit, právě na nicnedělání, nudě, na požitkářství, a to vidí symbolicky v nadměrném holdování alkoholu.

Děj Vína je poněkud krkolomný, Helena Malířová chtěla umělecky postihnout nejen možný morální úpadek ve společnosti, ale také vystihnout těžký a mnohdy trpký boj mladé ženy s předsudky společnosti, ve které žije, se snahou najít vlastní smysl života, svou vlastní životní pouť.

Až příliš ponurý a zhýřilý životní styl městských drobných i větších vážených podnikatelských rodin a hmotně zabezpečených studentů tu Malířová okázale konfrontuje se zdravou, upřímnou a pracovitou proletářskou společností, nevyhýbá se tak karikující charakteristice, která mnohdy vyznívá jako klišé, což ale evidentně nebyl autorčin záměr.

Čtenářům obeznámeným s dílem Heleny Malířové tu jakoby znovu podsouvá myšlenku své divadelní hry Bratrství, staré 7 let, kde smutně poukazuje na krizi a rozpad proletářských idejí, ale právě ve srovnání s pokryteckou, materialisticky zaměřenou společností, vnímá proletářské myšlenky jako očištné.

Nástrojem k vyprávění komplikované dějové linie se všemi jejími odbočkami zvolila Malířová typ vševědoucího vypravěče a soustředila se spíše na epickou složku, lyrickou složku důsledně potlačuje. Chybí tu tedy pro Malířovou tak typická lehkost ve vyprávění, styl vyprávění je příliš

těžkopádný, čtenářsky jen stěží „stravitelný“, hrozí častá desorientace v dějovém toku, unavuje i mentorský tón narace.

Příběh mapuje historii rodiny Vincenta Maška, zvláště potom osudy jeho dcery a nejmilejšího dítěte Adély (Ady), střídá se tu důsledně prostor vesnice, nebo spíše přírody jako takové s její obrodnou silou potlačit jakékoliv neduhy¹²⁴, a prostor města dekadentně vykresleného jako prostředí zhýralosti a místy až naturalistického opojení prostými lidskými pudy – to ale Malířová vykreslit nedokáže, aniž by si nepomohla častými klišé, naturalistický styl jí zkrátka není úplně vlastní a Víno tento nedostatek zřetelně zdůrazňuje.

Helena Malířová ve snaze vykreslit soudobý obraz společnosti se všemi jejími neduhy a nástrahami fabulačně tak zatížila svůj román rozvleklými, zdlouhavými epizodami (Helenin život v sanatoriu a její nešťastné manželství, zpověď Zorky Veselíkové svedené zhýralcem Milošem Doubravou, dýchánky Milošovy matky Elvíry Doubravové, Olžin spolek nepřátel alkoholu, Adina studia na zahradnické škole, příběh Vincentovy nevlastní sestry Betty Kačabové, atd.), které často vyznívají plytce, případně jen stěží uvěřitelně, že ve zkratce vystihnout dějovou osu příběhu jde jen stěží.

Celý román propojuje postava Ady, která může do jisté míry představovat možný nástin osudu mladičké Hany Malé z rané povídky Heleny Malířové Prosté srdce a která je také – po vzoru Růženy Kovářové – postavena před dilema žít konvencemi spjatý život zdánlivě bezstarostné vdané mladé ženy nebo se těmito konvencím vzbouřit a pokusit se žít podle svého (tak jak to má v úmyslu Milka Kovářová). Řešení už ale nachází nikoliv v exaltovaném skonu, ale v odvaze a vůli nevzdat svůj úděl a zkusit svůj životní příběh řídit sama o své vůli. Od dětsky naivní dívky, toužící

---

¹²⁴ srovnejme opojení záračnou přírodou v kontrastu s osudem Olgy v Přetíženém klasu, nebyl náhodou tento motiv i poněkud zadýchanou záměrnou snahou Malířové?

ochutnat život po všech stránkách, se mění v zoufalou mladou ženu, která se i za cenu bolestné ztráty (interrupce) nechce stát soukolím společnosti, již se děsí a již opovrhuje, a dozrává v sebevědomou bytost, která i přes všechny životní útrapy dokáže věřit sama v sebe a hojivou moc přírody¹²⁵.

(Malířová se tu vlastně vůbec poprvé pokusila o ženskou postavu s mimořádnou vnitřní vůlí a silou nevzdávat boj uvnitř sebe sama, bohužel volbou vypravěčského typu a stylu, který jí není vlastní a který nezvládá ztvárnit, aniž by si nepomohla stereotypními a místy až archetypálními motivy – což podstatně snižuje výsledný umělecký dojem, svoji snahu zcela zakryla výslednou nevalnou literární úrovní.)

Malířová tak symbolicky vnímá městský život jako zkažený, prosáklý leností a unuděností (příchodem do Prahy ztrácí Ada mladickou naivitu a je vystavena mnohdy až brutální a naturalisticky ztvárněné realitě – alkoholické dýchánky končící hromadnými fyzickými akty, popisy léčebných metod v sanatoriu pro duševně choré atd.) a proti němu staví do kontrastu venkov a přírodu jako možnou obrodu celé lidské rasy. Vždyť i Ada, kterou Malířová nechá, aby si svůj přerod protrpěla se vším všudy, pochází z venkovských poměrů (její matkou je bývalá služka), na venkov se zpočátku dívá s despektem, ale teprve až studiem přírody a jejím zvelebováním nachází vnitřní klid.

Jen málo postav románu *Víno* není tak bezkrevných, jak se na první pohled zdá¹²⁶. Mezi nimi vyniká Elvíra Doubravová. Elvíra – už svým zvláštním jménem předurčená k vymykání se ostatním – je Malířovou ztvárněná jako čistě záporná postava, ale jedině ona (a pak také Ada) vyznívá plastičtěji.

Vášnivá žena, svým dvěma manželům často nevěrná, nijak neskrývá potěšení z hromadění majetku a požitků, je si velmi dobře vědoma své krásy i

---

¹²⁵ Velmi podobně nechává „prožít“ svoji hrdinku Medřickou B. Viková-Kunětická, B. Benešová svoji Jeničku

¹²⁶ Výjimkou je samozřejmě postava Ady

šarmantního vystupování, ale i své egoistické povahy. Je velmi zklamaná Adinou nepoddajnou povahou, protože ta ji odmítá milovat tak, jak ona miluje sebe sama. Paralela k požitkářské Emmě Stradenové ze Svobodové Milenek je tu víc než nasnadě.

„... Vzala k sobě holčičku dávného milence a doufala, že bude v jejím životě zábavnou změnou a v její domácnosti ozdobou – jako kanárek nebo kvetoucí azalka nebo angorská kočička. To všechno měla, ale to neumělo mluvit ani hubičkovat, ani oceňovat kouzlo tetinčiny osobnosti. Toto kouzlo, byť celým světem obdivované – mohlo vždy ještě více zbožňováno! Láska Elvířina k Elvíře byla bezmezná a stářím stávala se až zoufalou. ...“¹²⁷

Uvěřitelná a realisticky napsaná je také postava Adiny matky Froninky, ženy, která nechce a neumí předstírat, v jaké společenské vrstvě se cítí nejlépe a která paradoxně jediná je schopná Adě v jejím vnitřním boji a pak následně v jejím rozhodnutí porozumět.

(Ve dvacátých letech konec románu Malířová předělala ve smířlivějším a šťastnějším tónu v duchu svého politického smýšlení, Ada na Malonyi – kam odešla pracovat – potkává dávného známého Petra, syna otcova zaměstnance, který tu pracuje jako správce celého podniku. Teprve s ním, s vdovcem a otcem dvou maličkých synů, dojde životního štěstí. Později se Ada se s Petrem vrátí na Pajasanku, která pod jejich vedením konečně prosperuje, Ada se stará o vyvdané chlapce, ale i o dítě své sestřenice Betty Kačabové, nemanželské dcery Adina dědečka, protože ona sama důsledkem prodělaného potratu nemůže mít vlastní děti.)

Román Víno byl přijat rozporuplně a sama Malířová jej později jen nerada zmiňovala (stejně jako jednoaktovou hru Přítel, kterou o rok později - v roce 1913 – uvedlo pouze jednou Vinohradské divadlo).

---

¹²⁷ Malířová, Helena: Víno, nákl. Ottovým, Praha 1912, s. 112

Kritiky jej zhodnotily spíše negativně, tradičně hlavně Jindřich Vodák, proti Malířové celkem zaujatý literární kritik¹²⁸.

Jedinou výjimkou byla knižní recenze F. V. Vykoukala, který po krátkém nástinu Adiných životních peripetií (na epizodní postavy zcela rezignoval) Malířovou svým způsobem pochválil:

„... *Spisovatelka rozvíjí před čtenářem neveliký výsek dívčího života, zpestřujíc jej podobnými výsečemi ze života jiných mladých lidí. Sleduje vytčenou ideu důsledně a jednotí jí všechno své vypravování. Jinak konstrukcí románu nedělá si těžkých starostí. Jest přívrženkou těch romanopisců, kteří zobrazují náplň života určité chvíli, nic nedbajíce o to, kam zmizí ta neb ona figurka, kterou se na chvíli zabývali a která jim byla stafáží pro jejich hlavní osoby. Její povahopisy jsou stručné a určité, vypravování živé a poutavé, řeč nestrojená a obsažná. Její román je zajímavým dokladem, jak rozšířené a rozhojněné dívčí studium u nás působí případným ozvukem také v belletrii.*

...¹²⁹

Při čtení Vykoukalovy recenze se nabízí otázka, zda román opravdu četl, protože s živým a poutavým vypravováním s nestrojenou a obsažnou řečí se přece v románě Víno nemohl čtenářsky konfrontovat.

Naopak asi nejobjektivnější se jeví recenze Antonína Veselého. Ten hluboce lituje promarnění literárního talentu Heleny Malířové, srovnává její Víno s povídkovou knihou První polibky, která pro něj znamenala vrchol v tvorbě Heleny Malířové. O to více pak vyniká dějová neucelenost, přeplněnost zbytečnými epizodními postavami.

„*Nová kniha Heleny Malířové, román Víno, po Prvních polibkách, o nichž jsme tu minule referovali, nás celkem zklamala. ...*

Čím hlouběji se očitáme v tomto románě, tím nejistější stávají se našim pátrajícím očím obrysy děje, tím nejistější stává se naše cesta, půda, po níž

¹²⁸ an. (J. Vodák) IN Čas, 8. 9. 1912

¹²⁹ F. V. Vykoukal IN Osvěta 1912, s. 707

stoupáme, se bortí, opory se lámou, a jdeme jaksi po paměti, neustále klopítající o vzrůstající nedostatek vnitřního zdůvodnění. Sbírajíce své vědomí z trosek na konci románu, počneme pochybovati i o začátku cesty, které jsme se s důvěrou vzdali. Proč básnířka zastavuje se vždy tak dlouho v malbě toho neb onoho prostředí? Proč např. rozšířila hned na začátku nárys scény v nejdetailnější malbu osob, léčících se v sanatoriu, proč dále rozestavila tu tolik mileneckých dvojic, ač role hrdinčina s nimi souvisela sotva cípem některého ze svých málo vybíraných styků? Tak bychom se mohli ptáti při každé příležitosti a přece téměř nikde bychom v nápadném jednání básnířčině neshledali patrnějších stop hlubšího smyslu dějového. Víno je dílo veskrze neorganické, od začátku až do konce. Není v něm ani vyvinutějšího zárodku, který by nás opravňoval k nadějším v budoucí růst básnířčina talentu na poli románu. ...¹³⁰

Helena Malířová se tedy nepoučila z chyb, které jsou právem vytýkány prvnímu – jinak ale celkem slibnému – románu Právo na štěstí, naopak nechala dějový tok opět přeplněný, bohužel v tomto případě až zahlcený, epizodními liniemi. Více než kdy jindy se tu ukazuje hranice literárních možností Heleny Malířové – Malířová není a nebude nikdy klasickou tvůrkyní dlouhých epických příběhů, její umělecký talent spočívá v zachycení drobnějších próz, spíše s lyrickými tématy. Je spisovatelkou gest, okamžitých nálad, její tvůrčí potenciál spočívá v přelétání z motivu na motiv, což vylučuje klasická konstrukce pro tvorbu románu. Konflikty předestřené ve Víně nedokáže věrohodně zpracovat a je jimi zahlcena.

Proto se také největšího úspěchu kritiky i čtenářů dočká až u svého třetího románu, koncipovaného spíše jako dokument spisovatelčina života, u románu Popel.

---

¹³⁰ Antonín Veselý IN Česká revue 5, 1911/12, s. 633

Popel

„Žena hlásí se o své místo v řadovém vojsku lidstva.“

(Helena Malířová)

V roce 1913, během pobytu Heleny Malířové jako dobrovolné ošetřovatelky na Balkáně, vznikl v pořadí třetí román Popel, který vyšel následujícího roku v únoru. Popel může metaforicky evokovat mnoho významů – od legendárního ptáka Fénixe, jenž dokázal vzlétnout i z popele, po bolavý popel usazený na duši, který časem odvál vítr. Román psala Malířová zřejmě ve snaze dopřát si jakousi očistnou kúru, katarzi vůči dosavadnímu způsobu života. Tím spíše, že v té době se už seznámila s Kamilem Zemanem (Ivanem Olbrachtem) a začala s ním žít, dala tedy svému životu jasný smysl a zřejmě se potřebovala „vyzpovídat“ ze svých dosavadních činů a životních pohnutek. Jde totiž o dosud nejniternější literární dílo Heleny Malířové, hlavní hrdinka Božena se stává vpravdě autorčinným ryzím literárním alter egem.

V tom také tví poměrně značný úspěch románu, po slibném, ale jaksi spisovatelsky nezrálém románu Právo na štěstí a po naprostém „kroku stranou“ v podobě románu Víno, dokazuje Malířová, že je třeba s ní opět počítat. Autobiografie Popel, byť Malířová v roce 1928, při druhém vydání Popela, tvrdila, že rozhodně nejde o vlastní životopis („... *Kritiky tenkrát tvrdily, že je to můj vlastní životopis. To byl omyl. Mně nešlo o vypsání vlastních osudů nebo o zpověď. Popel měl být jen obrazem živoření spisovatelky, která mimo sháňky po chlebu trudně hledá i svůj poměr k muži, k lidem, ke společnosti. ...*“), konečně přinesla Malířové kýžené uznání, ale také ukázala, v jaké spisovatelské rovině se cítí nejjistěji a je tedy nejvěrohodnější. Na tento úspěch pak o mnoho let později navázala taktéž

autobiografií *Deset životů*, mnohými autory svých medailónků¹³¹ považovanou za literární vrchol její spisovatelské kariéry.

Ačkoli sama autorka popírá *Popel* jako autobiograficky laděný román, opak dokazuje nejen podrobná studie jejího života, případně komparace s kapitolami z *Deseti životů*, ale i explicitně Malířové sestra Růžena Nasková v pamětech *Jak šel život*.

Nasková v kapitole *Maminka* cituje svou sestru Helenu, která při oslavě třiceti sezón své sestry na prknech Národního divadla uvedla:

„...V románě Popel jsem napsala kapitolu o dětství dvou sester, Božky a Jiřiny. Ocituji část této kapitoly, změním jména z románu a dělám skutečnost. Nebyly sestry Helena a Růžena. Byli dva roztodivní tvorečkové, dvě fantastické bytůstky, ani holčičky, ani hošíčkové, nýbrž zmetkové, směšní, maličcí stařečkové jménem Bibi a Lili. ...“¹³²

Případně – při vylíčení všeobecné rodinné hořkosti nad Heleninou volbou životního partnera a jejím manželském životě s nemocným Janem Malířem Růžena Nasková přímo říká: *„... O tom všem mluví knihy Heleny Malířové Popel i Deset životů, mluví o tom líp, přesněji a jasněji, než bych já dovedla...“¹³³*

Popel, do této chvíle její umělecky nejhodnotnější literární počín¹³⁴, znamená pro Malířovou definitivně nalezení úspěšné tvůrčí metody, která nejen že je jí blízká, ale zároveň umožňuje ukázat její literární styl, který si zdokonalovala psaním povídek: Helena Malířová jako impresionisticky laděná spisovatelka, vyznavačka anarchobohémských ideálů, nejlépe dokáže vystihnout charakteristiku svých postav popisem krátkých okamžiků, scén či náhlých vjemů.

---

¹³¹ například Olga Neumannová, Štěpán Vlačín, ...

¹³² Nasková, Růžena: *Jak šel život*, Československý spisovatel, Praha 1965, s. 58

¹³³ Nasková, Růžena: *Jak šel život*, Československý spisovatel, Praha 1965, s. 64

¹³⁴ podle mého názoru umělecky nejhodnotnější vůbec

A. M. Píša za příznačný rys tvůrčí metody Heleny Malířové považuje v předmluvě ke třetímu vydání Popela hlavně skutečnost, že má odvalu do své práce zakomponovat sebe samu, dokáže se svým čtenářům doslova „obnažit“, což mnohdy s sebou může nést nebezpečí nedostatečného spisovatelčina nadhledu.

„...její vypravěčské výtvary se opětovně vyznačují gravitací k její vlastní zkušenosti a sudbě, ano že její prvky namnoze promítá i do postav a příběhů, v nichž stupňovaně míří k vypravěčské objektivizaci. ... Hrdinky jejích povídek nebo románů jevívají se spřízněny s vlastní její bytostí, ... nebývá s to k nim namnoze nabyt sdostatek kritického odstupu, že je spíš chápavě, shovívavě vykládá, než by je v nadhledu soudila. ...“¹³⁵

Navíc je nutné připomenout, že nejpřirozeněji a nejuvěřitelněji působí hlavně její prokazatelně autobiograficky laděné zpovědi, i proto je možné považovat právě Popel za nejzásadnější literární dílo Heleny Malířové v období časově vytčeném pro tuto studii.

Děj románu Popel sloužil jako podklad pro nástin životních peripetií Heleny Malířové; spolu s dopisy, uchovanými ve fondu Heleny Malířové, spolu se vzpomínkami Heleniny sestry Růženy Naskové a také na základě popisů a pocitů z románu Deset životů mohla vzniknout část práce mapující soukromí Helenina života nazvaná Helena Malířová, manželka a vdova. Proto se na děj románu zaměřím detailněji než u dvou předešlých.

Téma celého románu je tedy nasnadě. Mapuje životní období Heleny Malířové mezi lety 1904 až 1913, tedy od uzavření sňatku až po její působení jako ošetřovatelky na Balkáně do chvíle, kdy se sama rozhodla napsat své vzpomínky a vtisknout je osudu spisovatelky Boženy.

---

¹³⁵ A. M. Píša: Předmluva k románu Popel. IN: Malířová, Helena: Popel, Československý spisovatel, 3. vydání, Praha 1966

Celý román je tematicky rozčleněn do tří částí, přičemž každá z nich nese zásadní motiv, který jakoby podtrhl a zdůraznil druhé dva – motiv usmíření, motiv hledání a motiv očekávání.

V první části vypráví Malířová okolnosti vzniku svého manželství a peripetie, jež musela se svým budoucím manželem překlenout, aby se vůbec mohli vzít a poté spolu žít.

Tento díl je z hlediska kompozičních postupů nejživější a nejsuggestivnější. Malířová využívá chronologii s retrospektivou – to když se vrací do svého dětství a popisuje vztah se sestrou Jiřinou (Růženou) a maminkou, vztah, který v podstatě až do matčiny smrti zkalila existence Boženina (Helenina) manžela Jana, ironického skeptika¹³⁶.

„... I on byl kdysi básníkem, byl člověkem, vzbuzujícím naděje. Ale on si nikdy nevěřil, on nikdy ničemu a nikomu nevěřil. Jemu všechno obracelo se ve zlo a kletbu. Před jeho očima se černal jen otevřený hrob. A Božena – Božena věřila stále, a všemu, a všem. Pro ni bez víry nebylo života. Vrhát se do proudů, otvírat srdce lidem i událostem, opíjet se, utloukat, klesat na kamenité cestě, a zase povstávat a vystupovat na hory, kde je široký rozhled, vysoké nebe, svěží vzduch. ...“¹³⁷

Nebo když vypráví o manželské krizi, která i jejich manželství postihla a kterou vyřešila až naplno propuknuvší nemoc Jana Malíře.

„...Jan pohrával si krutě s oddaností Boženinou a odkopával ji, dokud na něm visela. Až když mu počala unikat – aniž si toho byl jasně vědom – až tehdy bezděčně vztáhl ruce po ní. ...“¹³⁸

Stěžejním tématem zůstává Janovo vleklé zápasení se souchotinami, všudypřítomná smrt, jež paradoxně vnáší do života obou manželů kýžený klid

---

¹³⁶ Fakt, že byla ve svém vyvzdorovaném manželství vlastně nešťastná, své matce nikdy nepřiznala, své sestře patrně až prostřednictvím svého literárního alter ega – Boženy

¹³⁷ Malířová, Helena: Popel, Československý spisovatel, 3. vydání, Praha 1966, s. 47

¹³⁸ Malířová, Helena: Popel, Československý spisovatel, 3. vydání, Praha 1966, s. 60

a usmíření, protože pod dojmem smrti chtějí oba žít jen těmi nejradostnějšími vzpomínkami.

Ačkoliv je Božena přesvědčena, že je na manželovu smrt připravena, stejně ji zaskočí. Druhá část románu se tematicky věnuje Boženině snaze nejen přijmout manželův odchod, ale také vyrovnat se sama se sebou, najít cestu k dalšímu životu, najít smysluplný cíl.

Touto částí svého románu Malířová dokazuje, že je právem vnímána jako lyricky laděná vypravěčka. Neustále pracuje se symboly, aluzemi, implicitně popisuje Boženin smutek uprostřed dekadentně laděných bujarých večírků a oslav, kam se pro mnohé (a snad i pro sebe) nečekaně často Božena utíká, kam chodí utápět svůj žal a kde brzy bohužel získává od pokrytecké společností punc lehké ženštiny.

„...Ale pila víno, a tělem rozlévalo se jí teplo, a v duši nebylo starosti a nebylo strachu před zítřkem. Jaký oddech! Jaká lehkost, nikdy posud nepoznaná! A cítila dále: větší bolest už mne v životě potkat nemůže. Víc už ztratit nemohu. Kdybych byla šťastná, bála bych se o své štěstí. Dokud jsem měla někoho, stále jsem se jen třásla o jeho život. Nyní nemám nikoho. Nemusím se ničeho už bát. Jak se mi ulehčilo! ...“¹³⁹

Zlom v jejím životě, a tudíž i v autobiografii, nastává v okamžiku, kdy dostane větší pracovní zakázku na překlady a zároveň zálohu na chystaný román. Rozhodne se splnit si sen svůj i zesnulého manžela a odjíždí do Paříže, kde se živí překlady i psaním fejetonů do českých novin. Prožije zde nešťastnou lásku¹⁴⁰, ale také si konečně uvědomí opravdový smysl svého života.

---

¹³⁹ Malířová, Helena: Popel, Československý spisovatel, 3. vydání, Praha 1966, s. 88-89

¹⁴⁰ Předobrazem básníka Emila Beneše byl Otokar Theer, s nímž Malířová žila – nikoliv ale pouze během pobytu v Paříži, ale hlavně i po svém návratu do Prahy. S Theerem se rozešli zřejmě těsně před odjezdem Malířové na Balkán, ostatně cesta na Balkán – soudě podle dopisů například Zdence Háskové – měla být lékem na bolestný rozchod.

Rozhodne se zcela rezignovat na osobní život, cítí malichernost své dosavadní existence a stává se tak silnou osobností.

„... Z popela svítí žhavé uhliky. Božena pochopuje. Pochopuje jakousi pravdu... jakousi úžasně krásnou a prostou pravdu. Až dech se v ní tají. Pochopuje, že nikoli ona přišla, aby dobře činila těm ubohým obětem, ale že dobře činí oni jí, neboť jí ukazují smysl života. Zatoužila, aby ti lidé jí neděkovali. Ale pochopila i tolik, že i když jí budou děkovat, bude jim to činit jen radost. Vždyť ten, kdo dobrodiní z lásky prokazuje, i ten, kdo je přijímá, bratři jsou a druh druhu rovni. Vyměňují si pouze tepla svých srdcí. ...“¹⁴¹

Helena Malířová, jak už bylo řečeno výše, střídá ve svém autobiografickém románu, který lze chápat i jako román dokument¹⁴², kompoziční postupy retrospektivu s chronologií, chronologický tok děje výrazně dominuje v části, kdy vypráví o Boženině snaze překonat Janovu smrt až po její cestu na Balkán. Zejména třetí část románu pak ozvláštňuje i epistolární narační formou, kdy Božena vypráví/píše o svých pocitech a snech v dopise sestře Lili.

Výrazně lyrické vyprávění Malířová nechává vyniknout i častou záměnou vypravěčských typů. Typ vypravěče reflektora zaměňuje s autorským vypravěčem, proto i častou promluvovou formou je vedle er formy i polopřímá řeč; v části, která tematicky líčí Janovo pomalé umírání, i přímá řeč.

Nejlépe propracované, plastické postavy s jasnými rysy pak nejvíce z románu vyčnívají tři: Malířové alter ego Božena, Jan (tedy Jan Malíř) a básník Emil Beneš. Ostatní postavy příběhu – Boženini milenci, přátelé, Janova sestra či Boženina sestra Lily – jsou popsány spíše zkratkou a mají tendenci tvořit dojem spíše plošných charakterů: unudění, životem ubíjení

---

¹⁴¹ Malířová, Helena: Popel, Československý spisovatel, 3. vydání, Praha 1966, s. 201

¹⁴² O dokumentárním charakteru mluví například recenzenti Zdenka Hásková nebo Karel Sezima

nešťastníci, zoufalá a zahořklá svobodná matka, rozmazlená holčička proplovající životem bez větších starostí a trápení.

Zajímavým rysem všech postav románu je i to, že Malířová v jejich popisu vůbec neužívá vnější charakteristiky – s výjimkou zdůraznění, že Božena je subtilní žena.

Božena – pokud ji budeme srovnávat s jinými literárními postavami Heleny Malířové nebo ostatních vytčených spisovatelek, připomíná snad nejvíce „lovkyně vznětů“ z povídek Marie Majerové (povídkový cyklus Dcery země). Na rozdíl od nich ale netouží jen po vášni, kterou by si mohla beztrestně brát, Božena je totiž prodchnuta empatií – touží po tom, aby byla vnímána i jako osobnost rovná jakémukoliv muži. Svým způsobem může ve svém odhodlání připomínat i Milku z románu Právo na štěstí a v síle, s jakou se znovu pokouší po všech ranách osudu životu postavit, i Adu z románu Víno.

Emil Beneš, po manželovi druhý osudový muž Boženina života, vnímá Boženu nejen jako ženu a spisovatelku s nedostatkem sebedůvěry (pozůstatek po Janově negativní kritice), ale i jako možný „zdroj“ životní síly, kterou ale odmítá. V harmonickém, klidném vztahu vidí ohrožení vlastní identity, svobody.

(Pravděpodobně byl Benešovým reálným předobrazem Otokar Theer?)

„... Nedořekl. I v jeho zraku zatřpytilo se cosi jako bázeň před radostí, před štěstím. Ale to nebyla bázeň toho, kdo štěstí miluje, kdo po něm touží. To byla bázeň toho, jenž štěstí nemiluje, jenž se ho děsí jako škůdce, jako překážky na cestě k cíli, jako nebezpečí. A Beneš skutečně se štěstí bál. Jasná svěžest bytosti Boženiny vábila jeho mladé srdce; ba on zvolna podléhal, aniž si plně uvědomoval, byl šťasten jaksi proti své vůli, byl zaváděn z vytknuté cesty, bloudil. ...“¹⁴³

---

¹⁴³ Malířová, Helena: Popel, Československý spisovatel, 3. vydání, Praha 1966, s. 178

Postava Jana, zahořklého nešťastníka, který dokáže milovat bez podmínek jen v okamžiku, kdy se smíří se svou předčasnou, vleklou smrtí, je dopodrobna popsána v kapitole Helena Malířová, manželka a vdova. Jan si, vědom svého špatného zdravotního stavu, Boženu k sobě až nezdravě připoutal, Božena se na něm stala závislou hlavně citově, rozešla se kvůli němu a jeho názorům se svou rodinou, naučila se permanentní boj o holé přežití a manželovo bonvivánství brát jako nutnou součást života, navíc po Janově boku postupně přišla i o tvůrčí sebevědomí. Přesto k sobě dokázali na sklonku Janova života najít cestu, ve chvíli, kdy se Jan smířil se svým koncem.

Malířová se v Popelu snažila vykreslit nejen životní osudy, ale i myšlenkové pochody své Boženy. Svým impresionistickým psaním tak dosáhla jakéhosi řazení epizod, které ale román mohou ozvláštnit a vtisknout mu tak dokumentární nádech. Ne každým ale byla tato specifická tvůrčí metoda vnímaná pozitivně.

Například Jindřich Vodák (Malířové zarputilý častý kritik) ve své recenzi napsal:

„A cokoliv má kolem sebe, v čemkoliv a před čímkoliv se octne, všecko potřebuje a vnímá potud, pokud ji to naplňuje libostí či nelibostí, okouzlením či neokouzlením. ... Rozcitlivění je základní notou v životě Boženině a bylo nesnadno, aby v románě přesvědčovalo vždy ryzostí a pravdivostí. Na to je román příliš rozházen, příliš náhodně skládán a příliš rozcupán v jednotlivé, trhané věty, jež často a často mají vzezření nelíčenosti pro zamýšlený a všední účinek.“¹⁴⁴

(Jindřich Vodák se ani tak nezamýšlel nad strukturou díla, spíše ho pobouřila otevřenost Malířové v líčení pražské bohémské společnosti, v líčení intimního života osamělé a nešťastné ženy. Svou recenzi tudíž pojal hlavně jako mravokárné odsouzení celého románu Popel:

---

¹⁴⁴an. (J. Vodák) IN Popel, Čas, 4. 10. 1914

„...A tož také proti jejímu románu bylo by lze namítnouti otázku, budou-li ti a ti lidé, které do něho ze svých důvěrných denních styků sebrala, budou-li spokojeni, že se tam jejich soukromí vytahuje na veřejnost a jak se vytahuje. Bude např. básníkovi Otomarovi, onomu, jemuž zemřela žena umělkyně a „jenž má vliv v kruzích divadelních“ (kdo ho neuhodne?), bude mu vhod, že v románě je toliko k tomu, aby si vozil chytlavé mladé vdovy do Berlína a protloukal noci s přístupnými dámami po pražských kabaretech a vinárnách? Nebo bude model zpěvačky paní Krásové, širokoramenné Valkyry s mohutně rozpjatým poprsím, bude mít radost, že má v románě jen dráždit kabaretní společníky okatým nakláněním hrudního výstřihu a budit odpor plebejskou nohou i zlatými přezkami střevíců? Nebo bude pofrancouzštělému básníku-kritikovi Emilu Benešovi milo, že mu přiřčeno v románě role strojeného a studeně sobeckého ješity, jenž hraje okázale divadlo sám před sebou? Zejména však: rozmyslela si Malířová, jaké světlo vrhne na soukromý život spisovatele?...“¹⁴⁵

Objektivní kritika díla jako takového v tomto případě je více než sporná.)

Naopak Antonín Veselý tuto vlastnost vnímal jako typický prostředek pro ženy spisovatelky té doby a román rozhodně doporučoval čtenářské pozornosti...

Zvláštní, specifický znak autorčina psaní – zaznamenávat zážitky a pocity často s rezignací na epickou složku zmiňuje v dobové kritice Karel Sezima.

„Možno říci, že srdce je tu samo básníkem. Tolik váhy položeno na schopnost prožít, procítit, protrpět osud svých figur nebo aspoň postavy ústřední. I v románě, útvaru, který při vší vnější pružnosti a povolnosti již svým rozsahem vymáhá nejen přímější vnitřní organizace, ale též obecnější důsažnosti a myšlenkové perspektivace. Také tam omezuje se tato autorka na

---

¹⁴⁵ an. (J. Vodák) IN Popel, Čas, 4. 10. 1914

*úkol zvednout a více méně poeticky reprodukovat své zážitky, jak přinesla je a zase odplavila plynoucí chvíle.*¹⁴⁶,¹⁴⁷

Román Popel je nepochybně jedno z nejlepších dosud vydaných děl Heleny Malířové, ne-li nejlepší. Naprosto dokonale vystihuje podstatu osobnosti samotné autorky i podstatu její tvůrčí činnosti. Celým dílem prostupuje spisovatelčin údiv nad lidským životem, nad jeho obrysy a barvami. Ten je nejpatrnější z úryvku v dopise Heleny Malířové Zdence Háskové:

*...Včera jsem byla celý den doma a pilně jsem pracovala na románu. Takové dva různé světy – ten můj román – ten můj minulý život – a dnes. A v tom románu opět jako bych ve dvou světech žila. Opět přítomnost tehdejší a sny o minulosti, o představách v dětství...*¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ K. Sezima IN Lumír 1915, s. 456

¹⁴⁷ Více kritiky v příloze

¹⁴⁸ Helena Malířová Zdence Háskové, Bělehrad, 28. 7. 1913 IN Pozůstalost Zdenky Háskové-Dykové/Viktora Dyka, Památník národního písemnictví

Bratrství

Motto: „Miluju tolik svobodu a spravedlnost, miluju lidi.“

(Málka Krušinová v Bratrství)

První a zároveň jediná čtenářsky dostupná divadelní hra Heleny Malířové Bratrství vznikala mezi lety 1902 – 1904.

Dosud v podstatě neznámá autorka se rázem stala velmi úspěšnou, protože její divadelní hra byla uvedena samotným Národním divadlem pod režijní taktovkou Jaroslava Kvapila, a to ve čtvrtek 21. září 1905.

Hlavních ženských rolí se ujaly mladička Leopolda Dostálová a zkušená herečka Hana Kvapilová, v malé, avšak důležité roli posluhovačky se objevila Marie Ryšavá. Postavu Jiránka svěřil Kvapil Karlu Želenskému.

Jméno režiséra a renomované herečky, tedy manželů Kvapilových, dává jednoznačně tušit, kdo stál za tak skvělým úspěchem Malířové a uvedl její dílo na půdě Národního divadla. Byla to nepochybně velká přítelkyně Hany Kvapilové Růžena Svobodová, která nad sestrami Noskovými – tedy nad Helenou a nad svojí jmenovkyní Růženu – držela ochrannou ruku; v případě Růženy Noskové je tento fakt mnohem viditelnější, protože to byla právě Svobodová, kdo přivedl roku 1907 Jaroslava Kvapila na představení ve Vinohradském divadle, a ten na základě toho pak Růženu Noskové, od roku 1910 Naskové, nabídl angažmá v Národním divadle, jehož byla členkou až do své smrti.

Hra byla odměněna Náprstkovou cenou a vyšla také v roce svého uvedení knižně.

Bohužel se tato hra dočkala pouze dvou repríz, nově divadelní kus zinscenoval až po jednačtyřiceti letech E. F. Burian ve svém divadle, do hlavní role Málky Krušinové obsadil Růženu Pochovou.

Divácký neúspěch hry osmadvacetileté autorky pak později ve svých vzpomínkách poněkud pateticky vysvětlovala Růžena Nasková:

„... Národní divadlo bylo snad příliš okrasný rám pro tuto hru bolesti, revolty a naděje horkého srdce. Většina tehdejšího obecnstva hleděla cize, nechápavě a trochu uraženě na ohnivě žalující krédo mladé ženy. A v oné době kupodivu ani mládež neměla většinou pochopení pro bolesti doby a jejich řešení. Divoká bojovnice plachého srdce se pustila do nerovného zápasu, když chtěla v roce 1905 přesvědčit svou vírou v bratrství lidí, v rovnoprávnost seburčení a svobodu citu a smyslů. Projevila opravdu 'zbytečně mnoho smělosti', hlásajíc tehdy, že 'myšlenka a lidé jedno jsou'. Zaplatila to, raná vlaštovka, pádem v zapomnění. ...“¹⁴⁹

Helena Malířová své drama rozepsala do tří dějství, přičemž děj prvního a třetího dějství lokalizovala do stejných kulis redakce bezejmenného, avšak pokrokového (!) časopisu. Druhé dějství pak Malířová umístila do přijímacího pokoje paní Ludviky Novákové.

V prvním dějství Helena Malířová ústy hezkého a zapáleného anarchisty Bohuše Jiráňka zřetelně a vzhledem k dobové situaci na českém literárním poli poměrně odvážně bourá zásadní teze anarchistických ideálů, respektive jejich vpravdě vznešené ideje o volné a svobodné lásce, o jejich volnomyšlenkářství a individuálním právu na štěstí¹⁵⁰.

Jiránek tu okouzlen půvabem a mladickou svěží naivitou překladatelky z němčiny Máľky Krušinové dává dívce velmi důrazně najevo, jak moc jej přitahuje, a to i fyzicky. Zároveň ji ale zrazuje před společností bohémů, básníků, proletářů a anarchistů, ke které ona s takovou nadějí vzhlíží. Naznačuje tak bizarní přístup k rovnostářství, tedy, že i u této sociální skupiny lze uplatnit pořekadlo o rovných a rovnějších. Ženu tito mužští představitelé, a Jiránek se k nim náhle počítá také, vnímají pouze materiálně, jako sexuální

---

¹⁴⁹ Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965, s. 102

¹⁵⁰ Viz Buriánek, František: Česká literatura 1. poloviny 20. století, Československý spisovatel, Praha 1981, s. 78: „Dyk nazval tuto generaci 'generací ztracenců'. A Marie Majerová v románu Náměstí republiky ukázala rub této anarchistické bohémy, jak ji poznala v Paříži. Podobně kriticky zobrazila anarchisty Helena Malířová ve hře Bratrství.“

objekt mužské touhy, nezajímají se o její názory, či spíše nezajímají se o její názory poté, co tato žena ztratí své panenství.

(Vzpomeňme na stejně varovné rady právníka Kučery studentce Haně v povídce „Prosté srdce“, kde ale Malířová tuto myšlenku nevyslovuje tak explicitně!)

„Jste taková prostá! Taková čistá! Neodjíždějte, zůstaňte v Praze, ale nechoďte ke Kučerovům. Ani do schůzí nechoďte. Lichotí vaší ješitnosti a vy jim věříte. Říkají vám, že vás potřebují, že jste chytrá, nadaná, že dobře překládáte, ale to není to hlavní. To nemusí být ani pravda. Hlavní je, že jste žena, dívka – mladá, hezká a čistá dívka. Nemohou se na vás dívat jako druh na druhu, nejsou to vaši bratři. Počkejte, až budete mít milence! Vzpomenete si na mne, uvidíte. Ještě po vás všichni touží a všichni doufají. Nemohou přece nevidět ženu. A já vás tak nerad mezi nimi vidím!“

Dějiště druhé části ovládají naopak ženské postavy; děj je situován do salónu manželky doktora advokacie paní Ludviky Novákové, ženy kolem třicítky, ženy vnímané jako atraktivní intelektuálka, kterou ale svazuje výchova s maloměstskou morálkou, jak sama neustále poznamenává.

Na pozadí „small talk“ Ludviky s hosty se tu otevírá tragický rozpad Jiránkova vztahu s Málkou, který byl ale pro dívčino ideové zapálení k takovému konci odsouzen hned od počátku.

Ve třetím dějství se opět ocitáme v redakci, kde se naplno obnaží i dvojí morálka uvnitř anarchistické společnosti:

sebevědomá a vzdělaná Ludvika ochotná rozvést se se svým hmotně zajištěným, ale citově vyprahlým manželem, odhodlaná žít život bez materiálních výhod, avšak se ctí, je pro mladé bohémy prototypem ženy nepřijatelné pro společný život.

„Třicet tisíc. Pomýšlel jsem sice na lepší partii, ale jsem v takové tísní... Chraniž mě bůh před ženskou, jako je paní Ludva. ...Přepjatá, moderní ženská. Dejte mi pokoj. To já se zařídím jinak!“

Proti tomu Málka bez valného vzdělání, levicově politicky a feministicky angažovaná, je pro tyto muže stejně nepřijatelná, představuje pro ně vlastně hrozbu, vůči které se nedovedou postavit čelem, a proto jí pohrdají. *„Hm, chodí sama do schůzí, přednáší, slyšel sem ji sám jednou, co ta všechno řekne, to by se mužský styděl, ona řekne ale všechno, před ničím necouvne, nezačervená se. Ta už toho asi prodělala! Všimli jste si, jaké má vlhké oči? Jak se jí vlhce lesknou. ...Chtěl bych se s ní ještě setkat. Myslím, že dnes by se už asi neupejpala.“*

Zraněná a ublížená ukončuje Málka vztah s Jiránkem a prchá z Prahy pryč, chce zapomenout na pokřivená hesla a myšlenky lidí, kteří hlučně hlásají svobodu pro všechny, ale jen do té míry, po kterou se to jim samotným hodí.

V patetickém, vášnivém monologu Málka vyslovuje krutou obžalobu všech lidí s předsudky:

„Já jsem se domnívala, že lidé a myšlenka jedno jsou. Tolik jsem věřila. Tolik jsem milovala lidi dobré vůle, bez předsudků, lidi budoucnosti, vyznavače svobody. A vrhli se na mne všichni – Zemanové i Kučerové, nepochopil mne ani Farský ani ty. Proč? Čím jsem se provinila? Tys mi to řekl, ano, hned tenkrát poprvé zde. Protože jsem mladá a bezbranná a protože není rovnosti a není svobody, není lidí bez předsudků, není bratrů, není přátel, není svobodomyšlných, měšťáci jsou všichni, ať píšou sladké či smělé veršičky, ať staví či boří, staří, mladí – všichni jste měšťáci! Jen slova máte jiná, ale chuť zatratit, kopnout, tu máte všichni. Představovala jsem si, že ... budu snad mít i milence, najdu snad jednoho, jediného mezi všemi, jenž mi bude bratrem nejmilejším, přítelem nejbližším, jemuž se všechna oddám – pro celý život.“

Přes všechnen patos a některá místa, kde si musíte klást otázku, jak je možné, aby ta která postava mohla mít zrovna takové zázemí – mám na mysli například Málčino vzdělání, není pochyb o tom, že z literárně historického hlediska je Bratrství Heleny Malířové zásadním mezníkem, neboť se zde

poprvé naplno explicitně vyjadřuje skepse nad budoucností anarchistů, či – chcete-li buřičů, jejichž jedinou existenční otázkou je, kde vzít peníze na noční pitky a sbírání společenských klepů.

I v tomto literárním díle se projevují emancipační myšlenky: Malířová zde tím, že nechává ženy, přesněji tedy Málku a Ludviku, udávat děj, protože jen ony jsou tu tzv. hybatelkami děje, dokáže v daleko větší míře ironizovat (hlavně mužské) dobové pojetí volné lásky jako nezávazných sexuálních orgií, kdy ovšem cena ženy klesá na minimum.

Skutečnost, že anarchisticky smýšlející spisovatelé odsuzovali milostné a manželské vztahy, kde láska měla pouze cenu jakéhosi zboží, které se dá koupit za peníze, přičemž láska v jejich pojetí měla hlavně osvobodit ženu od materiální závislosti, se pak ve světle této hry jednoznačně ukazuje jako klam. Ideu hláсанou bohémským životním stylem tu dokáže žít a obhájit pouze křehká žena (Málka) a snahu nabourat konvenčně vnímanou lásku jako prosté materiální zabezpečení má odvahu také pouze žena (Ludvika)¹⁵¹.

Lze velmi obtížně interpretovat a analyzovat divadelní hru, kterou můžete vnímat pouze jako čtenář, neboť to není její prvoplánové poslání, hra je určena k předvádění, nikoli ke čtení.

Proto je v tomto případě více než důležité dát prostor divadelním kritikům, kteří měli možnost hru Heleny Malířové skutečně vidět a mohli daleko lépe vnímat autorčiny myšlenky a také celkovou úroveň hry.

Nechme tedy promluvit dobovou kritiku:

„... Je tu málo děje, málo cílů, vše jen skoro napověděno, naznačeno, na místo ostrých kontur jen silhouetty, na místo výsledků jen úsilí, na místo činů slova a zas jen slova – ale celkem přece jen hra plná upřímné a poctivé snahy zdemonstrovati něco z těch velikých bolestí a zklamání, jimiž trpí ti, kteří

---

¹⁵¹ tuto skutečnost nejvíce vyzdvihuje kritička Pavla Maternová – viz Pavla Maternová IN: Ženský svět 1905, s. 260 - 262

opojení blýsknavými hesly o volnosti a zlákáni illusemi o možném vysvobození z ústrpků a pohrdání, setkali se jen se sobectvím a nadprávím tříd i pohlaví. Dva světy líčí tu autorka v pronikavém střetnutí, proletářský a buržoasní, a v obou mučená srdce vzájemným nepochopením a marností svých ideálů. ... Jak řečeno, hra má své nemožnosti a nedostatky, tak zejména proletářská společnost kreslena je tu jen jednostranně a, myslím, v nejnehotovější formě, poněvadž je to jen hrstka lehkomyšlných lidiček, nezralých „také“ literátů a „také“ umělců, ale autorka v celé řadě scén prokázala tak bystrou schopnost divadelní účinnosti a celé řadě figurek (Vlasta Součková) tak svěží a hotovou charakteristiku, že její premiéra byla jen novým a krásným vítězstvím v rychlém rozvoji silného jejího talentu.¹⁵²

Recenzi na divadelní hru Heleny Malířové napsal také Otokar Theer, což by nebylo až tak zvláštní, ale číst jeho recenzi znamená číst ji s jistou dávkou pikantnosti, protože my víme, že se později na kratší čas stane Malířové oficiálním životním partnerem. Theer oceňuje na této divadelní hře hlavně vnější kulisy, naopak některé vnitřní pohnutky jednotlivých aktérů považuje za slabší.

„... Pokusil jsem se tu sledovati ideový postup hry pí. Malířové. Nezapírám, že mi to dalo dosti práce, poněvadž „Bratrství“ nemá vnitřní logiky, neúprosné a nutné. Stále se vám zdá, že vám uniká pásma toho, co se v těch postavách na jevišti děje, každý jejich projev jakoby připoutal řadu výkladů. A ku podivu, přes to, že vnitřní pravdivost kusu vám uniká, dovedla autorka být dosti suggestivní v zachycení pravdivosti vnější, dovedla např. uhodit na frapantně přirozený tón našich světoborců z kavárny, dovedla také své Málce dát do úst několik žhavých slov o utlačeném a nepochopeném ženství, za něž jí především naše ženy budou vděčnými. Zní to paradoxně, ale nelze jinak: řekl

---

¹⁵² K. E. (Engelmüller) IN: Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 610 - 611

bych, že paní Malířová prokázala svým dramatem velký talent – novellistický.

...¹⁵³

Recenzi na divadelní hru napsal také Karel Matěj Čapek (později ještě Chod). Vnímá Malířovou jako slibný dramatický talent, ale spíše než výborně sepsaný kus vidí Bratrství jako výborně zrežírované drama. Oceňuje ale životnost hlavních postav Malířové a chválí pak jmenovitě jednotlivé herce za jejich výkony, které podle něj značně přispěly k pozdějšímu ocenění divadelní hry.¹⁵⁴

Na Malířové schopnost soustředit se na jeden okamžik a ten beze zbytku popsat a procítit upozorňuje F. V. Krejčí. To prý podle něj ale činí z dramatu Bratrství nedramatický text, pouze zdramatizované chvilkové výbuchy. Malířová by se tak měla podle něj pro příště více soustředit nikoli na vykreslení pocitů, v čemž je výbornou, ale daleko více na posílení epické složky příběhu s výrazným spádem a vypointovaným koncem.

„... Ovšem domýšlet se lze všeličeho, - cokoli si vymyslíte, drama se nedá soustředit, nepřestává být rozsutým, zmateným a náhodným, kde žádný moment není podstatně a hluboce spojen s druhým. Drama, které není dramatickým. Pí. Malířová nezná dramatickosti jasného a určitého cíle, zná jen dramatickosti chvilkových a výbušných záchvatů. Její drama je složeno z výstupů, ve kterých vždy některých jednotlivců má hlavní řeč, aby ostatní toliko pasivně poslouchali: vypovídá se ze všeho, co se mu zrovna na ten okamžik nahrnulo, a je hotov...“¹⁵⁵

Jak je uvedeno na začátku této kapitoly, sestra Heleny Malířové Růžena Nasková kladla hlavní vinu neúspěchu, tedy pouhému trojímu reprízování, malému pochopení tehdejší společnosti pro problémy doby a možná řešení.

---

¹⁵³ O. T. (Theer) IN: Lumír 34, 1905/06, s. 53 - 54

¹⁵⁴ K. M. (K. M. Čapek) IN: Zvon 6, 1905/06, s. 46 – 47

¹⁵⁵ F. V. Krejčí IN: Právo lidu 24. 9. 1905

Divadelní kritici vnímají autorku jako slibný dramatický talent, ale její hru shledávají jako typickou prvotinu s různými nedostatky (dlouhé, místy nudné promluvové linie jednotlivých postav; minimum nosných motivů pro celkové vyznění hry – děj je příliš nekomplikovaný, jednoduchý atd.).

Na druhou stranu nelze podle nich hru zcela odsoudit, protože jí citlivě vdechli „život“ režisér Kvapil a „polidštily“ jí výkony herců Národního divadla – vyzdvihovány byly hlavně výkony obou hlavních představitelk: Hany Kvapilové a Leopoldy Dostálové, ta později vzpomínala na svou postavu Málky Krušinové i na Helenu Malířovou samotnou:

„Jakže je to už dávno, co jsem jako docela mladá herečka dostala roli do „Bratrství“ Heleny Malířové. Nová česká hra, nová autorka! Málka Krušinová z této hry mne zaujala naráz: byl to výraz mladého vření; s tou Málkou jsme si hned porozuměly, byla mladá, nabitá odhodláním a vírou – a i my jsme byli mladí -. Když jsem poznala autorku, zamilovala jsem si ji. Skromná, velmi hezká mladá žena jiskrných očí, tmavých vlasů. Byla jaksi nepatrná, nenáročná a přece z těch jejích očí se díval d'áblík výboje a odboje. Vidala jsem ji při zkouškách na její hru, i pak se mezi nás ráda podívala, když se jí zastesklo po ovzduší divadla. Ale najednou mi nějak zmizela a na dlouho; když jsem se s Helenou Malířovou setkala po letech, byla už zralou ženou, v níž stále bylo cosi, jakoby dívčího. Žena, která svůj život dovedla žít – a přece, zdá se, ne plně vyžít.

Byla stejně prostá, milá, krajně obětavá, jen ty oči hořely, hořely – a jsem přesvědčena, že i v její dlouhé nemoci nepřestaly zářit tichou, ale pevnou vírou a očekáváním.

Škoda, že nesmlouvavá, poctivá Helena Malířová nám po tak slibném rozběhu v „Bratrství“ už nenapsala pro divadlo víc.“¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ IN: sborník (za redakce R. Naskové a B. Paškové) Jeden život. Hrst vzpomínek na Helenu Malířovou. Svoboda. Praha 1948, s. 61

Postavení Heleny Malířové na českém literárním poli (v kontextu soudobých spřátelených spisovatelek)

U literárního díla Heleny Malířové je bezesporu nutné zdůraznit, že literární úroveň jednotlivých vydaných textů je značně rozkolísaná. Umělecká hodnota jejích povídek je převážně druhořadé úrovně, byť výjimky v minimálním množství (jak bylo řečeno výše) existují. Degraduje tak své povídky na pouhé „čtivo“, kvantum textu. O to více pak vyniknou slibné románové počiny – mám na mysli Právo na štěstí a hlavně Popel, se zřetelně autobiografickými fabulačními momenty.

Zásadní rysy tvorby Heleny Malířové spojuje zvláště tematizace pocitů, exceluje spíše nesyžetovou lyrickou prózou. Tím je velmi blízká Růženě Svobodové, pod jejímž vlivem více či méně otevřeně tvořila. V tomto smyslu přináší Malířová (stejně jako Svobodová) do české literatury jisté novum – ať už myšlenkově nebo formálně, a zároveň tak podává zcela jasný důkaz o své snaze proniknout do „velké literatury“, stát se uznávanou spisovatelkou

Co naopak konfrontuje tvorbu Malířové se Svobodovou (zvláště pak výrazné Svobodové estétství a úniky do nitra dokonalé přírody) a spojuje tvorbu Malířové, Háskové či Majerové, je snaha o vkládání autobiografických momentů příběhů.

„...Mladí autoři objevují jako základní hodnotu pocit sounáležitosti se všemi, kteří jsou vyvrhováni na okraj společnosti, fyzicky i mravně mrzačení jejími mechanismy a ponižování ve své lidské důstojnosti. Postavy zkažených studentů a revoltujících měšťáckých dcerek netrpí už pocitem cizinectví ve vlastních rodinách, nacházejí odvahu definitivně se zřítci jejího zápečí, vzbourit se proti morálce a důsledně realizovat nový životní styl. ...“¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ Moldanová, Dobrava: Studie o české próze na přelomu století, Pedagogická fakulta UJEP Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993, s. 121

Do popředí tedy naplno vstupuje anarchistický životní styl, kam většina z autorů a autorek debutujících na počátku 20. století alespoň na čas patřila, myšlenky již zmiňované Ellen Keyové, představa volné lásky mezi mužem a ženou, zavrhování tradičních hodnot rodičovské generace, ... Radostný pocit lidské sounáležitosti, přátelství a pěstování svobody jedince, nalézání životních cílů v práci pro druhé, to vše charakterizuje anarchistickou literární bohému a je zřejmě příznačné, že nejmarkantněji a nejčistěji se tyto tendence promítají do tvorby právě Heleny Malířové, byť je to zase právě ona, kdo poprvé krizi anarchismu dokáže v postavě Málky Krušinové z Bratrství otevřeně pojmenovat.

Tady také tkví hlavní tematický rozpor mezi Malířovou, Majerovou a Háskovou na jedné straně a Boženou Benešovou na straně druhé. Hrdinky Benešové v žádném případě neprožívají omamný pocit lidské sounáležitosti, naopak trpí neschopností komunikovat, ničí je osamělost, kterou Benešová nechává často vygradovat až do groteskních rozměrů (Jenička), nebo samota jejich nitra (Dagmar). (Její místy skrytou, místy otevřeně pojmenovanou snahu potlačit feministické tendence doby do své tvorby můžeme dokonce vnímat také jako znak solitérnosti.)

Autobiografické prvky v tvorbě Malířové, potažmo Majerové a Háskové, zásadním způsobem proměňují také čtenářský prožitek. Zvláště zpovědní charakter (nejzřetelnější u Popela) umožňuje emocionálně do děje vtáhnout recipienta, jazyk i syntax působí daleko přirozenějším dojmem a zachovává tak důsledněji iluzi o pravdivosti příběhu. Typ vypravěče, kdy vševědoucí ustupuje autorskému či personálnímu, případně je místy střídán vypravěčem reflektorem (Právo na štěstí, Panenství), změna či alespoň snaha o změnu prozaického útvaru (například retrospektivní prvky u Popela a Práva na štěstí, byť u druhého románu působí poněkud křečovitěji), to vše spojuje nastupující generaci, známou jako modernistická.

Vrátím-li se zpátky k vývojovému členění Elaine Showalterové, jsou všechny zmíněné spisovatelky jednoznačně zařazeny do druhé, feministické etapy mimo jiné také z toho důvodu, jakým způsobem pojmají svoji případnou úlohu spisovatelky didakticky. Na rozdíl od svých předchůdkyň (například Němcové, Světlé, Podlipské, Krásnohorské) netvoří s primárním úmyslem formovat duši svých čtenářek, netouží stvořit jakýsi mravní ideál dokonalé ženy.

Jejich ženské hrdinky jsou konfrontovány s realitou života mnohdy do té míry, že si s ní ani samy nedokáží poradit, nebo dokonce tváří v tvář realitě naprosto selhávají, což ale ani jedna ze spisovatelek neomlouvá působením nějakého „zákeřného“ mužského principu, tak jak tomu bylo v ženské četbě v minulém století. Naopak, spisovatelky činí své hrdinky za směr jejich životů zcela zodpovědné, povzbuzují v nich odvahu vzepřít se daným zvyklostem, případně s hořkostí komentují jejich mnohdy tragické nezdary. Jejich „úkolem“ je tedy spíše zmapovat možné pole působení ženy nové doby, ženy moderní, ale nikoliv formou ideálního návodu.

S tím souvisí také možnosti dalšího životního působení ženských hrdinek, jako až příliš časté východisko pro plnohodnotný život volí spisovatelky pro své hrdinky uměleckou dráhu, na které mohou snadno zachytit odvahu vzepřít se společenským konvencím, tradičnímu pojetí ženského údělu („...*Umělkyně jako typ samostatné ženy je jednou z příznačných postav, o kterých spisovatelky v období, které sledujeme, píší. ...*“¹⁵⁸), případně dráhu vědeckou. A to se opět cyklicky vracím k samotnému osobnímu životu žen spisovatelek na přelomu století...

Proto nechává Svobodová svou Emmu Stradenovou nalézt štěstí v práci pro druhé tím, že ji posiluje v roli zpěvačky, která pro lidi znovu objevuje čistotu folklórní tradice; proto se Milka Kovářová Heleny Malířové s takovou

---

¹⁵⁸ Moldanová, Dobrava: Studie o české próze na přelomu století, Pedagogická fakulta UJEP Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993, s. 79

chutí pouští do práce novinářky a spisovatelky podobně jako zprvu naivní Málka Krušinová; proto nachází klidné tiché štěstí Ivana Zemanová a Markéta Rydvalová Zdenky Háskové v péči o nemocné a ve studiu historie; proto tak nedočkavě touží Ada Mašková Heleny Malířové po vzdělání a prohloubení svých vědomostí a konečně proto tak sebeobnažujícím způsobem Malířové alter ego Božena popisuje svět umělecké bohémy a těžkosti mladé spisovatelky.

Podíváme-li se opravdu detailně na jednotlivé ženské postavy výše vytčených spisovatelek, nemůže nás už v tuto chvíli překvapit, jak moc se doplňují, jak jsou si podobné, nebo naopak jak moc se v možném kontinuálním nástinu propojují a snad i splývají¹⁵⁹.

Deziluzi z reality života, ze ztroskotání naivních idejí, případně z neschopnosti či neochoty žít s vědomím vlastní nedokonalosti řeší některé hrdinky naprosto radikálně a tragicky. Růžena Kovářová z Práva na štěstí, Markéta z Otázek (Mučenky), Olga z Temného štěstí, Hana z Panenství, Dagmar Halová z Hladiny, svým způsobem i Helena Mašková z Vína, to jsou zřejmě nejtragičtější postavy z výše citovaných děl.

Naopak některé hrdinky spojuje až zničující vášnivost a často bezohlednost vůči okolí, snaha „urvat“ od života veškeré rozkoše. Zajímavá na nich je barvitě vylíčená charakteristika, s výjimkou Elvíry Doubravové, hrdinky z Vína, ale čtenář nemusí tyto postavy vnímat pouze negativně, vzpomeňme například na požitkářskou Malvu Stradenovou z Milenek, Ninu z Bílého čela, Doru Rabasovou z Hladiny nebo na všechny ty „lovkyně vznětů“ Marie Majerové z Dcer země či na živočišnou Olgu z Temného štěstí. Vášnivost a určité požitkářství je příznačné i pro další stěžejní postavu, pro Boženu z Popela, ale ta je autorkou vystavena na jedné straně radostným situacím a chvilčkám, aby vzápětí upadla až na samé dno a jen těžko hledala cestu zpátky.

---

¹⁵⁹ Olga z Přetíženého klasu – Fanyňka Adámková z Příběhu, který zklame – Jenička z Myšek

Ve srovnání s těmito ženami pak neobyčejně tvrdě „vyniknou“ poddajné a až neuvěřitelně pasivní postavy, sice s tragickým údělem, ale zřejmě prosty jakékoliv čtenářské lítosti. Ryčinka Benešovská z Milenek nebo Vilka Macháčková z povídky Vilka, Fanyňka Adámková z Příběhu, který zklame či Zorka z Vína tak někdy bez vůle autorek vyznívají spíše tragikomicky a jaksi „bezkrvně“, o to více kontrastují tyto literární postavy s například úmyslně karikovanou Jeničkou Boženy Benešové.

Závěrem je možné určitě říci, že všechny výrazné i méně výraznější ženské (ale i případné mužské!) literární postavy Heleny Malířové nijak charakterově, ale ani svým fabulačním zpracováním, případně stěžejními motivy nevybočují z řady zmíněných literárních hrdinek ostatních spisovatelek a – snad kromě silně autobiograficky vykreslené postavy Boženy z Popela¹⁶⁰ – nemohou mít větší ambice setrvat trvaleji ve čtenářském povědomí. I tato skutečnost jednoznačně řadí Helenu Malířovou do druhé vývojové – tedy feministické – etapy ženského psaní a potvrzuje zásadní myšlenku této studie:

Helena Malířová je tedy právem vnímána jako nejjednoznačnější příklad spisovatelky tohoto období – a to nejen vedením osobního spisovatelčina života, ale i charakterem svých literárních postav.

---

¹⁶⁰ postava Boženy je čtenářsky přitažlivá, či spíše lépe zapamatovatelná hlavně kvůli jisté míře skandalizující otevřenosti a pramalé snaze zastítn skutečné postavy ženské i mužské, které v románu vystupují

Závěrem

Studie o Heleně Malířové jako o typu emancipované spisovatelky na přelomu století chce především poukázat na podobnou typologii postav i na obdobné motivy či témata, na shodné rysy v autorském stylu jejím i jejích dnes více či spíše méně známých současnic: Růženy Svobodové, Marie Majerové, Boženy Benešové a Zdenky Háskové. Věnuje se především problematice období, které by bylo možné nazvat i přechodným, kdy tvoří ženy, jež představují v literárním vývoji ženského psaní jakýsi spojovací článek mezi autorkami moderními a spisovatelkami 19. století, zaštitěnými takovými jmény jako Němcová, Světlá, Podlipská a další.

Zásadní a styčné body práce nalézají nejen v životním stylu autorek – v partnerském životě, v ekonomické situaci, ve filozofickém mínění, ale i ve způsobu psaní.

Nová spisovatelka ve vytčeném období píše o tématech s autobiografickými motivy, spíše než epickou složku upřednostňuje výrazně lyrizační ráz ve fabulaci, dokonce impresionistickou složku ve svých textech často povyšuje na tematizaci jako takovou, snaží se měnit typy vypravěče (literárně zajímavé texty tvoří pomocí fabulační linie hlavně eliminací vševědoucího vypravěče), posiluje individuální stránku duše hrdinky, kterou už rozhodně nevnímá a nenabízí čtenářům jako mravní ideál ženy obecně. Tematizace pocitu v próze je tedy stěžejní rys pro spisovatelky zkoumaného období.

Na literární styl této nové autorky mají zásadní vliv vedle zmíněného impresionismu i anarchistické ideály tzv. buřičské generace, zřetelně zde také lze nalézt inspiraci dekadentním způsobem života – obdivovaným i odsuzovaným, žena je samozřejmě vystavena i dobové politické situaci a nastupující feministické vlně v rámci české společnosti jako takové.

Kvůli zesílené složce autobiografických námětů v její práci, ale i kvůli zajímavému životnímu osudu se část práce zabývá také hlouběji osobním životem Heleny Malířové. Malířová je možná dnešnímu čtenáři známá spíše

jako družka Ivana Olbrachta, ale do roku 1914 na její život i práci měli zásadní vliv jiní muži jejího života – otec Josef Nosek, bonviván a dobrodruh, který také zkoušel štěstí na literárním poli (jeden jeho fejeton byl omylem připsán Janu Nerudovi), manžel Jan Malíř, pesimistický souchotinář, který se pohyboval v kruhu umělců kolem S. K. Neumanna, básník Otokar Theer, svým způsobem i režisér Jaroslav Kvapil.

Studie také rozebírá typy vypravěčské techniky, charakterizaci postav a prostředí, samozřejmě principiální motivy u povídek, či spíše u románů a divadelní hry Heleny Malířové sepsaných do roku 1914 a konfrontuje je se zásadními literárními texty spisovatelek současnic a pokouší se najít shodné, identické rysy nejen ve způsobu naračném, ale i ve vykreslení postav.

Veškeré poznatky a srovnání vedou nakonec k jakési restrukturalizaci této skupiny spisovatelek. Svobodová – ač dobově přeceňována – ještě ne úplně splňuje kritéria feministické autorky, Hásková se jim velmi přibližuje, ale profesní dráhu volí spíše jako správkyně literární pozůstalosti svého druha Viktora Dyka, Marie Majerová i Božena Benešová vytčená kritéria výrazně svou pozdější tvorbou překračují a do povědomí dnešního čtenáře se zapisují už jako autorky moderní, ženské etapy (Benešová ale vždy vystupuje spíše jako solitér, poněkud vně ženského psaní). Nejtypičtější podobu spisovatelky feministické, přechodové fáze, která jakoby neustále zadýchána dobíhá dobovou mužskou literární tvorbou, tak získává Helena Malířová.

Bibliografie

- Adamová Lenka, Ivan Olbracht, Horizont, Praha 1977
- ALAP (A. Procházka) IN: Moderní revue 1908/09, sv. 21, s. 471
- A. P. (Procházka) IN: Moderní revue, 1912/13, sv. 26, s. 278
- Benešová, Božena: Kruté mládí, Melantrich, Praha 1976
- Benešová, Božena: Myšky, nakl. Miller a spol., Turnov 1927
- Buriánek, František: Bezruč, Toman, Gellner, Šrámek. Studie o básnících počátku našeho věku, Československý spisovatel, Praha 1955
- Buriánek, František: Česká literatura 1. poloviny 20. století, Československý spisovatel, Praha 1981
- Česká literatura od počátků k dnešku, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000
- Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945, Victoria Publishing, a.s., Praha 1995
- Dějiny zemí Koruny české, Paseka, Praha 1992
- Dr. P. (D. Panýrek) IN: Máj 11, 1912/13, s. 290
- D.s. (J. D. Konrád) IN: Máj 5, 1906/7, s. 470
- D.s. (J. D. Konrád) IN: Máj 11, 1912/13, s. 303
- ech. (V. Štech) IN Máj 4, 1905/06, s. 46
- Filipowicz, Marcin: Roditelky národů. Z problematiky české a slovenské ženské literární tvorby 2. pol. 19. století, Univerzita Hradec Králové, nakl. Gaudeamus, Hradec Králové 2007
- fs. (F. Sekanina) IN: Zvon 7, 1906/07, s. 318
- Hásková, Zdenka IN: Samostatnost 16, 1912, s. 1
- Hásková, Zdenka: Lidský dokument: Heleny Malířové „Popel“. IN Ženský svět 1914, s. 262-263
- Hásková, Zdenka: Mládí, nakl. Grosman a Svoboda, Praha 1909
- Hillar, K. H. IN: Moderní revue 1912/13, sv. 26, s. 275

- Hnízdo, Vlastislav: Ivan Olbracht. Melantrich, Praha 1977
- Horská, Pavla: Naše prababičky feministky, NLN, Praha 1999
- Hrabáková, J. a kol.: Česká literatura na předělu století, 2. vydání, Nakladatelství H a H, Praha 2001
- Janásková, Eliška: Helena Malířová (1877-1940). Literární pozůstalost, Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, Praha 1989
- Jeden život. Hrst vzpomínek na Helenu Malířovou (red. Nasková, Růžena a Pasková, Božena), Svoboda, Praha 1948
- Jelínek, Hanuš Dr. IN: Samostatnost 17, 27. 2. 1913
- J. M. (Máchal) IN: Zvon 13, 1912/13, s. 347
- J. R. (A. Vaškovský) IN: Rozhledy 17, 1906/07, s. 426
- K. E. (Engelmüller) IN: Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 610 – 611
- Key, Ellen: Essay, nákladem Jednoty československých učitelek, Čáslav 1900
- Key, Ellen: Škola budoucnosti, nákladem Času, Praha 1901
- KMČ (K. M. Čapek) IN: Zvon 6, 1905/06, s. 46 - 47
- Krejčí, F. V. IN: Právo lidu 24. 9. 1905
- Lenderová, Milena: K hříchu i k modlitbě, nakl. Academia, Praha 1999
- Macek, Antonín IN Akademie 12, 1907/08, s. 527
- Majerová, Marie: Dcery země, Praha 1918
- Majerová, Marie: Mučenky, Praha 1921
- Majerová, Marie: Panenství, Československý spisovatel, Praha 1953
- Malířová, Helena: Bratrství. Hra o třech dějstvích, Dilia, Praha 1961
- Malířová, Helena: Deset životů, Lidová kultura, Praha 1938
- Malířová, Helena: Jarní rozhovory. Povídky. Nákladem Ženského obzoru, Praha 1912
- Malířová, Helena: Křehké květiny, nakladatelství J. Otto, Praha 1907

- Malířová, Helena: Malé příběhy, nákladem Českého čtenáře, tiskem Dra. Eduarda Grégra a syna, Praha 1910
- Malířová, Helena: Popel, Československý spisovatel, 3. vydání, Praha 1966
- Malířová, Helena: Právo na štěstí, 5. vydání, Lidové nakladatelství, Praha 1970
- Malířová, Helena: První polibky. Povídky a dojmy. Nákladem Grosmana a Svobody, Praha 1912
- Malířová, Helena: Víno, nákl. Ottovým, Praha 1912
- Malířová, Helena: Ženy a děti. Rozmarné příběhy z jejich světa, nakladatelství F. Topič, Praha 1908
- Maternová, Pavla IN Ženský svět 1905, s. 260 – 262
- Maternová, Pavla IN: Ženský svět, 1912, s. 310
- Med, Jaroslav: Viktor Dyk, Melantrich, Praha 1978
- Merhaut, P. a kol.: Lexikon české literatury, nakl. Academia, Praha 2008
- Moldanová, Dobrava: Božena Benešová, Melantrich, Praha 1976
- Moldanová, Dobrava: Česká literatura v období modernismu (1890-1918), PFUJEP v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1996
- Moldanová, Dobrava: Přítelkyně (M. Majerové, R. Svobodové a Z. Háskové z 1908-1914), sb. Literární archiv 13-15, 1982
- Moldanová, Dobrava: Studie o české próze na přelomu století, Pedagogická fakulta UJEP Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1993
- Morris, Pam: Literatura a feminismus, Horst, vydavatelství, s.r.o., Brno 2000
- Mourková, Jarmila: Růžena Svobodová, Melantrich, Praha 1975
- Nasková, Růžena: Jak šel život. Paměti a zápisky. Československý spisovatel, Praha 1965

- Nejedlá, Jaromíra: Marie Majerová, Melantrich, Praha 1986
- Nejedlá, Jaromíra: Vroucnější nežli vroucnost, Lit. Měsíčník 1985, č. 3
- Neudorflová, Marie: České ženy v 19. století, Praha 1999
- Neumannová, Olga: Pilná rozsévačka, hrdá bojovnice. IN: Helena Malířová: Pilná rozsévačka. Výbor z díla, Státní nakladatelství dětské knihy, Praha 1952
- Nosková, Helena: Lidské srdce, nakladatelství Jos. R. Vilímek, Praha 1903
- Novák, Arné: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, 4. vydání, Atlantis, Brno 1995
- Olbracht, Ivan IN: Dělnické listy 14. 6. 1913
- O. T. (Theer) IN: Lumír 34, 1905/06, s. 53 – 54
- Pozůstalost Háskové-Dykové Zdenky /Viktora Dyka, Památník národního písemnictví
- Pozůstalost Malířové Heleny, Památníku národního písemnictví
- Pozůstalost Svobodové Růženy, Památník národního písemnictví
- Pražák, Albert: Česká spisovatelka v 19. století. IN Česká žena v dějinách národa, ed. J. Kapras, Praha 1940
- R. (V. Červinka) IN: Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 311
- R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 385
- R. (V. Červinka) IN: Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 468
- Sezima, K. IN Lumír 1915, s. 456
- Showalter, Elaine. A literature of their Own, London 1999
- Sousedíková, Jarmila: Pět pokrokových osobností z literární avantgardy mezi dvěma světovými válkami, Odbor pro práci s dětmi a mládeží Městské knihovny v Praze 1, Praha 1971
- Svobodová, Růžena: Milenky. I. díl, nákl. České grafické akc. Společnosti Unie, Praha 1914

- Svobodová, Růžena: Milenky. II. díl, nákl. České grafické akc. Společnosti Unie, Praha 1916
- Svobodová, Růžena: Přetížený klas, nakl. Jos. R. Vilímek, Praha 1896
- Šalda, F. X.: Duše a dílo, 3. vydání, nákl. České grafické unie, Praha 1922
- Šalda, F. X.: Žena v poezii a literatuře. IN Boje o zítřek. Meditace a rapsodie, NLN, Praha 2000
- Šimel, O. IN Novina 1908, s. 539
- T. A. (A. Procházka) IN: Moderní revue 1906/07, sv. 19, s. 259
- Tristan (S. V. Riedl) IN: Zvon 9, 19008/09, s. 477
- Veselý, Antonín IN: Česká revue 5, 1911/12, s. 574
- Veselý, Antonín IN Česká revue 5, 1911/12, s. 633
- Veselý, Antonín IN Čes. Revue 8, 1914/15, s. 120
- Viková-Kunětická, B.: Medřická, Světozor, Praha 1895
- V. Kol. (V. Červinka) IN: Zvon 8, 1907/08, s. 695
- Vlašín, Štěpán: Prozaička ženských osudů, Naše pravda 1995, č. 8
- Vodák IN Čas, 8. 9. 1912
- Vodák IN Čas 12. 4. 1908
- Vodák IN Popel, Čas, 4. 10. 1914
- Vykoukal, F. IN Osvěta 1908, s. 843
- Vykoukal, F. V. IN Osvěta 1912, s. 707
- Z. B. (Bronan) IN: Ženský svět 1912, s. 200

Resumé

Studie zkoumá životní osudy a literární dílo Heleny Malířové od jejího narození po vypuknutí 1. světové války. Spisovatelka je zde vykreslena zároveň s pokusem zmapovat tvůrčí vývoj v kontextu života a díla jejích výrazných současníc Růženy Svobodové, Boženy Benešové, Marie Majerové a Zdenky Háskové, zajímavých a sebevědomých žen, které s Malířovou pojilo přátelství či vzájemný obdiv k literární činnosti.

V popředí badatelského zájmu stojí Malířová jako typ emancipované spisovatelky, která – jak se snaží studie dokázat – zcela naplňuje představu o typické autorce tzv. feministické fáze (tedy fáze přechodové) v rámci ženského psaní.

The study explores the life and literary work of Helena Malířová from her birth until the beginning of World War I. The authoress is depicted here in an attempt to map her development in the context of the lives and works of her contemporaries, Růžena Svobodová, Božena Benešová, Marie Majerová a Zdenka Hásková, interesting and confident women, Malířová's friends and mutual admirers of literary activity.

In the foreground of the research project stands Helena Malířová as the type of emancipated writer, who - as the study aims to demonstrate - completely fulfils the idea of a typical authoress of the feminist, or so called, temporary period, in terms of female writing.

Klíčová slova:

Feminismus, ženská literatura, spisovatelky počátku 20. století, impresionismus, anarchističtí buřiči.

Key words:

Feminism, female writing, authoresses in the early 20th century, impressionism, anarchist rebels.

Přílohy:

Helena Nosková v roce 1902

svatební fotografie s Janem Malířem a maminkou

Ivan Olbracht jako redaktor Dělnických listů v roce 1909

Otokar Theer v roce 1909

v Bělehradě v lazaretu

s Ivanem Olbrachtem v Semilech v roce 1919

s Ivanem Olbrachtem a Antalem Staškem v roce 1920

s S. K. Neumannem v Poděbradech, bez data

s Jaroslavem Kvapilem, bez data